

2000

IRODALMI ÉS TÁRSADALMI HAVI LAP

Szerkeszti: Bojtár Endre, Horváth Iván, Kovács János Mátyás, Margócsy István, Szilágyi Ákos.
Főmunkatárs: Lengyel László. Olvasószerkesztő: Kálmán C. György.

*»az egész kozmoszt önmagunkkal hozzuk
vonatkozásba«*

RAKOVSZKY ZSUZSA

»először tud egyedül felállni«

LESZEK KOLAKOWSZKY

»ha maga temetkezési vállalkozó, mondja meg«

SPIRÓ GYÖRGY

Mcmxcvii Január

Szerkesztőségi órák: csütörtökön délután kettőtől négyig a New York kávéház karzatán.

ÁRA KILENCVENKILENC FORINT

MCMXCVII JANUÁR

KILENCEDIK ÉVFOLYAM ELSŐ SZÁM

Paul Olchváry Igazi amerikai? 2
Beszélgetés Rakovszky Zsuzsával 8

Marsall László *Versek* 12, 61

Spiró György *Kvartett* 14

Tobias Wolff *Jön! jön!* 45

Földényi F. László *Dosztojevszkij Szibériában Hegelt ovassa,
és sírva fakad* 51

Karátson Gábor *Magyar író* 56

Leszek Kolakowski *A hatalomról* 62

E számunkat RÁDÓCZY GYARMATHY GÁBOR grafikáival illusztráltuk.

2000 IRODALMI ÉS TÁRSADALMI HAVI LAP. FELELŐS SZERKESZTŐ: HORVÁTH IVÁN.

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK: HERNER JÁNOS (1989-TŐL 1993-IG), TÖRÖK ANDRÁS (1989-TŐL 1994-IG).

SZERKESZTŐTÁRSUNK: BARABÁS ANDRÁS (1989-TŐL 1995-IG), KÁLMÁN C. GYÖRGY (1995-TŐL 1996-IG).

GAZDASÁGI VEZETŐ: KEMÉNY MÁRIA. SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: NÉMETI LUDMILLA.

OLVASÓSZERKESZTŐ: KÁDÁR JUDIT.

MŰVÉSZETI SZERKESZTŐ: KOPPÁNY SIMON.

LEVÉLCÍM: 1133 BUDAPEST, KÁRPÁT UTCA 17.

TELEFON ÉS FAX: 149-8542

KIADJA A HETI VILÁGGAZDASÁG RT. FELELŐS KIADÓ: SZAUER PÉTER ÜGYVEZETŐ IGAZGATÓ. CÍM: 1037 BUDAPEST

SZÉPVÖLGYI ÚT 35. TELEFON: 188-4326. TERJESZTI A MAGYAR POSTA. ELŐFIZETHETŐ BÁRMELY POSTAHIVATALBAN,

VALAMINT A HÍRLAPELŐFIZETÉSI ÉS LAPELLÁTÁSI IRODÁBAN (HELIR), BUDAPEST XIII. LEHEL ÚT 10/A ALATT

KÖZVETLENÜL, POSTAUTALVÁNYON VAGY ÁTUTALÁSSAL A HELIR POSTABANK RT. 219-98 636, 021-02 799 PÉNZFORGALMI

JELZŐSZÁMRA. ELŐFIZETÉSI DÍJ EGY ÉVRE 1188 FT, FÉL ÉVRE 594 FT, NEGYED ÉVRE 297 FT.

KÉSZÜLT GOUDY OLD FACE, NICHOLAS COCHIN ÉS WALBAUM BETŰKKEL. ELEKTRONIKUS TÖRDELÉS: FIRK^{ART} STÚDIÓ. SZEDTE:

KOCSIS JÁNOS. NYOMTA A KÖZLÖNY- ÉS LAPKIADÓ KFT. LAJOSMIZSEI NYOMDÁJA. FELELŐS VEZETŐ: BURJÁN NORBERT.

ISSN 0864-800X. RÉGEBBI SZÁMAINK KÖRLÁTOZOTT Mennyiségben kaphatók a kiadóban.

TÁMOGATÓINK: A MŰVELŐDÉSI ÉS KÖZOKTATÁSI MINISZTERIUM, A SOROS ALAPÍTVÁNY, A NEMZETI KULTURÁLIS ALAP, A JÓZSEF ATTILA KULTURÁLIS ÉS SZOCIÁLIS ALAPÍTVÁNY.

Igazi amerikai?

PAUL OLCHVÁRY

Fogas kérdés rejlik a címben: mi is az a nemzeti hovatartozás, hogyan is működik. Felelni rá lehetetlen. Mégis, neki kell veselkedni a válasznak, különösen, ha az ember „kettős kultúrájú”, vagy „kétnyelvű”: hátha valami épületes is származik a skizofréniának ebből az örökös forrásából. Aki elutazik hazájából – arról a helyről, ahol formáló éveit töltötte, már ha van ilyen hely –, és meglehetősen ideig távol is marad, különösen, ha odahaza, rendellenesen, valamely válság, illetőleg botránkozás képzelete kötődik a nemzeti identitáshoz, akkor magától adódik a kérdés: mikor válunk külföldivé, illetve mikor kezdünk azá válni, visszavonhatatlanul szövődve belé egy másik társadalom mindennapjainak és kollektív emlékezetének szövetébe? Bizonyos tekintetben alighanem a kezdet kezdetétől, ha (A) bármi okból hajlamosak vagyunk rá, hogy eredendően más színben lássuk a világot, mint honfitársaink többsége, vagy ha (B) az új lakóhely szintén a hazánknak tekinthető, legalább részben, mondjuk, őseink okán. Második generációs amerikai vagyok, New Jersey-ben születtem, a New York-beli Buffalo körzetében nőttem föl, abban hiba nincs, ámde az anyanyelvem magyar; négyéves is elmultam, mire megtanultam a számok angol nevét, s akkor is nagyrészt a szomszéd kislány jóvoltából – alattunk lakott, valamicskével idősebb volt nálam, és mai napig így hívom magamban: „az egy-két-hár-négy kislány”, így, magyarul. Szüleim már akkor is jól beszéltek angolul, de angol szónak otthon nem volt helye; magyarok lévén mind a ketten, magyarul jobban tudtak, s így eszmélkedésem nyelve is az lett. Aztán iskolába frattak, és persze egy-kettőre rám ragadt az angol, s az évek során ki is szorította az elsőként megtanult, otthon-használatos nyelvet, amely mindazonáltal tovább élt bennem, mint valamely látens erő, mindegyre várva, mikor léphet jogaiba. Amerikában, a családot nem tekintve, nem sok hasznát vettem, hacsak titkos büszkeségem forrásaként nem: van valamim, amije a többi gyereknek nincs, nem számítva azokat, akikkel hetenként egyszer magyar cserkészetre jártam Buffalóba. Nagyon igaz, hogy titkos tudásomat csak ritkán vehettem elő, de mikor aztán mégis – sort állván a pénztár előtt, fél-szeg, egyszersmind komiszkás kamaszként, pajtásommal magyarul tárgyalva meg az előttünk álló kövér hölgy röhejesen átszejlő bugyogóját –, akkor ösztönösen megsejtetem, mégis csak ér valamit ez a mi különleges sajátosságunk.

Magyar tudásom számára akkor jött el a lehetőség, hogy hasznát bizonyítsa, amikor diplomát szerezvén angol irodalomból, állás után kellett nézzek. Rövid úton Magyaror-

szágra vetett a kutatás, ahol éppen anyanyelvi lektort keresett egy egyetemi angol tanszék. 1990-et írtuk. Az azóta eltelt hat évet Európának ebben a szögletében töltöttem. Jelenleg író-fordítóként keresem a kenyerem, s noha azt tervezem, hogy idén aztán egyszer s mindenkorra hazaköltözöm – mi, tétova másutt-élők, örökké tervezzük, hogy ha idén nem is, de jövőre aztán bizonyosan –, el-eltűnődöm mégis, ki vagyok, mi vagyok. Amerikai? Magyar? Mindkettő? Vagy, ami a legrémesebb volna, egyik sem? Másfelől, számít-e valamit is – eltekintve persze ama gyakorlati szempontoktól, hogy hol élünk, hol érezzük jobban magunkat –, ha sikerül két nemzetet egyesíteni magunkban, és mégis osztatlan személy tudunk maradni, azaz olyan ember, aki otthon érzi magát a bőrében? Vegyük csak az Egyesült Államokat: alkalmasint senki nem vonja kétségbe lakosainak amerikai voltát, mégis milliók vannak közöttük, akik nem csupán az Amerika adta benyomásokkal élnek mindennapjaikat, de külföldön fogant emlékeikkel, a földgolyó távoli vidékein átél tapasztalataikkal is – egy „árnyékvilágot” hordoznak magukban, amelynek aligha van köze a hot doghoz, az amerikai almás pitéhez, a Coca-Colához, vagy a hálaadás-napi népszokáshoz, melynek szellemében benyargaljuk nagyfogyasztású kombikocsinkkal a fél országot, csak hogy nagymamáéknál fogyaszthassuk el az ünnepi pulykapecsenyét.

Tegyük föl, hogy az Olvasó is olyan, mint én: Amerikában született, második vagy harmadik generációs. Nem fontos, hányadik, az a lényeg, hogy a csontja velejéig áthatja az érzés. S így persze beszél más nyelvet is, jó esetben folyékonyan, rossz esetben néhány szót csupán, de mindenképp érzi, jócskán tágasabb a világ, mintsem hogy az Egyesült Államokra korlátozódhatnék. S ha szokva van hozzá, hogy maga döntsön fontos kérdésekben, megérzi előbb-utóbb, hogy lényének egy lényeges része félszárnyú valamiképp – fölkerelkedik tehát, és elzarándokol ősei földjére. Mondjuk, mikor útnak indul, épp háború dúl, persze gondolhatni, nem otthoni földön, de persze – gondolhatni – az otthoniak szabadon meghányják-vetik, helyeslik-ellenzik, és a dologból, gondolhatni, hamarosan országos dili lesz; ugyanakkor rájön, számot kell vetnie szülővárosa amerikai focicsapatával is, amely félelmetes mértékben föl tudja szítani az együvértartozást, s akik otthon maradnak, egész életükben dajkálják magukban az érzést, még ha a kedves csapat három Super

Bowl-t veszít is zsinórban; és, végezetül, ott van még, hogy a szupersztárt, akit a helyi csapatban fedeztek föl ki tudja, hány éve, letartóztatják, amiért megölte a volt feleségét s annak barátját, ámde egy lehetetlenül hosszú és gyanús bírósági eljárás végén fölmentik. Mi pillanatnyilag mindentől távol élünk, ugyebár; eleink földjére lépve meg tapasztaljuk, hogy a nyelv, amelyben felnőttünk, de amelyet ez idáig jobbadán csak a szülői ház falai között beszélünk, egyszeriben hatalmas jelentőségre tesz szert a mindennapos társadalmi érintkezésben, *raison d'être* lesz belőle, mely családon és barátokon messze túlmutat – magyarárn, elveszíti különlegessége minden zamatát, a külszövegbeliség auráját, ami meg-megcsillant azért az Államokban. Az eledel, amit elköltünk, a hírek, amiket hallunk, az emberek, akik az utcán megkérdezik, hány óra, mind-mind ezen a nyelven léteznek és hatnak. Akkor tehát most két nyelvünk van, vagy egy? Két hazánk, vagy egy?

1. sz. forgatókönyv: amerikaiabbak vagyunk, mint valaha, s jócskán amerikaiabbak, mint azok, akik otthon maradtak, éspedig magasabb fokú kulturális tudatosságunk okán, hisz, szemben honfitársaink többségével, immár kultúrákői perspektívából látjuk az Egyesült Államokat. Emellett sokkal jobbak lettünk abban a műfajban is, ami – így tanítottak bennünket – szerves része az amerikai nemzeti jellegnek: az önálló gondolkodásban (és/vagy cselekvésben). Tőlünk, amerikaiaktól elvárják, hogy öntörvényű képprombolók legyünk, s ne higgyük el azt, amit mindenki más igen. Csak annak a paráncsnak engedelmességekünk, amelyiknek értelmét látjuk, s ha látjuk, hát azért, mert valamikor valaki vette a fáradságot, hogy megmagyarázza. (Minél kevésbé demokratikus a társadalom, az emberek vagy az intézmények annál kevesebb időt vesztesznek *magyarázatra*.) Sokat utazunk, s otthon vagyunk bárhol, egyik óceántól a másikig, de még azon is túl. Fenebe a zászlót lobogtató együgyűekkel, akik elvárják, hogy igenis hazajöjjünk. Jobban tudjuk mi azt. Nekünk, amerikaiaknak azt tanították, mindent, bármit elérhetünk, csak fogjuk meg jó keményen a dolog végét, s el ne felejtjük beleadni a kreativitásunkat. Valaha rég ez annyit jelentett, hogy elmehetünk például hegyi mőcnak, mégis jó amerikaiak maradunk. Csináld magad; légy önmagad. Eleget hallhattuk. Mivé is lenne Amerika egy kis fiatalos naivitás nélkül – mivé, ha nem akarnánk fölborogtatni olykor a rendet, a megszokottat, s kezdeni mindent előlről, egyfolytában vigyázva a távolságtartásra, amelynek híján befűlled a szabadság? Maga Thomas Jefferson, ez a kifinomult radikális is bánatosan bár, de megjegyezte, olykor alighanem az amerikai forradalmat is meg kell majd ismételni, ne hogy elsorvadjon a demokrácia szelleme.

2. sz. forgatókönyv: külföldiek lettünk.

3. sz. forgatókönyv: amerikaiak is vagyunk, külföldiek is.

4. sz. forgatókönyv: az összes előbbi igaz.

Mielőtt belégabalyodnánk az igazi nagy kelepécebe, hogy ti. miként hitetik el velünk, amerikaiakkal, hogy ne higgyünk semmiben, illetve hogy magunkban higgyünk, s ne másokban – jobban mondva, miként legyünk amerikaiak az által, hogy nem vagyunk azok – ássunk le a konkrét részletekig.

Magyarországon élek tehát, szüleim jóvoltából – akiknek, mindazáltal, az évek során vérükbe ivódott Nyugat-New York –, s Magyarország bennem él. Beszélem nyelvet, és megkönnyezem, ha legutóbbi forradalmára, 1956. október 23-ára gondolok, hát még, ha közben a Liszt-rapszódia is hallom. Csaknem hat éve élek itt; angolt

tanítottam az egyetemen három szemeszteren át, hírsüregönyöket írtam a magyar kisebbségekről, egy évig az amerikai követség konzulátusi ügyeiben segédkeztem, dolgoztam egy arculattervező cégnél, és ma, harmadik éve, írok és fordítok. Nyelvi örökségemnek hála, könnyebben ment a beilleszkedés, mint a legtöbb amerikaiaknak. Éppúgy tudok magyar is lenni, mint amerikai. S épp itt van a kutya elásva.

M

egérkezésem első napja óta magyarul hallgatom, olvasom a híreket. Rövidhullámú rádiómon azonban, melyet 1992-ben, az Öböl-háború hírei miatt vettem, meghallgatom angolul is a híreket, elsősorban a BBC-t, de ha jó a vétel, bejön az Amerika Hangja is. Magyarországon szinte teljesen tv nélkül telnek napjaim. Igaz, utolsó amerikai évemben sem volt televízióm, s hol mulattat, hol aggaszt egy kevéssé a gondolat, hogy ettől nyilván kevésbé vagyok amerikai, mint amennyire különben lennék. A külföldiek ugyebár szeretnek rosszállólag álmélni, mikor hallják, mennyi időt tölt az átlag-amerikai gyerek a készülék előtt. (Mintha ugyan a külföldiek nem tévéznének – hanem, ha rajtakapja őket az ember, ezt is az amerikai kulturális befolyás számlájára írják.) Elutaztam óta három téma fogta meg jobban a képzeletem: az Öböl-háború, az amerikai foci a *la Buffalo Bills* (szülővárosom csapata), és persze a tárgyalás, amit oly sokan felejtenek el szívesen, ki-ki más okból: az O. J. Simpson-ügy. Az elsőről, a háború híreiről a rádióból és az *International Herald Tribune*-ből értesültem, a másodikról, a Bills egymás utáni három Super Bowl-vereségéről a *Tribune*-ből és a szüleimtől, akik írják, telefonálnak olykor, a harmadikról pedig a rádióból, a *Tribune*-ből, és minek tagadjam, Heraldo Riverától és szakértő-sereglétől az NBC Super Channel „Össztűz”-jellegű hajnali háromórás adásában – az alatt a hat hónap alatt, amíg a házigazdám a hűtőgép tetején tartogatott egy fölösleges készüléket. Késő éjszakáig dolgoztam, s őrlítő szükségét éreztem, hogy napjában egyszer bekapcsoljam a tv-t, és lássam, *aznap* éjjel mire jutott a törvényhatóság a hajdani Buffalo Bills-játékos bűnyűével. Nem nagy művészet kitalálni, ugyan miért éppen ez a három, közel sem azonos súlyú hírfanyag kötötte le az érdeklődésemet, megelőzve minden egyebet: világos, hogy mindhárman a hovartartozás-tudatomat, az országot meg a helybéli érintettségét egyformán közvetlenül.

Gyakorta kérdezők tőlem: akkor te most magyar vagy, vagy amerikai? Megvallom, fáraszt az ilyen kérdezősködés: elsikkad benne a lényeg. De hiába ilyen világos ez számomra, ha a kérdezősködőknek nyilvánvalóan nem az. Meg kell tehát indokolnom, miért is kéne evidensnek lennie a dolognak. Tekintve, hogy az évek során egész jól összecsiszoltam egyéniségemet a jó barátaiméval, akik külső környezetemet éppolyan biztosan határozzák meg, mint a „kulturának”, „társadalomnak” nevezett, jócskán képlekenyebb környezet, akár azt is megkérdézhették volna: Paul Olchváry vagy-e, vagy inkább Rohan Nesarajah vagy David Koscinch vagy Bruce Kershner vagy Tomek Jankowski, vagy netán John Stewart? (Nőtlen vagyok még, másként megkérdézhették, nem a feleségem vagyok-e inkább, mint önmagam.) Sajna, sok barátomat kihagytam a felsorolásból, de a lényeg így is látszik: jó esetben valami meg nem határozható amalámja vagyok mindnyájuknak, rossz esetben egyszerűen csak magam, mindörökké magá-

nyosan ezen a ridegen-egzisztenciális világon. Az efféle reménytelen kérdésekre olykor kissé túl simulékony, izlésemhez képes túlságosan fekete-fehér választ adok, máskor azonban megtévesztően őszinte tudok lenni. Én *önmagam* vagyok, jelentem ki ilyenkor, tudva, hogy hallgatólág beismertem a vájtfülű kérdezőnek: csakugyan bikulturális vagyok, multikulturális vagyok, amalgám vagyok.

A magyarság, ez a meglehetősen egynemű etnikai közösség, merőben más nyelvű és kultúrájú népekkel van körülveve, és így a nemzeti fennmaradása (értsd: a „nemzeti jelleg” megőrzése) végett kénytelen magára mint magyarra gondolni; az amerikaiak bezeg, korlátlan térségeikkel, és a senki-semmi által nem veszélyeztetett kulturális-történelmi integritásukkal, azt gondolnak magukról, amit akarnak. Az iménti mondat több szempontból is közhelyesre sikerült, nem is vagyok meglepődve vele, ám ezzel együtt igaz: Magyarország sokszor méltán érezheti, hogy meg van nyomorgatva – fogalmilag, politikailag, gazdaságilag és így tovább. Amerika ezzel szemben akkorának érzi magát, mint a földgolyó, ha másért nem, hát azért a megrázóan nagy mozgási szabadságért, amit az amerikai polgár csakugyan élvezhet: legalábbis a széles középosztály szintjétől fölfelé ugyancsak szerteágazó ez a szabadság, érinti a gazdasági, földrajzi, társadalmi és konceptuális szféra számos területét. Elég, ha összehasonlítjuk a New York-i zsidó péket, a Los Angeles-i hindu üzletembert, meg az alabamai vidéki védőnőt, hogy lássuk, egyazon életfűvön belül is micsoda világnézeti különbségek létezhetnek Amerikában. Nekünk, amerikaiaknak akkora terünk van a helyváltoztatásra (és legtöbbször az anyagi lehetőségünk is megvan hozzá), hogy nemcsak arról győztük meg magunkat, hogy oda mehetünk, ahová akarunk, hanem arról is, hogy *azzá* lehetünk, amivé akarunk. Világraszóló úrbéli sikereink, és általánosabban, technikai sikereink is végső soron az észak-amerikai kontinens belső terének, és – merészkedjünk egy lépéssel tovább – a tulajdon belső terünk kitérítésének tekintendők. Mint Henry David Thoreau, én is szeretek egyedül lenni a vadonban. De szó szerint. Ha megengedhetem egy percre magamnak, hogy a többi amerikai nevében beszéljek, azt kell mondanom, hogy mi ezt inkább csak átvitt értelemben valljuk – a „mi” itt a kollektív, tipikus amerikai jelentti, aki az egyes emberben alkalmasint éppoly kevésbé testesül meg, mint a „fehér” vagy a „fekete” amerikai polgár típusa: elméleti konstrukció csupán, mely arra való, hogy az ilyen és az ehhez hasonló tanulmányok gondolatmenetét végigfuttathassuk. Tehát, mindnyájan természetkedvelők vagyunk. A népszerű Amerika-mitosz szerint ezt a tulajdonságunkat a hegylakóktól és az indiánoktól örököltük. Ám valójában éppen hogy eltorzítjuk az őshonos amerikai – a bennszülött „amerikai” – világlátást. Az egyszeri ifjú indián azért vonult el a vadonba egy kerek esztendőre, mert látomásra vágyott; észrevétlen kívánt lenni nem csupán embertársai, de a megélhetését nyújtó állatvilág szemében is. Kísérlete csak akkor és annyiban sikerülhetett, ha és amennyiben minimalizálni tudta befolyását a természeti világra, amennyiben tehát nem lehetett megkülönböztetni a természettől. S végül, persze, ami bölcseségnek tudója lett, ha lett, azt megosztotta az otthon maradókkal – másként nem pártolták volna már az elvonulását sem. Mi, amerikaiak – mellesleg mi, mai emberek,

mindnyájan, akik nem szállhatunk ki a technikai és gazdasági fejlődés, az egyre hatékonyabb kommunikáció stb. mókuskerekéből – tudatosan és természetellenesen abban a reményben igyekszünk megérteni a természetet, hogy megkülönböztethessük magunkat tőle. Minő paradoxon! Nem azért rajongunk a természetért, mert mi vagyunk a természet, alázatosan alávetvén magunkat törvényeinek, hanem mert balgán azt képzeljük, hogy a természet a miénk. A tulajdonunk. Úgy lehet, nem is szeretjük.

Ha azonban továbbra is ragaszkodom hozzá, hogy az „amerikaiságot” az egyéni szabadsággal mérjem – talán egyetérthetünk, hogy pontosabb fogalom a *szabad térség* –, akkor látni kell, hogy igaza volt Henry David Thoreau-nak. Maga Ralph Waldo Emerson sem alkotott soha magasabb, találébb ítéletet, mint amikor transzcendentista eszmétársa halála alkalmából ezt írta: „Thoreau volt a legigazabb amerikai.”

Jó, de akkor mi a különbség az alábbi két attitűd között: (A) visszavonulni a rengetegbe (Thoreau módjára), nem fizetve adót, tiltakozásul a kormány politikája (Thoreau esetében a mexikói háború) ellen; (B) egyszerűen antiszociálisnak lenni? Térjünk vissza még kis időre a tizenkilencedik századba, kérdezzük meg Thoreau szomszédait! Ha tudatosan megtagadom az adófizetést (de, miként Thoreau, behunom a szemem, mikor a bácsikám kifizeti helyettem, hogy kiváltson a börtönből), akkor nemcsak a kormány, hanem az (adófizető) polgártársaim iránt való erkölcsi kötelezettségem alól is kibújok. Nemde, túl messzire megyek individualizmusomban, s már-már az erőszak határát pedzem, ha zászlóvivőnek nevezem ki magamat, és elvárom, hogy te is olyan légy, mint én, és légy szíves, ne orrolj rám, amiért nem vagyok olyan mint te (ti. amiért nem fizetek adót)? Ha innen nézzük, bizonyos, hogy voltak, akik Thoreau-t minden társadalmi felelősséget elhárító dúvadnak tartották; kísértetiesen hasonlóan szokás vélekedni manapság az olyan figuráról, aki belép a biztróba, fegyvert ránt, és lekaszál fél tucat embert.

Miért is legyünk olyan nagyon igazi amerikaiak, ha nem megyünk vele semmire, sem mi, sem Amerika? Vajon Thoreau-t csakugyan nem érdekelte a társadalmi felelősség? A válasz: dehogynem, alkalmasint túlságosan is. Henry David Thoreau intelligens ember volt, tudta, radikális individualizmusát az igazolja, hogy Amerikában súlya van az individuumnak. Az, hogy az Egyesült Államok polgára bizonyos esetekben megtagadja adófizetési kötelezettségét, éppenséggel a társadalmi felelősségérzetét bizonyítja, feltéve, hogy meg is írja, vagy egyéb módon hozza köz tudomásra. Az ilyen tett méltó lehet az amerikai forradalom szelleméhez, illetve azoknak a szellemiségéhez, akik szenvedélyesen szembeszálltak a királlyal, erkölcsi tökélet teremtvé a kor legliberálisabb alkotmányának megalkotásához. Nemde?

A gondolat ma sem népszerűbb, mint száz esztendeje, mégis ki kell mondani: minél többen tagadják meg az adózást, annál valószínűbb, hogy befejeződik például egy népszerűtlen háború, már csak azért is (ha másért nem), mert a kormány kifogy a pénzből. (Vigyázat, ez csak elmélet: mindig lesznek olyanok a kormányban, akik megtalálják a további, diszkrétebb pénzek forrását.) Könnyen lehet, hogy igaza van Emersonnak és Thoreau-nak. Könnyen lehet, hogy tévednek mind a ketten. Könnyen lehet, hogy Emersonnak igaza volt, és Thoreau, az önző kis dög, tévedett. Végül, de nem utolsósorban: Emerson tévedett, és Thoreau-nak volt igaza, és a *Walden* szerzőjét képtelenség

akár csak simán is amerikaiak nevezni. Thoreau mindent megtett, hogy elkerülje az amerikaiságnak (és, mellesleg, minden egyébnek) az ódiáját, és akkor előáll Emerson, az egykori pártfogó, és úgy leamerikaizza, hogy szegény Thoreau attól koldul. Alighanem szívesebben vállalta volna, még ha csöppnyi öngúnyjal is, Oliver Wendell Holmesot, aki „a civilizáció nullifikátorának” nevezte.

S mihez kezdjek mindezzel most én, aki majd' hat éve magyar földön élek, és azt forgatom a fejemben, hogy (vajon?) hazatérek (örökre?) még az idén? Igazi amerikai-e Paul Olchváry? Vajon kevésbé lesz-e az, amiért kimaradt az Öböl-háborúból, a recesszióból, meg abból a rá következő össznemzeti megkönnyebbülésből, ami már jócskán távozta után kerítette hatalmába az Államokat? Ha jobban megnézzük, még csak igazi sportrajongó sem vagyok, mégis valami fájó, kifejezhetetlen ürességet hagyott bennem, hogy nem lehetett részem a Buffalo Bills gerjesztette közösségi érzésben. S ha eltekintünk is mindama előnyöktől, melyekhez azáltal jutottam, hogy jórészt kimaradtam az O. J.-pör keltette nagy nemzeti fölbolydulásból, nyilvánvaló, hogy egy további összamerikai élménnyel lettem szegényebb; mert hisz' túl azon, hogy bele-belepillanthattam Heraldo műsorába, s hogy hébe-korba néhány félszeg szót váltottam róla más emigránsokkal, kényelmetlenül érezve, hogy a büntény (és a bűnöző) meg nem érdemelt jelentőségre tesz szert pusztán azáltal is, hogy beszélünk róla, abban az esztendőben én is úgy éltem meg az O. J. ügyet, mint a magyarok – mint valamely távoli és, hál'istennek, külföldi históriát. Mentessülvén a média össztűzétől, be sem mocskolódtam általa, de ugyanakkor – kimaradván abból, hogy osztozva a barátok és az ismerősök kiábrándultságában, nap mint nap velük együtt háborogjak az amerikai igazságszolgáltatás abszurditásán – fájdalmas kielégületlenséget éltem meg. Mert az az igazság, hogy igenis szükségem van az ilyen közös élményekre. Akárhonnan nézzük, ezek miatt érzem amerikaiak magam, otthonlővőnek, még ha távolból is. Vannak, akik erre persze azt mondják: „Lám, mégiscsak amerikai a srác, más-ként nem rágódna ezen a témán.” Mások, diadallal: „Ni, hogy meg van zavarodva a kis hogyhíjják, látnivaló, hogy nem amerikai!” Én azonban a nemzeti identitást az önazonosság felől próbálom megérteni, semmiképp nem fordítva. Az emberek meg mondjanak, amit akarnak. Magamban azonban ezt kérdelem: mitévő legyek, oly messze az otthoni honfitárs-kötődésektől?

Hogy mi vé lesz az Egyesült Államok az Öböl-háború következtében – amit előre senki meg nem jósolhatott –, az itt, Budapesten nem volt országos, húsbavágó kérdés, noha kétségtelen, hogy Magyarország közhangulata, sőt jövője, sőt erkölce szemszögéből sem volt közömbös. Egy erős Amerika tudata (főltéve, hogy elég messze van) sok ország polgárait jó érzéssel tölti el: sajátos módon reménységet ad nekik, különösen, ha amúgy nemigen van miben reménykedniük. Ám a magyarok mégiscsak magyarok. Jobban izgatta őket a benzinnek (és minden egyébnek) a drágulása, meg a Szovjetunió széthullása, miközben a világ lélegzétviszafojtva figyelt a Közép-Keletre. Nem tekintve egy kis létszámú orvoskölönítményt, magyar élet veszélyben nem forgott. A háború elhúzódása azonban újabb benzindrágulást hozhatott volna magával, s miközben Amerika az Irak elleni koalíció élére állt, idehaza, Magyarországon az ember csak arra bír gondolni – rezignált sóvárgással, de talán még inkább valami fojtott döbbenettel –, hogy a Szovjetunió, amely olyan brutálisan fojtotta

el az 1956-os magyar felkelést, immár a saját köztársaságainak „koalícióját” sem képes összetartani. Ilyen beépített szűrőn keresztül láttuk mi itt az Öböl-háborút.

Itt, Magyarországon eléggé soványka segítséget kapok csak ahhoz, hogy amerikaiak tudjak megmaradni, olyanoknak, amilyenek odaát a többiek. Vendégségben, fehér asztalnál sem esett sok szó az Öböl-háborúról, a Billsről, az O. J.-perről: egyetemi tüntetést még csak ímmel-ámmal sem rendeztek (egyetemi apátiát, azt rendeztek); nem kaptam biztató jelet, hogy volnának legalább néhányan, akik velem izgulnak, hogy Amerika egészségesebben, bölcsébben, érettebben kerüljön ki ebből a kalandból. Hallottam, hogy odaát az Államokban az emberekben valamely kisded melankólia kapott lábra – a tv-ből naphosszat ömlött a háború, s megerődöttek a recesszió hadállásai. Amerikában, több mint négy év távlatából, s az óceán túlfeléről tekintve át, úgy tűnik, hogy mára mindez már a múlté. S ha Magyarországon is depressziósok voltak az emberek, bizonyos, hogy nem az Öböl-háború miatt. Valahányszor szemembe nézett egy magyar és megkérdezte: „Miként vélekedsz az Öböl-válságról?”, valójában ezt gondolta: „Miként vélekedsz a magyar válságról?” Nos, miként is? Az volt-e fontosabb számomra, hathavi magyarországi lét után, hogy a magyarok gazdasági kárt szenvednek a háború közvetett következményeként, vagy az, hogy az amerikaiak fizikai károkat szenvednek a háború közvetlen következményeként? Is-is, csak ezt tudom felelni. Mindazonáltal, angolul csevegvén itt, magyar földön egy kellemes kis amerikai társaságban, bosszantóan bizonytalan voltam benne, hogy mit is tükröz ez a beszélgetés – az amerikai válságot-e, amelyet át kell élnünk, vagy inkább egy személyes természetű, „hovatartozási” válságot, amelyen csak úgy tudunk úrrá lenni, hogy ismételten biztosítottuk róla egymást: a szóban forgó válság amerikai válság, igazán és csakugyan.

Szakadatlanul, megszállottan hallgattam a rádiót, rettegvé, hogy ha nem teszem, távolivá, valószínűtlenné válik az egész, s úgy fogok az Öböl-háborúra gondolni, mint, teszem azt, a világűrre. Folytonosan emlékeztetnem kellett magam, hogy a világ, vagy legalábbis annak egy jelentős része valódi hadat visel, olyat, amilyenről a történelemkönyvben olvashattam, s hogy a hazám, Amerika, a rokonaim, a barátaim valami módon ott vannak benne, ott állnak mögötte. És amennyiben az ügy érinti az üzemanyag-tartalékok kérdését, az apám Ford LTD-je is ott dereng a háttérben. S persze az én repülőjegyem. Mindezekre ismételten emlékeztetnem kellett magamat, s e célra a rádió kiválóan alkalmasnak bizonyult. Ott van ma is az ágyam mellett, kézre áll, váltig csavargathatom félálomban a rövidhullámú sáv vége-nincs sustorgásain. Angol szót keresek, s általában találok is. Igen, de tőzből kilencszer brit hanghordozást, s így most már a brit akcentus – vagy legalábbis a művelt változata – épp olyan kedves a fülemnek, mint az amerikai. Amerika Hangját nehéz befogni.

Senki nem kényszerített, hogy ide utazzam. Magam döntöttem így. Elhatároztam, ide jövök, megtettem, ami szükséges hozzá, és eljöttem. Maga Amerika se tudná, hogy itt vagyok, ha megérkeztemkor nem jelentem magam a budapesti amerikai követségen: egy barátom javasolta még odaát, tegyem meg, ha lesz egy szabad délutánom.

Azért jöttem ide, hogy kinyíljak egy más kultúrának (amelyik a szüleimet formálta), és hogy amerikai kultúrát, illetve kulturálatlanságomat (mert sokan hajlamosak így gondolkodni ám az USA polgáiról) felmutassam Magyarországnak. Hiába, van ebben egy adag társadalmi felelősségérzet – már ugye abban, hogy from ezt a tanulmányt. Elégedett vagyok, hogy szabadon fölpackolhattam, és útnak indulhattam. S azzal, hogy ezt ki is mondom, egy csöppet még amerikaibbá válok. És ha ki is fogják nyomtatni, akkor megpecsételődik mondandóm véglegessége.

Nyitva marad, hogy valódi amerikai öntudatom mennyiben a gazdagsági, és mennyiben a politikai szabadság gyümölcse. Fogas kérdés; át is ugrom fölötte, kerülendő a melléköngéket. Amerika, hogy kereken kimondjam, egy mukk nélkül lemondott rólam. Nem mintha nemkívánatos lettem volna, hanem mert nem akart megkötni. Amerika-anya cska van annyira érett, hogy eleresse a fia kezét, s a fia ezt nagyon is méltányolja, jóllehet tudatni nem szívesen tudatná vele, nehogy vérszemet kapjon – s épp ezzel távolítsa el magától. Belőle való a fia, és a fia ő maga. Szabad akaratából vallja igaznak mind a két kijelentést, individuális öntudatának tisztasága teszi számára lehetővé a gesztust. Elhatározása, hogy ő legyen Amerika, azonos azzal a döntésével, hogy őnmaga akar lenni.

Amerikai vagyok, és magyar vagyok. Hát az álmaim? Milyen nyelven álmodom, kérdik gyakorta, mintha ugyan a válasz végérvényesen eldönthetné nemzeti identitásomat. Hát, nem tudom. Meg nem mondhatom, milyen nyelven álmodom; föltételezhetem csupán, hogy a helyzettől és a szereplőktől függ: sok magyar és sok angol beszédű ember van az életemben. Igenis veszélyesen élek, a szónak legalábbis ebben a szigorúan kulturális értelmében. Ugyanis minél „igazibb” amerikaivá válok, annál kevésbé leszek annak nevezhető – értsd, minél mélyebben tapodok az óhaza történelmének televényében és a magyar kultúra oly igen életbevágó komkrétumában, ergo minél inkább engedem érvényesülni szabadságomat, annál határozottabban tagadom azt, ám attól, hogy kevésbé vagyok amerikai, magyarabb sem igen leszek. Ha ezt állítanám, a másik irányban merészkednék megengedhetetlenül messzire. A 22-es csapdája.

Amerika persze régtől híres a befogadó- és beszoktatóképességéről, sőt maga is képes alkalmazkodni befogadottjaihoz. Ámde bármennyire is kiérelmelte a nagy kulturális olvasztótégely rangját, tett ezzel ellentétesen is épp eget. Hogy mást nem mondjak, itt a Ku-Klux-Klan. Van valami eredendően amerikai abban, amilyen következetesen félreértjük a kinti világot, a külföldieket, s ez ott lapang minden, mégoly szívélyes üdvözlő mosolyunkban. Minél jobban ismerjük a világot, annál inkább azonosulunk vele, ugyanakkor persze irtózunk attól, hogy eggyé váljunk a világgal. A világgal? Méghogy! Azokkal a retentő helyekkel, ahonnan az emberek Amerikába menekültek? Ezért számolunk ma is még hüvelykben, gallonban, ezért harminckettő nálunk a víz fagyáspontja. Az amerikai paradoxon azonban így hangzik: Amerikának nemcsak a világ több részétől, de magától is őrizkednie kell. Azért van ez így, mert Amerika és a világ többi része óhatatlanul átfödi egymást. Amerika csak addig Amerika, ameddig kerülni tudja öregségét, vagy legalábbis a fafejűséget – és (vajon?) a bölcsességet –, ami vele jár. E régi

amerikai gondra létezik egy tösgyökeres amerikai megoldás: a bevándorlás.

Az amerikaiaknak, hogy amerikaiak maradhassanak, szükségük van nem-amerikaiakra, olyan emberekre, akik a szívükben idegen hazával, sőt idegen hazafisággal lépnek amerikai földre. A külföldiek azzal a fölismeréssel gazdagodnak itt, hogy Amerika-képzetük az övék, s nem szükségképpen Amerikáé. Az amerikaiak igenis reagálnak, egyesek még gondolkoznak is. S ez mindnyájunknak jó, mert éppen ez a folytonos önfölfedezés kényszerít bennünket, hogy – nemzetként – fiatalok maradjunk.

Egy ideje otthonomnak érzem Budapestet. Nem mint-ha Nyugat-New York kevésbé lenne az otthonom. Az észak-New York-i Adirondack-hegységről, ahol sok vakációmat töltöttem – később nyolc hónapig ott is riporterkedtem – szintén ezt gondolom. Ugyancsak otthon vagyok az Indiana-beli Bloomingtonban, ahol, poszt-grad tanulmányaimat végzve, naponta megújuló örömet okozott az intézmény romantikus légköre. A probléma persze maga a megoldás, hiszen számomra – ha eddig ki nem derült volna – Amerika Magyarország, és Magyarország Amerika. Ki nem törölhető nyomot hagyott mind a kettő a lelkemben. Remélhetőleg az évek során egyre kevésbé erőltetem Amerika-látomásomat Magyarországra vállveregető módon (bár azt mondják: az „igazi amerikai”, akár az „igazi francia”, sőt az „igazi magyar” a francia-, illetve a magyar-látomását tekintve, erre hajlamos más népekkel szembe), de, másfelől, nagyon igaz, hogy itt élni csak úgy tudok, hogy érzem, Amerika esszenciája, mint mindenütt, itt is velem marad.

Nekem is, magyar barátainknak is fontos, hogy tudjuk: eltekintve attól, ami bennem amerikai, akár magyar is lehetnék; hasonlóképpen, nem számítva lényem magyar részét, akár amerikai is tudnék lenni. Végül is mások szemében egy ilyen figura csak bikulturális lehet, és a rugalmasság okán, amit ez a lét föltételez, mégis amerikaiak tartanak. Nem a szó sztereotip értelmében, hanem amit valójában jelent. „Valódi” amerikai lévén, szülőföldemtől távol élek, s a képzelet szárnyán szállok vissza. Szabaddá tettem magam egy üdvösséges senkiföldjén, ahol nincs lényegi különbség igaz magyar és igaz amerikai között, ahol az amerikai csillagok és sávok úgy lebegnek szemem előtt, mint ama szemgolyón úszkáló átlátszó kis sejtek, amelyek szertefoszlanak, mihelyt jobban odanézek.

Azért telepedtem meg külföldön, hogy hozzászoktassam magam ehhez a képlékeny igazsághoz, örökségemnek ehhez a meg nem kerülhető következményéhez. Thoreau is így tett, csak épp fordítva. Nem hagyta oda Amerikát, inkább olyannyira mélyen bújt belé, mintha odahagyta volna. Nem is érződött többé amerikaiaknak, lefönnebb ha concordinak vagy thoreau-istának, kinek léte el nem választható egy határozatlan, ámde elég szűk tértől a Massachusetts-beli Concord környékén, ahol született, élt és meghalt. Egyszer hagyta csak oda ezt a tájat, el is jutott Long Islandig, de pár hónap múltán onnan hazakergette a honvágy. A sors sajátos iróniája, hogy a harvardi diplomás, alapos klasszikus műveltségű Thoreau azt a kozmopolita közeget tagadta meg, amelynek létét, egyéniségét köszönhette, s olyan aszkétaéletet élt, amit még Szókratész, mindhalálig a törvényes rend tisztelője is értelmetlenségnek tartott volna. Henry David Thoreau belétemetkezett önmagába, mivel, Emerson szavaival, „a legcsekélyebb tiszteletet sem érezte senki ember, semmi testület véleménye, hanem csak és csupán az igazság iránt”. S lám, még-

sem ködös mizantropként, hanem nagy amerikai gyanánt őrizte meg nevét az utókor.

Ha önzetlenül összemérem szüleim szempontjait a magaméival – nélkülöznek engem, végtére –, akkor alighanem Amerikában maradtam volna. Ám, egyfelől, a családi viszonyok dinamikája nem ilyen egyszerű, másfelől pedig, amerikai, valódi amerikai lévén, a világot ott hordozom a... Hát nem. Nem bírom befejezni a mondatot, mert tartom annyira hazugnak is, amennyire igaznak. Hiába hogy túl vagyok immár a harmincon, csak most kezdem látni, miként ölt formát az életem, és ha egyszer lesz bátorságom, hogy letelepedjem, hát ott lesz az én világom.

Nem tudom, hálával, vagy inkább csalódottan vegyem-e tudomásul, hogy szinte teljesen kimaradtam a félesztendő háborús szószaporításból, háborús szorongásból, háborúzásból – hogy a valóban amerikai diadalmamot már ne is említsük.

A következmény: nem azért érzem magam valódi amerikai, mert Amerika-ellenes vagyok, hanem éppen azért, mert sikerült meggyőzőnöm magam, hogy amerikai-nál több is, kevesebb is vagyok; magyar is vagyok ugyanis. Milliárd szempont nyüzög, ütöközik és oltja ki egymást bennem, s végül csak ezt mondhatom: „én vagyok én”. Ez a tanulmány sem egyéb, mint függetlenségem deklarációja. Igazi amerikai voltomból következik az is, hogy nyaklótól fróm az ilyen tanulmányokat, azaz hogy álmodom őket legalábbis, mert papírra azért kevés kerül belőlük. Büszkén, hangsúlyozottan, alkalmasint még hazafiasan is vallom a magam „civilizáció-nullifikátor” voltát. Isten tudja, miként nézek vissza minderre majd az évek múlásával; úgy lehet, rá fogok döbenni, hogy hiába locsogtam ennyit az individualitásról, hisz’ mint mindenki más, engem is meghatároz az adott társadalmi szerkezet; pillanatnyilag azonban ezt kell vállalnom.

Bizakodom továbbá, hogy hazám (értsd: a szelleme) csak elégedett lehet velem. Létezhet-e jobb amerikai annál, aki szabadsága tényében látja amerikai volta lényegét, és nem felszínesen fogadja el Amerikát az összes eszméivel, hanem megrágja, lenyeli, s mindenestül teszi magáévá? Erről szólnak az új *la America* kezdetek mind. Újra kezd az ember kettőszázhusz esztendővel a függetlenségi nyilatkozat után. Újra és újra elmondja magának, az élet végül is nem egyéb, mint rusztikus kitarítás: kikanyarítani a nagy amerikai vadonból azt az egyedi kis életteret. Az amerikai alapító atyák szelleménye adhat hozzá indítást, ha a mai Nagy Fehér Atyák példája nem is. Amíg van kivágni való fa, baj addig nincs. Enyhén meglepetve vesszük tudomásul, nini, lassacskán kifogyunk a fából; de ez már a jövő generációk gondja.

Hát igen. Egy nap hazarepülök egy csomó fotóval és diával. Szüleim várnak a reptéren. Megcsókolom őket, és így szólok: „De jó idehaza lenni.” Hazamegyünk, és estére barátokat hívok. Eljönnek, elhelyezkednek, lámpát oltok, és megkérdem: „Hát akkor, mehet?”

Fölfénylik az első dia. Amerikában leszünk, a New York állambeli Buffalóban, s előttünk, a sík fehér lepedőn Magyarország, hang nélkül, mozdulatlanul, színesben. El fogom magyarázni, külföldi tapasztalataim révén miként tanultam meg még jobban érteni és méltányolni Amerikát. Ezt mondom majd nekik, és ők mosolyogva bólogatnak, és elképzelik, hogy ők is ott vannak Magyarországon. Egyikük előbb-utóbb tesz valami megjegyzést az iraki háborúra. David, teszem azt, megemlíti, hogy a léggör, ha csak hónapokra is, egészen olyan volt, mint a hatvanas évek-

ben. „Hja, igen! De Hussein megérdemelte, amit kapott!” – toldja majd meg Bruce. És akkor elcsattan a díjnyertes kérdés: „Milyen volt Magyarországon?” És rémséges ellentéte: „És most, hogy visszajöttél, mi vagy? Inkább magyar, vagy inkább amerikai?” No persze, nem leszek adós az intelligens válasszal – de miből gányolom össze? Hogy mondjam el nekik az igazat, mikor magam sem tudom, hogy is tudhatnám? Elmondjam, hogy ma amerikai érzem magam, holnap magyarnak, utána megint amerikai, és a következő héten egyszerre mind a kettőnek? Azaz, pontosabban, hogy érzéseim egyik pillanatról a másikra változnak: ha a reptérről hazafelé meglátok egy benzinfaló gépkocsit, öntudatos európainak fogom érezni magam – odaát kevés az ilyen bőrtörkű cirkáló; egyrészt, mert szűkek a parkolók és riadalmasan drága a benzin, másrészt, bizonyos országokban ott vannak a zöldek, akik sikerrel prédikálnak a környezetet romboló, „fölösleges” luxus ellen. Ám amikor kedvesen rám mosolyog az első amerikai pincérlány, akkor felderül a savanyú ábrázatú magyar pincérekhez szokott lelkem, és azt fogom gondolni, istenem, de jó nekem, hogy amerikai lehetek. Vissza fogok mosolyogni, éppen azzal a nyílt, minden hátsó szándék nélküli mosollyal, amely, mint magyar barátaim mondják, olyan összetéveszthetetlenül amerikai avat. Magyarországon bizony megésem, hogy igyekszem nem így mosolyogni, igyekszem véka alá rejtteni derülátásomat, hiszen annyi szomorúság van a világon, ebben az országban, ezen „a szegény, megcsónkított kis Magyarországon”. És akkor, Buffalóban immár, meg fog világosodni, hogy mikor odahagytam az Egyesült Államokat, elcséreltem otthon-növelt szép szenvedélyemet valamely „világias intelligenciáért” – döntő és vissza nem vonható lépést tettem, átlebbenvén az amerikai kontinenstről egy parányi szigetre, ugrásnyira csak Amerikától, melynek partját ugyanazok a hullámok mossák, de a perspektíva mégis más innen, mint a szárazföldről. Létezik is ilyen földrajzi hely; én azonban pontosabban le nem írhatom, mint csak így: én vagyok az. Ki vagyok tehát? Bruce, David, a válasz, amire vártok: *magam*. Ám ez a hely, e kis sziget, magam, nagyon is sok szálal kötődik az Egyesült Államokhoz. Végére, aligha van még egy országa a földnek, ahol az emberek ennyire hangsúlyozottan individuálisan gondolkodnak magukra. Itt van Amerika, közbül magam, s amott Magyarország – ám a különbség zavarba ejtően tisztázatlan. Amerika meg én valamely érzékelhetetlenül parányi távolságból tükrözzük egymást. Thoreau bizonyosan értette ezt a sajátos, mámorító dilemmát, s úgy kezelte, hogy nagyon mélyen nézett bele az amerikai tükörbe – olyannyira mélyen, hogy a tükör el is tűnt, és ő és Amerika egyé lettek, legalábbis az elkövetkezendő nemzedékek szemében. Thoreau azonban nem állt meg itt. No persze, maradt szépen a Walden-tó partján, Concordon sokkal túl soha nem jutott – és mégis, fura módon éppen szeretett klasszikusainak hatására, egyre messzebb merészkedett a kontinensen, annak mitikus istenei közé vegyülve. S ha majd ott ülök a barátaimmal, s próbálom megfogalmazni, kicsoda vagyok, emlékezni fogok rá, hogy Thoreau utolsó szava állítólag nem a „kert” volt, nem a „farmer”, a „ló”, a „pionír”, hanem – s történetet volna-e másképp! – az, hogy „jávorszarvas”, és az, hogy „indián”. Lám, ennyit tesz amerikai lenni. Ámen.

Budapest, 1996.

FORDÍTOTTA FALVAY MIHÁLY

Beszélgetés Rakovszky Zsuzsával

KEZDJÜK EGY KÖZHELYES

KÉRDÉSSEL: MI A VÉLEMÉNYED A KÖLTÉSZETRŐL, ÚGY ÁLTALÁBAN?

– Azt hiszem, mindig az a legnehezebb, úgy általában beszélni valamiről. Annak a bizonyos marslakónak nem lenne könnyű megmagyarázni, miért foglalkoznak egyes emberek ilyen furcsa dologgal, mint a költészet, miért érzik, teszem azt, szükségét, hogy a végükön összecsengő sorokban közöljék embertársaikkal, hogy meghalt a szerelmük, vagy hogy süt a nap – és hogy miért készek ráadásul mindenféle áldozatra és nélkülözésre, hogy ezt kedvük szerint művelhessék. Persze, azt sem lehet tudni, hogy miért foglalkoznak mások – mondjuk – természettudománnyal, akkor is, ha abból nincs különösebb egyéni hasznuk. Vagyis, azt hiszem, nem lehet pontosan tudni, miért írnak és olvasnak az emberek, de ez alighanem valami nagyon fontosról árulkodik az emberrel kapcsolatban úgy általában – még ha nem is egészen világos, hogy miről.

– AKKOR HÁT A DOLOG PRAKTIKUS OLDALÁRÓL NÉZVE: CSAK VAN VALAMI, AMI A KÖLTÉSZETHET VONZOTT? MONDJUK, HOGYAN KEZDŐDÖTT?

– Kezdődni nálam úgy kezdődött, ahogy a gyerekeknél szokott: ők szeretik a ritmikus beszédet. Aztán ha egy gyerek sok ilyen ritmikus szöveget hall, előbb-utóbb maga is megpróbál ilyeneket gyártani.

– ÉS TE EZT MÁR KORA GYERMEKKORODBAN MEGPRÓBÁLTAD?

– Igen. Úgy öt- és tízéves korom között töménytelen verset írtam, általában olyasmiről, amiről, úgy hittem, a versek szólni szoktak: arról, hogy jön a tavasz, meg éjszaka feljönnek a csillagok... Aztán kamaszkoromban újrakezdtem az írást, akkor már komolyabban. Akkor kezdem el nehezen és keveset írni, amikor már mondani szerettem volna valamit magamról vagy a világról. Viszont szerencsémre már gyerekkoromban szert tettem némi verselési rutinra... de hát ez a készség nyilván később is megszerezhető.

– AZT MONDTAD, SZÜNETEKSEL ÍRTAD A VERSEIDET – MIT GONDOLSZ VAGY MIT TUDSZ ARRÓL, ILYENKOR MIÉRT SZÜNTELTÉL? CSAK PRAKTIKUS OKA VOLT, VAGY LESZÁMOLTÁL ELŐZŐ GYERMEKI VAGY GYERMEKINEK ÍTÉLT KORSZAKODDAL?

– Attól függ. Most már úgy nagyjából húsz éve írok rendszeresen, csak vannak terméketlen periódusaim, mint gondolom, mindenkinek, kinek hosszabb, kinek rövidebb ideig. Azt hiszem, szükségem van rá, hogy amit átéltem, az leülepedjék bennem, és ahogy az átéltek hatására én változom, úgy változik valamelyest a vers is, amit írok, nem pedig úgy, hogy a költészetrel kapcsolatos nézeteimben áll be

valamiféle változás, és ennek hatására próbálok meg másként írni. Ezekben a terméketlen periódusokban viszont nem úgy érzem, hogy abbahagytam az írást, hanem úgy, hogy most éppen nem megy, vagy hogy amit írtam, az olyan életképtelen, hogy jobb lesz kidobni.

Egészen fiatal koromban ellenben volt olyan időszak is, amikor voltaképpen szabadulni szerettem volna a költésztől. Nem sikerült, viszont évekig ádázul titkoltam a dolgot. Mert hát az olyan furcsa, ha egy lány az osztályban verseket ír, furcsán néznek rá, meg nem kéri föl a fiú a korszolypályán, aki tetszik neki, mert olyan csudabogar... Tudod, a gyerekek, és különösen a kamaszok, milyen rettentően konformisták: szégyen bármiben kilógni a sorból. Ma ez talán már nincs így, meg attól is függ, hol él valaki, egy pesti gimnáziumban esetleg csak népszerűbb lettem volna tőle, de azért én még ma is úgy érzem egy kicsit, mintha – mondjuk – három fülem volna.

– ÉS KÉSŐBB AZ EMBER MEGSZOKJA EZT A HARMADIK FÜLÉT, S TERMÉSZETESNEK TEKINTI AZ ILYEN ÁLLAPOTOT?

– Később aztán, felnőttként, már meg tudod a környezetedet úgy válogatni, hogy csupa ilyen „háromfülű” ember legyen benne (vagy talán nem is kell megválogatni, a dolgoknak a pusztá sodrása erre felé visz). De azért az új ismerőseim előtt még ma is hosszan szoktam titkolózni, míg nem jön egy tévéműsor vagy valami hasonló, és én lelepleződöm... Ez, persze, részben a jó öreg „művész-polgár” elletét, ami mára jócskán elavult, hiszen ma már a polgárok is olyan rendetlenül élnek, mint valaha a művészek, nemigen van mihez képest rendhagyónak lenni.

– HA EZ MÁR ÍGY VAN, HOGY A KÖLTÉSZETTEL KAPCSOLATOS LELEPLEZŐDÉS AZÉRT IDŰNKÉNT MÉG OKOZ BENNED FESZÜLTÉGET A VILÁGGAL SZEMBEN, EZT TE MINEK TUDOD BE: CSAK SPECIÁLISAN A SAJÁT KÖLTÉSZETEDNEK ÉS KÖRNYEZETEDNEK, VAGY A DOLOG TERMÉSZETÉBŐL ADÓDÓNAK, VAGY A JELENLEGI TÖRTÉNETI, KULTÚRTÖRTÉNETI ADOTTSÁGOKNAK?

– Hát azt hiszem, inkább lélektani, mint történeti vagy kultúrtörténeti okai vannak. Manapság igazán nem különösebben nehéz elfogadtatni a környezettel valamilyen némileg rendhagyó életpályát. (Nem gondolnám, hogy lennének még apák, akik, mondjuk, kitagadják a lányukat, ha színésznőnek áll, inkább csak dicsőséget hoz vele az egész családra, ha például, ő a mosóporreklám a tévében.) Az is legfeljebb az élehetetlenségnek szóló, elnéző mosolyt vált ki, ha azt hallják, hogy valaki „írogat”. Tekintélye, persze, nincsen – különben is, úgy veszem észre, nálunk egyéni teljesítménnyel nemigen lehet tekintélyre szert tenni, leg-

feljebb valamilyen intézmény vagy intézményként működő csoport tagjaként –, de hát az nekem nem is hiányzott soha, hogy teszem azt, orákulumként tiszteljenek, vagy lángoszlopként kavargojak a nemzet előtt. Éppen ellenkezőleg, sokkal szívesebben bújok el egy szobában, mint hogy a nyilvánosság előtt szerepeljek, főleg olyasmivel, ami mélyebben érint. De hát ezt nemigen engedhetem meg magamnak, ha már egyszer publikálok. Mert azért valahogy mégse az íróasztalnak ír az ember, ha nem muszáj...

– LÁM ITT A LEGÉRDEKESEBB KÉRDÉS, AMI PEDIG A DOLOG TERMÉSZETÉBŐL KÖVETKEZIK: MIT GONDOLSZ TE ARRÓL, HOGY A KÖLTŐ VAGY A MŰVÉSZ A LEGSZEMÉLYESEBB DOLGAIAT ELEVE ÚGY ÍRJA, HOGY AZ ÍRÁSBA MÁR A NYILVÁNOSSÁGOT IS ELŐRE BEKALKULÁLJA – NEM EREDMÉNYEZ EZ TELJESEN PARADOX HELYZETET? HOGY ÉLED MEG TE ENNEK AZ ELLENTMONDÁSSÁGÁT?

– Nem hiszem, hogy az embernek föltétlenül a legszemélyesebb dolgairól kellene írnia. Az, hogy valami éppen énvelem történt, még nem elégséges indok ahhoz, hogy belekerüljön egy versbe – nyilván emlékszel az emberre Karinthyánál, akinek kész: regény az élete, mert havat lapátolt „ezzel a két kezével”... Inkább azt mondanám, hogy vannak bizonyos élethelyzetek, amelyekben jól megragadható az életnek, az emberi létezésnek valamilyen fontos vonatkozása. Ilyenek lehetnek a születés, a halál, a betegség, a szerelem – de hát ilyesmi csak a szappanoperák hőseivel történik minden héten. Hogy a köztes időben miből csinál valaki költészetet, azt valahogy ki kell találni...

– MÉGIS ÚJRA FELTENNÉM A KÉRDÉST: HA MÁR A KÖLTŐ ARRA KÉNYSZERÜL, HOGY A SZÁMÁRA, ÉLETE SZÁMÁRA LEGFONTOSABB ÉS LEGSZEMÉLYESEBB DOLGOKAT EGY ANONIM NYILVÁNOSSÁG ELŐTT PREZENTÁLJA, HOGYAN ÉRZI MAGÁT EGY REJTŐZKÖDŐ ALKAT E NYILVÁNOSSÁGNAK A KÖLTÉSZET TERMÉSZETÉBŐL FAKADÓAN ELKERÜLHETETLEN PIACÁN?

– Azért a vers, az valahogy távolít is. Szóval ha netán írnék egy cikket – nem szoktam, de ha mégis –, természetesen prózában, arról, hogy – mit tudom én – tegnap elromlott a telefonom, és hiába hívtam ki a szerelőket, és ez mégiscsak hallatlan, akkor azt pontosan lehet tudni, hogy abban én beszélek, aki születtem itt és itt, ez a nevem, itt és itt lakom. No, nem is írok ilyeneket... A versről viszont, amikor olyan igazán megy az írás, sokszor úgy érzem, mint ha nem is én magam írnám, hanem kapnám valahonnét vagy valakitől – gondolom, ezt a valakit nevezték a régiek Múzsának (és talán erre gondolnak mostanában, amikor valami olyasmit állítanak, hogy maga a nyelv hozza létre az irodalmi alkotásokat – vagy ha nem erre, akkor igazán nem tudom, mire). Szóval minél sikerültebbnek érzek egy verset, annál inkább az az érzésem, hogy nem is én találtam ki, hanem létezett már valahol, és most sikerült becserkészni és megfogni... Ez pedig valamiképpen személytelen, legalábbis abban az értelemben, ahogyan a Matáv galádságait leleplező glossza személyes. Amúgy meg nyilván a saját életemet ismerem a legjobban, ezért annak a képeit vagy eseményeit használom a versben (bár ez nem szükség-szerű), de elsődlegesen nem az a célom, hogy ezeket országvilággal közöljem. Másfelől meg ezer módja van annak, hogy amit nem szeretnék nyilvánosságra hozni, viszont

erősen foglalkoztat, valahogy áttételesen írjam meg. Tudjuk, vagy legalábbis sejtjük, mi mindent „titkolt bele” mondjuk Arany a *Buda halálába* vagy a balladákba, de tényleg olyan fontos ez? Mármint hogy milyen életrajzi mozzanatokból táplálkozik egy-egy vers?

– MINDENNEK FÉNYÉBEN HOGYAN MUTATNÁD BE AZT A VÁLTÁST, AMELY NÉHÁNY ÉVE KÖVETKEZETT BE A KÖLTÉSZETEDBEN: SZEREPEKET ÍRTÁL, ÍRSZ MEG, HANGOKAT, MÁS HANGOKAT ELEVENÍTESZ MEG (OLYAN VERSEKBE, MELYEK SZERINTEM EGYÁLTALÁN NEM KÜLÖNÖLNEK EL RADIKÁLISAN TÖBBI VERSEIDTŐL)? ÚGY LÁTSZIK, E VERSSOROZAT EGY VÁLASZTÁS UTÁNI ÁLLAPOTOT MUTAT.

– Éppen erről beszéltem az előbb: hogy mások életanyagában inkább megtaláltam azokat a helyzeteket, amelyek keresztül, úgy érzem, mondani tudok valamit az életről úgy általában. Másrészt azt hiszem, ha az ember nem egy kitalált figurát beszélget, akkor is meg kell csinálnia a saját verseinek a ... narrátorát, mondjuk? Vagy az csak prózában van? És ilyenkor, persze, elég nagy az átfedés a saját hétköznapi énjével, de azért vannak különbségek is. Van néhány költő, akinek az emberi és versbeli beszédhangja nagyon közel esik egymáshoz, úgy értem, hogy a kedvességük, az agresszivitásuk stb. valahogy „átjön” a versben. Nekem ez nagyon tetszik, de úgy érzem, nekem nincsen ilyen jellemző hanghordozásom. Azt nem tudom, hogy én hogyan beszélek, azon kívül, hogy hosszú szüneteket szoktam tartani, azt viszont folyamatosan hallom, hogy mások hogyan beszélnek, és erre, mint egy sodrásra, rá tudok hagyatkozni. Ez a dolgnak az egyik fele. A másik meg az, hogy amint az idő telik, az ember egyre szövevényesebb dolgokat gondol az életről, a világról, illetve páros napokon ezt, páratlan napokon azt, szóval folyik egy örökös belső vita – és én, azt hiszem, ennek a vitának a nézőpontjait osztottam ki különböző szereplőknek. És azt is szerettem volna, ha ezek a monológok egy olyan nyelven hangzanak el, amelyik viszonylag közel áll a mai, hétköznapi beszédhez.

– ÉS MIÉRT JUTOTT EGYÁLTALÁN AZ ESZEDBE, HOGY A VERS NYELVÉT A HÉTKÖZNAPI NYELVHEZ KELLENE KÖZELÍTENI?

– Hát mert ha nem közelíttem, akkor inkább más verseket idéz föl, nem pedig azt, amiről beszélni szeretnék. Egyébként nem törekszem különösebben az önmagáért való korszerűsége. És talán én magam nem használom egészen természetesen ezt a mai, hétköznapi nyelvet – vagy talán maga a beszéd sem egészen természetes helyzet a számomra, ahogyan egy jó megfigyelő barátom megjegyezte egyszer, nyilván túl erős bennem a kontroll –, elég az hozzá, hogy korábban a verseim mindig valahogy fennköltre sikeredtek, mint szerettem volna, és ettől a fennköltségtől akartam megszabadulni. És egy bizonyos ponton rájöttem, hogy ebben sokat segít, ha egy ilyen figurának a hanglejtésére támaszkodom.

– ÉS AMIKOR EZEKET A SZEREPVERSEKET ÍRTAD EZEKRŐL A FIGURÁKRÓL, AKKOR HOGYAN JÁRTÁL EL: ELŐBB A FIGURA VOLT-E MEG, VAGY A BESZÉDSZÓLAM, VAGYIS: MINTÁRÓL, LÉTEZŐ, LÁTOTT-TAPASZTALT ALAKRÓL ÍRTAD-E A VERSEKET, VAGY PEDIG TELJESEN A SAJÁT INVENCÍÓDAT VETÍTETTED KI EGY ALKALMAS, AKÁR LÉTEZŐ, AKÁR NEM LÉTEZŐ, DE ELKÉPZELHETŐ FIGURÁRA?

– Minden figura több valóságos személyből, illetve azok bizonyos tulajdonságaiból állt össze, közös jegyek alapján, és elég sok változáson mentek keresztül, amíg elnyerték a végső formájukat. Talán olyan szándék is dolgozott bennem, hogy megpróbáljak olyasvalakinek a bőrébe bújni, aki nagyon idegen tőlem. Ott van például a kövér asszonyos versem, az is több emberből állt össze; ezek közül az egyik egy régi tanítónőm volt, az, akitől életemben a legjobban félttem, és akit a legjobban utáltam. Kézimunkát tanított nekünk általános iskolás koromban, és ott persze nagyon rám járt a rúd, mert nemigen kedvelt engem, nekem meg két balkezem volt, és még egy sálat se bírtam úgy megkötni, hogy ne legyen cikcakkos a széle. Máig emlékszem rá, ahogyan ez a Margit néni undorodva föltartja azt a sálat, és azt kérdi: „Hát milyen családanya lesz az ilyenből?” Nekem ez a nő testesítette meg valahogy a természeti és társadalmi törvények könyörtelenségét: hogy ha már egyszer lánynak született az ember, akkor idővel nő lesz, és ha nő, akkor családanya, és akkor sálat fog kötni, ha akarja, ha nem, mint ahogy a nyárra jön az ősz... Ugyanakkor van a figurában valami „költői” vonás is, nem a szó közkeletű értelmében, hanem abban, hogy örömet leli ezeknek a könyörtelen igazságoknak a kimondásában. Egy másik nőalak, a „trónfosztott királynő” pedig egy szerencsétlen sorsú, régi szomszédasszonyból meg egy kiváló – külföldi – költőnőből állt össze, azon az alapon, hogy az a végletes szubjektivitás, amely képtelenné teszi ezt a figurát saját viselkedésének megítélésére, lelkileg mintha egy töről fakadna azzal a képességgel, hogy az egész kozmoszt önmagunkkal hozzuk vonatkozásba, átítassuk a tulajdon érzéseinkkel, vagyis a költészettel, vagy annak bizonyos fajtájával. Szóval bonyolult dolgok ezek...

– S AZT HOGYAN ÉRTED, HOGY NEM AKARTÁL, NEM AKARSZ KORSZERŰ KÖLTÉSZETET CSINÁLNI? MILYEN AZ A KORSZERŰSÉG, AMILYET TE NEM AKARSZ KÖVETNI?

– Hát olyan, amelyik számára kizárólag a művészet eszközei a fontosak, és amelyik úgy kezeli az irodalmat, mintha az kizárólag egy szakma lenne, amelynek elég elsajátítani a fortélyait, és akkor mesterfokon művelhető, tekintet nélkül arra, közöl-e valamit az író vagy sem, és hogy az, amit közöl, mennyire igaz, bölcs, mély – hogy ilyen idejétmúlt szavakat használjak. Mintha az olvasó csak alantas ízlését és hozzá nem értését bizonyítaná vele, amikor olyasmiről szeretne olvasni, hogy „miért van annyi szenvedés?” vagy „hogyan kellene élnünk?” Nem állítom, hogy az íróknak tudniuk kellene a választ ezekre a kérdésekre, de ha nem is foglalkoztatják őket, akkor az irodalom... hát... unalmas, na!

Egyszer, Amerikában, olyan szerencsém volt, hogy meghallgathattam Czesław Miłoszt, amint fölolvastatott tartott, aztán válaszolt a hallgatók kérdéseire. Valaki fölvetette, hogy vajon miért olvasnak az emberek manapság olyan kevés verset. „Már miért olvasnának – kérdezett vissza Miłosz –, amikor a költők úgy írnak, mint YX” (és itt megnevezte valamelyik híres „kísérletező költőt”, de tényleg nem emlékszem, melyiket). Hát akkor mit tanácsol a fiatal költőknek? – kérdezte valaki, mire Miłosz valami olyasmit felelt, hogy felejtsek el mindenféle elméletet, és írjanak arról, ami szenvedélyesen érinti őket. Ez sem volt nagyon korszerű tanács, de én, persze, igen megörültem neki.

– UGYANAKKOR VAJON LÁTSZ-E MÉGIS VALAMI OLYAN KÖZÖSSÉGET VAGY OLY ÉRTELMEŰ „KORSZERŰSÉGET”, AMINEK ALAPJÁN AZ (EGYES) KORTÁRS KÖLTŐKET KÖZELEBB ÉRZED MAGADHOZ, MINT MONDJUK PETŐFI SÁNDORT VAGY ZRÍNYI MIKLÓST? S HA IGEN, AZ MIN ALAPULNA, EGY FÖLTÉTELEZETT ÉLMÉNYVILÁG VAGY ÍZLÉS, ESETLEG HASONLÓ ÉLETSZEMLELET (UGYANAZON DOLGOK IRÁNT VALÓ ÉRDEKLŐDÉS, ÉRZÉKENYSÉG) KÖZÖSSÉGÉN?

– Azt hiszem, pontosan ez az, amire az embernek nincsen rálátása a saját korában. Én ugyan meglehetősen idegenül érzem magam a közvetlen irodalmi környezetemben, de meglehet, hogy ötven vagy száz év múlva egészen megszokó lesz, mi mindenben hasonlítunk egymásra mindnyájan, akik ma írunk, mint ahogy úgy nagyjából mi is meg tudjuk mondani egy versidézet hallatán, hogy körülbelül mikor keletkezhetett. De azt hiszem, ezeknek a rokon jegyeknek a kutatása inkább az irodalomtörténetekre tartozik. Egyszerű olvasóként inkább a személyes rokonságokat keresem vagy érzékelem – utóvégre is a verseket egyes emberek írják, és ahogy az életben is, mondjuk, könnyebben megértjük egymást egy rokonszenves angollal, mint egy ellenszenves magyarral (vagy fordítva), az időbeli korlátok se olyan áttörhetetlenek. Persze, egy régi költőnél a nyelv állandóan emlékeztet rájuk...

– S HOGY GONDOLOD, A MOSTANRA KIALAKULT IRODALOMTÖRTÉNETI HELYZET (S AZ EBBŐL IS FAKADÓ, MÁS KÖLTŐKHÖZ FÜZŐDŐ SZEMÉLYES ÉS IZLÉSBÉLI ROKONSZENV) SEGÍTI-E KÖLTÉSZETED KIBONTAKOZÁSÁT, VAGY CSAK ÉPPEM MINT KÜLSŐ KÖRÜLMÉNY JÁTSZIK SZEREPET? EGYSZERŰBEN SZÓLVÁ: HOGY VÉLED, KÖLTÉSZETED INKÁBB ÖNMAGÁBAN ÉL, ÖNMAGÁTÓL SARJAD, VAGY PEDIG KAPSZ-E (FOLYAMATOSAN, ÁLLANDÓAN) KÜLSŐ, MÁS KÖLTŐKTŐL SZÁRMAZÓ, VERSEKEN KERESZTÜL ADÓDÓ IMPULZUSOKAT IS?

– Ezeket a fajta impulzusokat nem állandóan kapja az ember, hanem időnként. Az alapvetőket természetesen fiatal korban – később megcsontosodik. Ahhoz egyébként nem kell föltétlenül kortársnak lennie egy költőnek, hogy hasson ránk, elég, ha akkor kerül a kezünkbe, amikor éppen őrán van szükségünk, mert valamilyen megoldhatatlan problémával küszködünk, vagy szükségünk van valamilyen „ellenméregre” egy túl erős hatással szemben. Nagy hatással volt rám bizonyos időszakokban vagy folyamatosan Babbits, Eliot, Szabó Lőrinc, Vas István, hogy csak a legfontosabbakat említsem. Ez nem egészen ugyanaz a kérdés, mint az, hogy szeretek-e egy bizonyos költőt vagy sem. Természetesen van ma néhány nagyszerű költő, akiknek a verseit mindig elolvasom, egy részük hatott is rám, más részüktől alkatilag olyan távol állok, hogy legfeljebb csodálhatom őket. Mert végül is csak az hat ránk, akivel van valami alkati rokonság, csak – hogy is mondjam – a saját alkata lehetőségeinek a kiaknázásában előbbre tart. Alkaton nem elsősorban költői alkatot értek, hanem lelkialkatot, bár a kettő nyilván összefügg: azt, hogy hogyan látja valaki a világot, derűsen vagy sötéten, mennyire fogékony a szenvedésre, ilyesmiket...

– ÚGY LÁTOD, HOGY AZ ALKAT ÉS A SZENVEDÉSRE VALÓ FOGÉKONYSÁG KÖZÖTT OLYAN ÖSSZEFÜGGÉS ÁLL FENN, MELY A MŰVÉSZI ALKOTÁST IS BEFOLYÁSOLJA?

– Ezt nem úgy értem, ahogy gondolni szokták, mintha a költőnek nagyon jót tenne a szenvedés – van, akinek jót tesz, és van, akinek nem tesz annyira jót –, hanem úgy, hogy a versből kiolvasható világképet nyilván erősen befolyásolja, mennyire érzi jónak vagy rossznak az egész mindenséget az illető költő. Mert ha tetszik egy vers, úgy érzem, olyankor úgy járunk el, hogy valahogy önkéntelenül összemérjük mindazzal, amit a világról tudunk vagy tudni vélünk, és ha még ezek után is megáll a lábán az a vers, akkor tartjuk jónak. Ha csak arról ír valaki, hogy milyen szépen kinyíltak a tulipánok a szomszéd néni kert-

jében, még ebben is valahogy benne van, hogy mégiscsak rendben van ez a világmindenség, amelyben ilyen szép tulipánok vannak vagy lehetnek. Erre, persze, mondhatja valaki, hogy jó, jó, vannak ilyen tulipánok, viszont valahol már megint robbantottak, vagy tűzvész dühöng, vagy leesett egy repülő... Talán részben ezért is írnak és olvasnak az emberek verset: szeretnék eldönteni, hogy akkor most helyeslik-e ezt az egész világmindenséget, vagy nem helyeslik...

A BESZÉLGETÉST MARGÓCSY ISTVÁN KÉSZÍTETTE

Marsall László

LEHETSÉGES ZONGORAVERSENY

*Ólalkodik a zongora fedele alatt,
lassan bekúszik a Bé-kalapács alá,
az Á, a Cé, a Há filce alá,
kicsinyem hasmánt mocorog a húron.*

*Veri hátát billegető mester,
ki pufogást hall s hiszi megsüketült,
hangolót kér és újabb zongorát,
üti-csépeli derekasan: pufogás.*

*Minden rezeg-török, Euterpé
cserepezi a művészi koponyát,
röppen már elfelé kicsinyem,
tüdejébe ütve a B-A-C-Há.*

*Londonban van a nemzetközi verseny,
a nagysúlyú elnök Bach Sebestyén,
reccsen-roppan a szék alatta,
mint a kiszáradt kapor szára.*

*Kicsinyem változik zongorává,
mint művész illegeti maga-magát,
forr, zongorástul tűnik elfelé,
ül, négyhangú akkord, egy szőrös,
Éden előtti fülkürtöben..*

A SZERZŐ JELENTI 63. SZÜLETÉSNAPJÁN

(Szabadon kezelt négymorás verslábak)

*Bőrét nyelvével a kígyó, a magáét néha éppúgy megszagolja az ember,
daktüloszok ütemében nyalakszik, a legifjabb állat!
Ebből a ráncosodó hacukából többé ki se bújhatni,
nincs megújulás, barátom, mint régi reggeleken,
hogy kapom magamat – belerontok menten az utcásorba,
sasszézgatva, tipegő nyanyuszok között előre,*

rohanás, csattog az orrvitorla, hova tartok – mindegy.
 Most elibém ugrik az orv kirakati tükör: „Papuskám!
 itt puffadt, ott száraz a bőröd, tested arányait
 átírta a kivénhedt plasztikai sebész a maga kedvére,
 irthatatlannak tetsző sörényed ritkuló vércsederes.”
 Már csak ezért is, nekifekszik a halandó és gyszatol
 hosszasan, mint párzás idején a lámák,
 (láttam az állatkertben), de magam ágyban paplan alatt
 derékig meztelenül benne a csatakos alagútban,
 hogy többször is nyűszít az ember párja, lüheg újra,
 röpül gyönyöre padlására, szeme hártója rebeg,
 rémzetes a majdnem végtelenített hinta-palinta,
 míg eljutok én is a robbanásos aknamezőre.
 Máskor is, mint a kupán vágott, álomtalanul
 alszom négy órát s jön a Morkoláb a piszkavasával szűrni,
 riadok, alul-fölül kiszorul belőlem a szusz is.
 Hosszan bámulom, félem a szükülő epeszagú sötétséget,
 a szekrény reccsenése közeli puskadőrej, és látok
 éles fényvonalat, cseng a fülem, és távoli motorok
 moraja torlódik, tűzhányókitörés itt a közelben.
 Sokasodnak az utak, a magukba visszakunyorodók,
 csappannak a lehetőségek odakint-idebent jócskán,
 már nincs ki örökbe fogadna, se juss se kis azilum,
 nincs mit visszaperelni, közepesen ócska a bukszám,
 villámzára bal-mellem alatt, de belül harapdál,
 s fújja tudómré a füstöt – a gyomrom is belekordul.
 Most petroniuszi nagy lakomákat látok, az őzgerinc
 tűzdelve szalonnával, szárnyas-pecsenyék nyergében
 száll a tábornok-féle vadászok bor-sörös asztalára.
 Ronda poszáták! rossz politikás banda hurkolja a torkom,
 rontom magamat is, kis etiles kupicácskák gőze
 agyamba belerobban, villamosszék rezegő gengsztere,
 igenis az vagyok, négykézláb térdepelek, farpofa égnek áll,
 így védekezem, a belemben vidám ördögsekerek tánca.
 Csodás volt! de mára a testem a csúnya piszka-madár
 kiutálta belőlem a jószagú sisera poharak nagyját;
 fűzet előttem, ülök teagőzben, kicsodás ketyeri szó-nép
 óhajtja rendbeszedetten kalligrammokban látni magát?
 Vers- hogy lett: van, de a „haszon-csöpörék ágazat”
 mondja, gazdag-vastag, meg az ex-lex lopó-kórus karnagya is:
 „még tank se kell hozzá, földbe taposnunk ezt a rögeszmét.”
 Vers-pipe etető-őr maradok, csakazértis, teszem a dolgom.

Spiró György Kwartett

KOMÉDIA

1996

Szereplők:

VENDÉG
ÖREG
FELESÉG
NŐ

Színhely: egy lakótelepi kétszobás lakás konyhája. A konyha kb. hat-hét négyzetméteres, szemből látjuk. A konyhaajtót leemelték. A konyhaajtó nyílása mellett balra, kint az előszobában frizsider, amely nem fért el a konyhában, balra mellette a fürdőszoba ajtaja csukva, attól balra a hálószoba ajtaja csukva. Attól balra a színpadra merőlegesen a bejáratú ajtó. A konyhaajtó nyílásától jobbra, a színpadra merőlegesen a nappali szoba ajtaja csukva. A konyhában velünk szemben, a színpad mélyén konyhaablak, rajzszöggel odaerősített, madzagon lógó függönnyel, afölött az égre látni. A konyhaablak előtt konyhaasztal. Az asztaltól balra a mosogató, előtte a gáztűzhely, a mosogató fölött konyhaszekrény a falon. A jobb oldali fal előtt régi típusú kredenc. A konyhaasztalhoz három homokóra alakú, világoskék műanyag konyhaszék fér: balra, jobbra, és egy középen, az ablak alatt, a negyedik az asztal alá van tolvá. A konyhaasztaltól balra látszik, hogy oda tervezhették a kamrát, de kivették, hogy három szék azért elférjen az asztal körül. A kivett kamra helyén a falon falvédő, szarvasbögés holdfényben. Az asztal narancssárga műanyag borítású pozdorjából készült.

(Senki sincs a színen. Jobbról, a nappaliból az Eurosport közvetítését hallani angolul, vagy néha magyarul, ahogy éppen adódik aznap este. Az előadás folyamán az Eurosport mindvégig szól, szükség szerint halkabban vagy hangosabban.)

Csöngetés. A hálószobából kijön Feleség: 60 év körüli elhízott nő, kifakult kék tréningruha van rajta és virágos mintájú kötény, kezében kötöttük. Kinyitja az előszobaajtót. Az ajtóban megjelenik Vendég: 55 körüli férfi elegáns, sötét, finom öltönyben, vékony csíkos vajszerű ingben, választékos nyakkendőben, kezében nagy virágcsokor)

VENDÉG Jó napot kívánok –
FELESÉG Tessék –
VENDÉG (visszalép, mintha újra olvasná a névtáblát) Önökhöz jöttem –
FELESÉG El tetszett téveszteni?
VENDÉG Biztos, hogy nem –
FELESÉG Ez virág –
VENDÉG Maguknak hoztam –
(Vendég bejön az előszobába, megáll. Feleség becsukja mögötte az előszobaajtót)
FELESÉG Maga biztosítós?
VENDÉG (nevet) Nem, dehogymég – én privát ügyben – nem tetszik még ismerni engem – majd meg tetszik ismerni –
FELESÉG Szoktak jönni biztosítósok – azért kérdezem, hogy nem-e a biztosítós.
VENDÉG Nem, dehogymég –
FELESÉG Mi nem szoktunk biztosítani – ugye mi már nyugdíjban –
VENDÉG Tudom. – Itthon van a férje, ha jól tudom –
FELESÉG Itthon – mért tetszik kérdezni?

- VENDÉG Ha maguknak lenne telefonjuk, de nincs – ha lenne, előbb telefonáltam volna – de így még jobb is, meglepetés! *(nevet)*
- FELESÉG Nincs telefonunk. Kértük, de nincs – ígérték, hogy majd lesz, de nincs – maga telefonos?
- VENDÉG Több hétig tartott, amíg megtudtam, hogy hol laknak – a telefonkönyvben nincsenek benne –
- FELESÉG Nincs telefonunk – biztos azért nem vagyunk a telefonkönyvbe se, nem? – maga most telefonos, vagy biztosítás?
- VENDÉG Egyik sem – először elmentem Kőbányára, hátha még ott laknak –
- FELESÉG Kőbányára? Ott nem laktunk.
- VENDÉG A férje igen.
- FELESÉG Újpesten laktunk – aztán Rákoskerten a házba – amikor aztán aztat lebontották, kaptuk eztet, ide kellett jönni –
- VENDÉG Én Kőbányán laktam – ahol a férje is – mi egy utcában laktunk – most, hogy visszajöttem, először kimentem Kőbányára, de azt az utcát lebontották – én külföldön élek, tetszik tudni – *(nevet)* Maguk miatt jöttem haza... gondoltam, lesz meglepetés – *(körülnéz)* Szóval ilyen belülről – nem így képzeltem – egy régi házat képzeltem, udvarral, amilyen volt Kőbányán – de azokat az utcákat lebontották – hát, rég volt –
- FELESÉG Papaaa! Gyere ki! Jött egy valaki, külföldről!
(Csönd)
- FELESÉG Mindjárt jön – az ejrósportot nézi – Papaaa!
(Csönd)
- FELESÉG Tessék leülni – a konyhába, ott szoktunk ülni, a konyhába – a tisztaszobába van a tévé, amit ő néz – én a hálóba kötök, szoktam kötni – szvettert kötök neki, aztat szoktam kötni neki, szvettert – tessék jönni, tessék leülni –
- VENDÉG Én azért jöttem – haza – hogy magukkal találkozzam – a férjével – nem kéne ezt vízbe tenni?
- FELESÉG Papaaa! – Volt nekünk vázánk – most addig ide teszem a mosogatóba, teliengedem vízzel – *(a mosogatóba vizet enged, és a csokrot belerakja)* Nehéz ilyen izét kapni, dugót – ami nem lötyög – kinek hozta eztet, a lányomnak?
- VENDÉG Maguknak hoztam – mást is – majd később – *(izgatottan kuncog)* de a lánya ma jön magukhoz, ugye?
- FELESÉG Jön, hogy vigye a paprikás csirkét – a Papa a tévét nézi – őtet tetszik keresni?
- VENDÉG Igen – sajnálom, hogy így kellett, hogymondják, bejelentkezés nélkül, de a meglepetés – *(nevet)* *(Feleség benyit a nappaliba)*
- FELESÉG Papaaa, jött valaki, biztosítás, téged keres.
(a nappaliból kijön Öreg egyszínű, fakult kék, márkajelzés nélküli, vedlett tréningruhában és papucsban)
- VENDÉG Jónapot.
- ÖREG Jónapot.
- VENDÉG Elnézést, hogy bejelentés nélkül – de nincsen telefonjuk –
- ÖREG Telefonunk, az nincs. – Mi nem kötünk biztosítást. Velünk nem is kötnek, öregek vagyunk.
- VENDÉG Nem azért jöttem – én azért jöttem – azért jöttem – hogy megköszönjem – Nagyon régen meg kellett volna köszönnöm – de nem tudtam – most végre megköszönöm – *(Csönd, majd Feleséghez)* A maga férje – ő mentette meg az életemet!
(Csönd)
- ÖREG Én magát nem ismerem.
- VENDÉG Hát mert megöregedtem – *(nevet)* Negyven éve! – Maga is megöregedett – biztos nem ismer-ném fel az utcán –
- ÖREG Mit akar maga?
- FELESÉG Tessék leülni – mi a konyhába élünk – van micsoda, gyümölcslé –
- ÖREG Én magát sose láttam.
- VENDÉG Megöregedtem – várjon – *(a belső zsebéből elővesz egy csomó papírt, levéltárcát, egyebet)* Van egy régi fényképem – arról fel fog ismerni – tessék – nézze meg – *(Öreg elveszi a fényképet, nézegeti. Feleség odanyomul, nézi a képet, Vendég visszarakja a papírokat a belső zsebébe)*
- FELESÉG Ez maga?
- VENDÉG Hát igen –
- FELESÉG Hány éves itten? Hús?

- VENDÉG Olyasmi –
- ÖREG *(visszaadja a képet)* Nem ismerem magát.
- VENDÉG *(elveszi a képet, áll)* Nincsen másik képem – ezt a lágerben csinálták, eltettem emlékebe – nincs másik képem –
- FELESÉG Milyen láger?
- VENDÉG Ausztriában, ötvenhétben.
- FELESÉG Maga oda disszidált?
- VENDÉG Aztán az Államokba – onnét jövök – *(Csönd)* A maga férje '57 januárban jött egy éjjel, hogy tűnjek el – mert rajta vagyok a listán – egy utcában laktunk, együtt fociztunk – a férjét behívták, és akkor januárban jött, hogy tűnjek el –
- FELESÉG Maga egy ellenforradalmár volt?
- VENDÉG Ellenforradalmár?! – a kezembe nyomtak egy puskát, hogy őrizzem a gyárat – őriztem – egyszer se kellett lőni, de őriztem – és a sztrájk után, december után kezdtek összeszedni a srácokat – akik szintén – *(Csönd)*
- ÖREG Én erre nem emlékszem. Én nem szóltam senkinek. Nem úgy volt akkor. Valaki mást tetszik keresni. *(Csönd)*
- FELESÉG Ha ő mondja – mer ő mindenre emlékszik – a meccsek eredményeit is tudja, mindet – még nem is élt, de voltak meccsek, és azokra is emlékszik – volt egy olyan micsoda, Potya vagy kicsoda, szélső, az csavart gólokat rúgott, a férjem még nem is élt, de tudja –
- ÖREG Tóth Potya! – és szögletből lőtte!
- FELESÉG Mondom, Potya –
- ÖREG Tóth Potya!
- VENDÉG Tévedés? Az ki van zárva. Hogy hívják, azt a hivatalt – lakónyilvántartás – tévedés? Béem lakónyilvántartás! *(kotorászik a belsőzsebében, papírokat, fényképeket vesz elő)* Ezek a szüleim – rájuk biztos emlékszik – és ezeket a leveleket írták nekem – nézze – *(Öreg távol tartva magától megnézi a képeket)*
- FELESÉG Ez itt aszongya, te Kőbányán laktál, hogy ő Kőbányán lakott. – Mi '58-ba kerültünk össze – én vidéki lány vagyok – ott szolgált akkor – aztán mi Újpesten voltunk albérletbe – aztán kiutalták a házat Rákoskerten – biciglivel járt be –
- ÖREG Ezeket se ismerem – idegen levelet nem olvasok – Mit akar maga tőlem? *(Feleség a kredencből elővesz egy szemüveget, fölteszi, nézi a képeket meg a leveleket, mozog a szája)*
- VENDÉG Meg szeretném köszönni – meg szeretném – hogy mondják – hálálni – rég nem beszéltem magyarául –
- ÖREG Én senkit nem mentettem meg. Én senkinek nem mondtam semmit. Milyen lista? Ki volt a listán? Engem behívtak. Én szolgáltam. Ott fegyelem volt. Mindent parancsra tettem. Ott fegyelem volt. Hogyhogy szóltam, éjjel, januárban? Kinek? Senkinek! Az nem úgy volt akkor! Van magának tanúja? Ki a tanú? Majd én ügyvédet fogadok. Engem nem fognak bele-rángatni –
- VENDÉG Belerángatni?
- ÖREG Ez most nagyon megy – perbe fognak idős embereket, hogy sortűz – nem is lőttek! – de ha parancs volt, akkor muszáj volt lőni! – és akkor tisztességes embereket meghurcolnak, és belepusztulnak, ott a bíróságon! – láttam a tévén! – infarktust kapnak! – de ha maga nem ezért jött – hát én megmondom magának, hogy én sose árultam el semmit – soha semmit – ezt mondja meg nekik –
- VENDÉG Kinek mondjak, micsodát?
- ÖREG Én az ügyet sose árultam el, ezt mondja meg nekik – kinek? na kinek! – akik magát megbízták – akik az ügyet elárulták! az eszmét elárulták! – a mieinknek mondja meg, érti! *(Öreg bemegy a nappaliba, bevágja az ajtót. Csönd)*
- FELESÉG *(elveszi a szemüvegét, az asztalra teszi a levelek, képek közé)* Ideges – de megnyugszik, nézi az ejrósportot, és megnyugszik – van gyümölcslé – de lemegetek sörérrt –
- VENDÉG Nem, köszönöm – én voltam a kapus!
- FELESÉG Maga tényleg nem biztosító? – azok jönnek, aztán előszedik a micsodát, na, a micsodát, amit alá kell írni, micsodát – Rosszul tetszik lenni?

- VENDÉG Csak megszédültem – blood pressure –
- FELESÉG Betegsége van?
- VENDÉG Nem, csak a blood pressure –
- FELESÉG Neki mája van – meg porckorongja – izülete van neki – na jöjjön –
(*Feleség betámogatja Vendéget a konyhába, leülteti a bal oldali székre a mosogatóhoz*)
- FELESÉG Én kötök, most szvettert kötök neki – a lányomnak is kötök – az unokámnak is kötök – így olcsóbb – nem akar kalmopirint? – mindenre az a legjobb, a kalmopirin, tejjel –
- VENDÉG Nem, köszönöm –
- FELESÉG Akkor vizet –
- VENDÉG Jó, hát vizet –
- FELESÉG Akkor tessék felállni, mer ott a víz –
(*Vendég támoogyva feláll, leül a jobb oldali székre. Feleség vizet tölt egy pohárba a mosogatónál, visszafordul*)
- FELESÉG Ne oda!!!
- VENDÉG (*feláll, kibotorkál az asztal mögül, rátámaszkodik az asztalra*) Bocsánat –
- FELESÉG Az az ő széke, a papáé! Üljön be amoda... mer ez itt az övé, itt szeret –
(*Vendég elveszi a poharat, iszik*)
- FELESÉG Ottan kamra volt, de kivette – alattunk is kivették sokan – aki egyedül van, az nem vette ki – úgyhogy nekünk nincsen kamránk – ez az egy, különben jó lakás – gáz, meleg víz – száraz, de párologtatjuk a vizet – nekünk nincsen asztmánk, háliszennek, mer van itt a házba, aki nem bírja – Csak a fűtés, aztat emelik – még fogják emelni – a melegvizet is emelik – a gázt is emelik – a telefont is emelik, de nekünk nincsen – jó, hogy nincsen telefonunk – így nekünk nem bírják emelni – még jó – két nyugdíjból, ugye –
- VENDÉG Innen az égre látni –
- FELESÉG Csak mikor elromlik a lift – de ha nem romlik el, akkor jó – nem lehetett válogatni, eztet adták – mer a házat lebontották – Rákoskerten – ott volt kamra, meg pince – itten nincsen kamra, szárító volt, beépítették – nagy konyha volt ottan a házba – mint otthon nálunk – én vidéki lány vagyok – de hát két embernek ez is – ha jön a lányom, itt a széke – ez a negyedik, itt lent, ez nem kell, az unoka ha jön, de rég nem jön – na üljön be oda már!
(*Vendég befurakszik az asztal mögé, és leül a szemközti székre*)
- FELESÉG Jobban van?
- VENDÉG Jobban.
- FELESÉG Lehet orvost hívni – le kell menni, lent van telefon – szét szokták verni baltával, ugye, de tegnap még működött, emlékszek – hova is telefonáltam – nem szoktam telefonálni – ja a lányomnak, neki van telefonja, hogy jó-e neki a paprikás csirke – ez az, neki telefonáltam – máma jön a paprikás csirkéért – maga nem ismeri a lányomat?
- VENDÉG Nem. – Egyszer laktam a Brooklyn Heightsen – onnan is az égre láttam – meg át Manhattanre – ekkora kis konyhám volt, láttam a konyhámból a felhőkarcolókat – azt hittem, ott vagyok a világ közepén – ahol a dolgok történnek – (*nevet*)
- FELESÉG Az hol van, Kanadába? Mer tőlünk kimentek Kanadába – két család is kiment – írták, vannak olyan felhőkarcolók –
- VENDÉG Nem Kanadában – mindegy – az ég, az ott is ilyen – furcsa – tudja, mikor elképzeltem, hogy egyszer hazamegyek – hogy akkor elkezdődik az igazi – talán azt hittem, ha egyszer hazamegyek, húsz éves leszek megint – (*nevet*) Hát nem ilyennek képzeltem – nincs meg az utcánk, lebontották! – nincs meg az utcánk! (*Csend*) Ezt nem írták meg. A szüleim. Persze lehet, hogy utána bontották le.
- FELESÉG Meghaltak?
- VENDÉG Meg. Vagy harminc éve.
- FELESÉG Az enyimek is. Az ő szülei is. Mi is meg fogunk. – Kihozom a kötést. A hálóba nincs beágyazva, úgyhogy mi itt szoktunk, a konyhába – maga addig igyon, mer itt a víz – (*bemegy a hálószobába. Vendég körülnéz, a falvédőt nézegeti. Feleség kihozza a félbehagyott szvettert meg a fonalat, bemegy a konyhába, leül a bal oldali székre, kötni kezd*) Én csak úgy, nekünk – mondták, adjam el, amit kötök, de most álljak ki az utcára? mint azok a micsodák, a románok? – mi kevésből is megélünk –
- VENDÉG Nincs róla egy képe, egy régi?
- FELESÉG Régi kép?

- VENDÉG Amin még fiatal –
- FELESÉG Hát az esküvői képünk, az van – a tisztaszobába, a falon – de azon nem egyenruhába van –
- VENDÉG Nem baj.
- FELESÉG Hozzam ki? Azon fiatal vagyok – nem voltam tizenennyolc – szép lány voltam – a lányom is szép lány volt – az unokám is szép lány – tizenhat éves –
- VENDÉG Lány? Jobb lenne, ha fiú –
- FELESÉG Hát csak lány – de nem, a tizenhetedikbe van – maga hány éves?
- VENDÉG Ötvennyolc.
- FELESÉG Családja van?
- VENDÉG Elváltam – van két fiam, az egyik valami menedzser, a másik kalidzsba jár –
- FELESÉG Elvált? A lányom is elvált – neki egy lánya van – vele van a lányommal – a férje nem fizeti a gyerektartást – a lányom ahogy híjják, pereli – de nem fizet –
- VENDÉG Én fizettem, minden hónapban.
- FELESÉG Az jó.
- VENDÉG Nem olyan jó. (nevet)
- FELESÉG A Papa tévézik – mindig tévézik – ejrósport, aztat nézi – menjen be, nézze meg – maga is nézi az ejrósportot?
- VENDÉG Nálunk nincs.
- FELESÉG Nincs?
- VENDÉG Nincs. Mindenféle más van, sportchannel.
- FELESÉG Maguknál nincs ejrósport?
- VENDÉG Van egy csomó csatorna, de pont Juroszport, az nincs.
- FELESÉG Ejróport. Az sincs?
- VENDÉG Mondom, hogy nincsen Juroszport...
- FELESÉG De ő ejrósportot néz – maga nem nézi?
- VENDÉG (kis csönd után) Nem. Azt nem nézem.
- FELESÉG De van maguknál.
- VENDÉG Van. De én nem nézem.
(Csönd)
- FELESÉG Mer ő aztat nézi. A Híradót is nézi, de felizgul. Mondta az orvos, ne nézze. Magyar meccset nem néz, akkor is felizgul, felmegy neki a vérnyomása. Magának van vérnyomása?
- VENDÉG Van.
(Csönd)
- FELESÉG Van vérnyomása? Pedig maga fiatal. Mit mondott, elvált?
- VENDÉG El.
- FELESÉG A lányom is elvált – szép lány volt – most is szép – mondom neki, menjél férjhez – nem olyan öreg, mennyi most, harmincöt – az ma nem sok – maga teljesen elvált, papírral?
- VENDÉG El.
- FELESÉG Magának van valakije? A lányomnak nincsen. Szép lány. Van neki szakmája, dolgozik. Könyvelő. Az máma egy szakma, mi? Van neki lakása, két szoba, és nem is távfűtéses, gázkonvektor a két szobába, az jó. Szép lány. El van válva, ki van kezelve. – Magának mér nincs valakije? Nem akar? Vagy maga olyan – nyugaton sok van olyan – mondják, most már nálunk is – maga olyan?
- VENDÉG Nem. Vannak gyerekeim! –
- FELESÉG Azoknak is lehet gyerekük, csak hát a buziknak buzi lesz a fiuk meg a lányuk. Van olyan, hogy öröklődés, tudja?
- VENDÉG Velem minden rendben van –
- FELESÉG Maguknál kié lett a lakás?
- VENDÉG Milyen lakás?
- FELESÉG Hát a családjával – mer nálunk a lányomé –
- VENDÉG A volt feleségemnek is van lakása, nekem is van, már régen elváltunk – a gyerekek vele maradtak – azóta felnőttek, elköltöztek – az egyiknek már gyereke is van – vagyis hát nekem unokám – ritkán látom őket – a volt feleségem megint férjhez ment –
- FELESÉG Szóval van lakása – az jó – ott él benne egyedül?
- VENDÉG Sokat utazom – olyan a munkám –
- FELESÉG Mit mondott, mért jött? Maga biztos olyan biztosítós – akik szoktak jönni, akarnak eztet

meg aztat, pedig mink már így öregem – mi nem írunk alá olyan kicsodát, tudja kicsodát, amit aláírnak, és akkor muszáj fizetni –

(Csönd)

VENDÉG A maga férje – ha megtudták volna, főbe is lövik – mégis jött és hogymondják, figyelmeztetett!

FELESÉG Kicsoda?

VENDÉG A férje! –

FELESÉG Jó ember. Mindenki tudja, jó ember. Szigorú, de igazságos. Jönnek néha a haverjai, itt ülnek a konyhába, és tervezik, hogy egyszer még – Csupa vén rozoga, és löni akarnak. Mondom, ne csinálják. Na akkor ő is beszél, akkor hallgatják, őtet hallgatják, mer neki van tekintélye. Van neki. Én nem mondok semmit, minek, nem lőnek azok már, a papa járkál, éjjel járkál, a tisztaszobába, úgyhogy a kilométere az megvan neki, csak nem az uccán... én addig alszok, muszáj aludni, nem? Maga alszik?

VENDÉG Tessék?

FELESÉG Bír maga aludni? A lányom se bír, kezelték, volt a izébe is, de kiengedték, mikor elvált, utána, meg még párszor, az idegei. De ki van kezelve – Maga alszik?

VENDÉG Alszom.

FELESÉG Az jó. Én alszok, mint a bunda. Azzal nekem nem volt soha kicsodám. Az öcsém se alszik, ő lent van, vidéken, olyan kicsoda, és küldi a disznótorost, meg tojást, ki bírja megfizetni itten? – ő küldi, na ő se alszik, mert szétverték a izét, a szövetkezetet, ő volt ottan az agronómus – de küldi a disznótorost, meg a tojást – a lisztet nem, aztat vesszük, de a tojást, aztat küldi, ilyen árakon! – maguknál mennyi a tojás?

VENDÉG Hát, nem tudom...

FELESÉG Nem tudja? Ki tudja, a felesége?

VENDÉG Elváltam.

FELESÉG Attól még tudhassa! Mennyi a tojás?

VENDÉG Nem tudom.

FELESÉG Mennyi, tíz forint, hús? Darabja?

VENDÉG Nem tudom.

FELESÉG Nem forintba, mi van maguknál, márka? Az nagyon jó pénz, a márka, én aztat tudom.

Mennyi márka egy tojás maguknál?

VENDÉG Egy márka.

FELESÉG Ugye, hogy tudja! Mennyi az forintba?

VENDÉG Mondjuk tíz.

FELESÉG Ugye? Mondom. Itten néha tizenöt is bír lenni. Tizenöt! Ki bírja aztat megfizetni? Van neki tizenhétézeröttszáz, nekem van tizenháromezernyolcszáz, a nyugdíj, mer le vagyok százalékolva, a visszerem végett, hát abból nem lehet tojást venni! A gyógyszerét alig bírjuk, ami kell neki –

VENDÉG Most mit csinál?

FELESÉG Nem hallja? Nézi az ejrósportot, amit mindig. Szóljak neki, hogy maga elmegy? Ő nagyon tudott bánni, ahogy mondta, az emberekkel, őtet szerették, mer szigorú volt, de igazságos. Ő mindig a kicsodát betartotta –

VENDÉG Nem így képzeltem én ezt.

FELESÉG Van mákos tészta. Nem kér mákos tésztát? Csináltam mákos tésztát.

VENDÉG Nem, köszönöm. (megpróbál felállni, szűk a hely, kifelé araszolgat)

FELESÉG A paprikás csirke, az van, de azér mingyá jön a lányom – úgyhogy a paprikás csirke, ami van, az nincs –

VENDÉG Semmit se kérek, köszönöm –

FELESÉG Maga mit mondott, mivel foglalkozik, biztosítós?

VENDÉG Nem vagyok biztosítós.

FELESÉG Csak mer azok járnak így, öltönybe, nyakkendőbe... És nem is olyan kicsoda, temetkezési izé? Vállalkozó? Azok is járnak ilyen feketébe.

VENDÉG Nem. –

FELESÉG Csak mer én már a sírra összespóroltam – nagyon rendes sírra telik, ketten leszünk benne – faragott kő lesz – egy olyan ház – tetővel, minden – szép nagy – még a lányom meg az unokám is belefér majd – ha megint férjhez megy, a férje is – ha maga temetkezési vállalkozó, mondja meg –

VENDÉG Nem vagyok az.

- FELESÉG Most már be kéne fizetni, mer megvan a pénz – ha maga temetkezési izé, akkor mondja meg, mennyit kér – Most elmegy? Szóljak neki? Szólhatok neki. Szóljak?
- VENDÉG Még nem mennék el, megvárnám a lányukat, tudom, hogy ma jön –
- FELESÉG Viszi a paprikás csirkét, jön mingyá – én főzök neki, van időm, hát nem? *(feltápáskodik, kimegy a konyhából, kinyitja a jobb oldali ajtót)* Papaaa! Papaaa! *(visszafordul)* Nézi az ejrósportot, mingyá jön, ki szokott ő jönni –
(Feleség visszamegy a konyhába, visszaül a bal oldali székre. Kijön Öreg)
- ÖREG *(bemeget a konyhába, odamegy az asztalhoz)* Maga üljön vissza.
(Vendég visszaül)
- ÖREG *(rátámaszkodik az asztalra, háttal nekünk, szemben Vendéggel)* Maga kicsoda? Maga mit akar? Mi? Mért jött ide? Ki küldte? Minek jött ide? Ki küldte? Kicsoda maga? Mit akar? Maga kicsoda?
(Csönd. Vendég kiveszi a belső zsebéből az útlevelet, az asztalra teszi. Csönd. Öreg elveszi, felegyenesedik, kinyitja, nézegeti)
- FELESÉG *(leteszi a kötetst, feláll, szorosán Öreg mellé áll, nézi az útlevelet)* Külföldi, mi? Ez külföldi.
- ÖREG Menjél innét. Menjél innét.
- FELESÉG Ez milyen? Ez az útlevelel, ez milyen?
- ÖREG Menjél innét!
- FELESÉG Az ő képe van benne. Nem? Ez az övé. Nem?
- ÖREG Üljlél le! Azt mondtam, üljlél le!
- FELESÉG *(leül a bal oldali székre)* Külföldi – Nekünk is adnak útlevelet, az magyar, ha kérünk. De nem kértünk. A lányunknak van, mi nem kértük. De ha kérünk, kaptunk volna. Egyszer majdnem elmentünk az NDK-ba, mikor még volt – aztán mégse mentünk, és már nincsen NDK. Akkor még kocsis is volt, de nincs már. Kocsival mentünk volna az NDK-ba – Varburg. Van maguknál Varburg?
- ÖREG Én magát nem ismerem. Sose láttam. Ha ez a maga útlevele, akkor sose láttam. Vigye innét az útlevelet. *(ledobja az asztalra)* Nekünk semmi közünk magához. Maga egy USA állampolgár. Én nem tudom, ki küldte magát, és hogy maga mit akar, de nem is érdekel. Úgyhogy menjen innét. De a megbízóinak mondja meg – mondja meg –
- VENDÉG Engem nem küldött senki, hát nem érti? Én elhiszem, hogy nem emlékszik – de én emlékszem! Mondja meg, focizott Kőbányán a grundon, ott a töltés mellett, vagy nem focizott? Ahol én voltam a kapus! A Brunó volt a legjobb, az játszott a Kinizsi ifi kettőben, nem emlékszik? Mi lett vele, a Brunóval?
(Csönd)
- FELESÉG A futball, az volt neki a mindene. A futball. Most is nézi, az ejrósporton.
- ÖREG Fogd már be a szádat, mit tudod te!
- FELESÉG Dehát a futball volt a mindened! – Kijárt meccsre – még edzésre is, régen – azt mondja, most már nem érdemes – nincsenek már kettős meccsek – nem jár ki – de az ejrósporton nézi –
- VENDÉG Engem úgy hívtak, hogy Dugó – a seggdugaszból *(nevet)* – Maga volt a Nettó – ő volt a Nettó – volt egy olyan fedezet a szovjeteknél – Igor Nettó – pedig ő biztos inkább Bozsik akart volna lenni – Cucu – de sose hívtuk Cucunak – hanem Nettónak!
- FELESÉG Nettó? Az nem a micsodánál van, amit levonnak, a fizetésnél?
- ÖREG Mi ez a vacak itt? Mi ez a virág?
- FELESÉG Virág. Ő hozta.
- ÖREG Mi nem szoktunk virágot kapni! – Minek hozta? Kinek hozta? Mit akar vele?
- VENDÉG Nem lehet, hogy ne emlékezzen – nem igaz, hogy nem emlékszik! Mért nem akar emlékezni? Maga jót tett velem, nem érti? Engem akár fel is akaszthattak volna, nem csináltam semmit, de attól még nyugodtan –
- ÖREG Magát küldték. Egy ilyen útlevelet könnyű hamisítani.
- VENDÉG *(előszed egy papírt)* Születési anyakönyvi kivonat. Új. Most csináltattam, mert az eredeti nincs meg.
- ÖREG *(hirtelen leül a jobb oldali székre)* Akkor gyerünk, mondja meg, mit akarnak. De mondja meg nekik... mondja meg nekik, hogy nemcsak én gyűlölöm az egészet, az egész nép gyűlöli. Érti? Ezt mondja meg nekik. És mondja meg nekik, hogy ez így nem fog menni. És ha nagyon akarják, mondja meg nekik, hogy vér fog folyni. Érti? Rengeteg vér – és akkor isten irgalmazzon nekik. Ezt megmondhatja nekik.
(Csönd)

- FELESÉG Csak a szája jár, neki meg a haveroknak, de senki nem csinál semmit, csak jár a szájuk. Le se megy az uccára, csak mikor a könyvtárba –
- VENDÉG Engem nem küldött senki, én magam jöttem ide, mert ide akartam jönni, mert maga engem megmentett – nem tudom, mit csinált aztán, de engem megmentett akkor. Január huszonötödikén, éjjel jött, hogy pucoljak el. Azt is mondta, pontosan emlékszem, hogy most szedik össze a diákokat, addig a melósokat szedték össze, és akkor kezdték a diákokat, és én szeptemberben kezdtem a technikumot, Kandó, de jött október huszonhárom, és hívtak vissza a gyárba, hogy őrizzük, nehogy valamit elvigyenek. Ennyit csináltam, őrködtem a gyárkapuban, de senki nem akart elvinni semmit. Ott lógott a géppisztoly a vállamon, de egyszer se lőttem vele. Aztán nem volt technikum egy darabig, szénszünet volt – de januárban már bejártunk, és maga jött január huszonötödikén, bezörgetett – mint mikor nem volt ki a csapat, és engem hívtak kapusnak, pont úgy – magaslódszint, be is lehetett mászni, muszáj, hogy emlékezzen! – a kutya is ismerte magát, nem is ugatott, a Léda, úgy hívták a kutyánkat, német juhász – kinyitottam az ablakot, maga beszólt, hogy pucoljak, mert rajta vagyok a listán – mi akkor tegeződünk – és én hajnalban elmentem – a szüleim még aludtak – Sose láttam többé a szüleimet! A koporsójukat se láttam! – Én nem tudom, kiket fogdosott maga össze akkoriban, nem is érdekel, és nem tudom, mit csinált aztán, nem is érdekel, de ha engem akkor elvisznek, fel is köthettek volna, én nem csináltam semmit, de azért akkor kötél is járhatott, a haverokat négy-öt év múlva engedték ki, írta az apám '61-ben vagy '62-ben, ki jött vissza, de azt nem írta, ki nem jött vissza, abból lehetett tudni – Lehet, hogy maga nem az életemet mentette meg, csak pár év dutyitól hogymondják, maga engem, de az is szép dolog. Nem is dumáltunk mi sokat, kisebb voltam, én voltam a kapus, engem lehetett szidni – Én odakint még akkor eldiszajdid – el – érti, hogy én ezt magának meg fogom hálálni – de nekem volt egy csomó dolgom, én dolgoztam, Afrikában, Ázsiában, itt meg bent voltak az oroszok, hát csak most bírtam jönni. Érti? Nem tudtam előbb jönni. És nem tudtam a címét, nem is volt kitől – Azt se tudtam, hogy maga él-e. Én már itt vagyok több mint egy hónapja, mostanáig tartott, amíg ki tudtam hogyhívják, ki tudtam figurálni, hogy maguk hol élnek. Én esetleg ide visszajövök, hogy mondják, visszatelepülök, veszek egy házat, mindjárt visszavonulok – hogyhívják – ritájred leszek – ide is utalhatják, postán – ez a hazám – én itt nem ismerek sok embert, én a kinti magyarokkal nem voltam együtt, azok rémesek, hívtak ide-oda, egyszer-kétszer elmentem, borzasztó – itt is hívtak valami konferenzbe, egy csomó hülye pali, comittee-kat csináltak, resolution-okat írtak, rangokat osztogattak egymásnak – énnekem van pension plan, lehet olyat, hogy early retirement, fizettem nekik be egész életemben, social security, maguknál nem tudom, mi van, és még dolgozhatok is, nekem van skill... hogy mondják? skill, skill... Én izé vagyok, mérnök.
- ÖREG Mérnök!
- VENDÉG Nem úgy hívják? Engineer... az mérnök... azt úgy hívták régen...
- FELESÉG A mérnökök tettek tönkre mindent.
- VENDÉG Mit?
- FELESÉG A Papa aztat mondja, hogy mindent a mérnökök tettek tönkre. Igaz, Papa? Eztet monddod. – Eztet mondja. Hogy a mérnökök – Mindent. –
(Csönd)
- FELESÉG Ő is lehetett volna mérnök, akarták küldeni micsodára, főiskolára, ki akarták emelni, de ő nem ment. Engemet is ki akartak emelni, mer jó káder voltam végig, de én se mentem, maradtam a gyárba, amíg bírta a lábam, de visszérem van, úgyhogy avégett leszázalékoltak – Mindent a mérnökök tettek tönkre, aztat mondja a Papa. Mindent.
- VENDÉG Micsodát?
- ÖREG Amit csak bírnak, azt tönkretezik, a mérnökök.
- VENDÉG Nem értem.
- ÖREG A mérnökök, a jogászok, meg a közigazdászok. Azok.
- VENDÉG Mit tettem én tönkre? Én hidakat meg utakat építettem, nekik, a third worldnek... Afrikában, Ázsiában építettem – úttalan utakon – executive voltam – hogymondják – építésvezető –
- ÖREG Hogy ki bírja zsákmányolni őket.
- VENDÉG Mit mond?
- ÖREG Magát azért küldték oda, hogy építsen utakat meg hidakat, hogy kizsákmányolják őket, a négereket meg mindet. Most meg ideküldték, hogy minket is. Az utolsó csepp vért is kifacsarják belőlünk, az ilyenek.

- VENDÉG Ez valami indoctrination magában – hogymondják – tudja, mit jelent az, egy rendes út, egy szolid híd azoknak ott? Azoknak nem volt gyógyszerük, semmijük! Nem lehetett szállítani! Tudja, mivel jár egy ilyen építkezés? Volt magának maláriája? Most is bennem van egy valami vírus, a vesémben, nem bírják kiölni – Jól fizettek érte, persze, de tudja, mi az, rábírní őket, hogy dolgozzanak? Ez még a hatvanas években volt, mikor azok felszabadultak – maguk olyan nyomorról nem is álmodtak, ami ott volt! Felpuffadt csecsemők, éhenvesző gyerekek tömege! Hogy én zsákmányoltam ki őket? Én? Odavittem nekik a civilizációt!
- ÖREG Hogy elvegyék az aranyukat, az olajukat, mindent.
- VENDÉG Maga nem tudja, mit beszél.
- ÖREG Ahogy most tőlünk. Mindent elvesznek. Mindent. Viszik ki az összes értéket. Maga is ezért jött, maga mérnök.
- VENDÉG Én, ezért? Tudja, mi jön ide be, tőkében? Technology jön be, tőke jön be, skill jön be!
- ÖREG Maguk itt nem beruháznak, hanem kiruháznak. Ezt a mi szakértőnk mondja, és annak van két egyeteme –
- VENDÉG (nevet) Investment – outvestment – investment – outvestment – jó!
- ÖREG Maguk nem felépítenek, hanem leépítenek. Azért kapják a fizetésüket a minisztereink, hogy leépítsék, ami megvolt! Amit nemzedékek építettek föl! Maguk fizetnek pár garast, és kiviszik a milliókat. Megkenik a górékat, azok meg eladják az országot. Direkt lerohasztották a piacainkat. A legjobb gyárainkat. A termelést. Mindent! Viszik ki a legjobb szakembereket!. Éhbéért melóztatnak. Gyarmatosítanak. Azért jön be a tőke, hogy sokkal többet vigyen ki. Attól, hogy nekem nincsen diplomám, attól én még jártam tanfolyamokra. Vannak nekünk még szakértőink, akik tudják, mi folyik, csak nem közli az újság. Hogy a gédepé, ahogy maguk hívják, így meg úgy! De arról egy szó sincs, kié a haszon! A tőkéséké a haszon! Mindig a tőkéséké a haszon, ahogy meg van írva! A tulajdon lopás, meg van írva! És ki is viszik az extraprofitot, nem marad itt semmi, csak a nyomor! Mi felépítettünk egy országot, vérrel-verítékkal, és most szétlopkodják a mérnökök! Már a háromnegye el van lopva. Maga későn jött. Maga már alig tud mit lopni. Malária, mi? Megfizették magának a maláriáját! Nem féltém én magát! – A sógorom, lent él – neki az öccse – ott szétverték a téeszt – kárpótlás – kárpótlás! – egy vicc! – és licitáltak a földekre, az erdőre – és a szegényektől negyedáron vették a kárpótlási jegyüket – hogy nagybirtokuk legyen, a gazdagoknak – és bagóért, mert csak a földnek az aranykórna értéke volt beszámítva, de a fák, az nem, mintha az erdőben nem is lenne fa! – kivágják, százmilliókat nyerne, és ott marad parlagon! – és nem lesz többé erdő! – sok ezer hektáron – ez így megy! – Eladják a földet az osztrákoknak, mindenki tudja! – és az állam hagyja! – az államiak le vannak fizetve! – Régen ha fát loptak, és jelentették, a rendőr elvitte a tolvajt – ma nem viszi el – és aki jelenti, arra rágyújtják a házat! – Hogy a maszekok, azok majd jobban csinálják, mint az állam, mert a sajátjuké, és értenek hozzá – de azok ugyanazok a mérnökök, akik a Kádár alatt már államilag mindent tönkretettek! – ugyanolyan ávosok voltak, mint mi! – ők kommunisztáztak a lehangosabban! – akkor nem értettek hozzá? most értenek hozzá? – az ugyanazok! –
- (Csönd)
- FELESÉG A négereknek écük van, mer majmokkal élnek házasságba.
- ÖREG Te fogjad be a szádat.
- FELESÉG De mondták. A négerék közelebb vannak a majmokhoz a fákon, és a majmok écesek. Innét jön az éc.
- VENDÉG Én ott dolgoztam köztük, és nekem nincs AIDS-em.
- FELESÉG Maga fehér ember. A fehér ember, az nem majom, csak ha majommal él házasságba.
- VENDÉG Énnekem volt egy néger szeretőm, és nincs AIDS-em. Képzeld. Még el is akartam venni feleségül. – Aztán nem vettem el. Akkor még az nem volt jó, az Államokban, a mixed couple – hogy mondják – fehér és fekete együtt – meg ott még úgy élnek, tribes-ban – tribe – tribe – az egész pereputtyát eltarthattam volna – nem ő akarta volna, hanem a tribe – Az egyetlen igazán szép nő volt az életemben! Csak nem hittem el, hogy engem szeret, és nem a pénzemet – idióta voltam –
- FELESÉG Magának szerencséje volt, de azok olyanok, a feketék, mint a majmok. – Mér, te is mondd, mikor nézed a kosárlabdát.
- ÖREG Nem nézem a kosárlabdát! – Azt próbálják beadni nekünk, az ő kosárlabdájukat! Közben meg lerohasztották a magyar futballt! Én nem nézem a kosárlabdát! Azok rabszolgák ma is, azok a

- négerek, mint a valamik régen, a gladiátorok. Két méter húszra növesztik őket, hormonokkal, hogy az úri közönség bámulja!
- VENDÉG (nevet) Szeretnék én annyi pénzt keresni, mint azok a rabszolgák.
- ÖREG Fizettek azok magának, hogy gyarmatosította a négereket, nem félttem én magát.
- VENDÉG Én minden négy-öt évben újratanultam a szakmát. Az ott nem úgy van. Tudja, hogy kell ott dolgozni? Mint az állatnak. Megfizetik, de melózni kell. Nem úgy, mint itt. Itt hetekig senki nem bírta megmondani, hol vannak a törvények, ha egy külföldi venni akar valamit, vagy kicsodát készíttetni, ajándékozási okiratot. Telefonon semmit nem lehet elintézni. Adnak másik telefonszámot, ott nem értik. Az ember bemege, azok trécselnek. Az, aki tudja, nincs bent. Már elment. Még nem jött be. Majd a jövő héten. Amikor a maguk címét kerestem, semmi, heteken át, végre valaki megsúgta, hogy meg kell őket kenni! – Magának lehet, hogy nem tetszik a kapitalizmus, de ott a pénzért meg kell dolgozni. Örülhetnének, hogy idejön a nyugati tőke, mert az megtanítja magukat dolgozni.
- ÖREG Maga ne tanítson engem. Mi felépítettünk egy országot, amíg maga a tőkéseket kiszolgálta! Itt rend volt és igazság. Itt a dolgozó embernek megvoltak a jogai. Azt nem lehetett legázolni. Én voltam szakszervezeti bizalmi, és voltam személyzetis. Én ott ültem az üzemi négyesögben. Ha én valamire azt mondtam, hogy nem, mert az nem a dolgozók érdeke, akkor még a vezérigazgató is gaszulált és befogta a pofáját. Ma mi van? Egymillió munkanélküli, az van! Négymillió koldus, az van! Kurvák meg stricik országa lettünk. És aki dolgozik, az mégcsak szakszervezetet se csinálhat, mert kihajítják a verőlegények! Maga minket ne tanítson. Én emlékszem, mekkora nyomor volt régen, a Horthy alatt, olyan, amilyet most csinálnak, direkt, ez a céljuk, de amíg szocializmus volt, senki nem halhatott éhen. Olyan nem volt, hogy koldus, meg hajléktalan, meg ingyenkonyha! Kapott lakást, kapott munkát, meg tudta venni a gyógyszerét –
- FELESÉG A gyógyszerét nem bírjuk kiváltani, a patikus másikat mond, hogy aztat vegyük, mer olcsóbb –
- ÖREG Én tudom, hogy a Kádár alatt is megszedték magukat a mérnökök, az élösködők, nem mindenki volt szent, nem minden burzsujt lehetett átnevelni, és loptak akkor is, sokat loptak, akkor is herdálták a nép vagyonát, de annyit lopni, mint most, még ebben az országban sose lehetett. – Soha. Talán még a törökök alatt se. És akit rajtacsíptek, hogy pénzt fogad el korrupció miatt, azt lecsukták. Minden a mienk volt, és azt nem lehetett herdálni – Herdálták, de akkor lesújtott a micsoda – Most meg elvettek tőlünk mindent, kiraboltak, a mérnökök, a menedzserek, ahogy hívják őket, a reformisták, akik kezdték az egészet még hatvannyolcba, ellopták az egész országot, ami a mienk volt. És odaadták maguknak, a korrupció kedvéért! Meg van ez írva, a marxizmusban, hogy bekerítések. A közös földeket ott Angliában is fogták, és a rablólovagok bekerítették, elszedték a közösségtől, akié volt, joggatlanul, fegyverrel, erőszakkal, és iszonyú lett a nyomor. Sok száz éve. Na ezt csinálják most is velünk, és maguk a rablók, maguk mérnökök, jogászok, közigazdászok, Világbank, IMF, a nemzetközi imperializmus talpnyalói, maguk! Ezt az országot úgy szétverték, mint a magyar futballt – ha jönnének a románok és begyalognának Pestre, észre se venné senki – és az Alföld az övék, a Nyugat meg oda se bagózna! – Hadseregünk sincs! Ez olyan, mint Mátyás király után, martalócok meg kiskirályok a maszek hadseregükkel, egymás ellen, de a népet közösen nyúzzák, és persze hogy Mohács lett belőle! Megmondta a szakértőnk, mi most Mohács előtt vagyunk, vagy már benne!
- (Csönd)
- VENDÉG Én nem vitatkozni jöttem – én csak meg akartam köszönni – én nem vitatkozom – Énvelem nem sok jó történt az életben, és soha nem segített senki, a szüleimen kívül, akik meghaltak, mikor még nem jöhettek, mert akkor még, a hatvanas években engem itt lesitteltek volna – a temetésükre se jöhettek el – Kerestem a sírjukat, és nincsen nekik sírjuk se – Letelt a húsz év, és kidobták őket a temetőből! – a sírjuk sincs meg! – és erről engem nem is értesítettek, hogy meghosszabbítsam – Ott a temetőben, az irodában még volt képe, és azt mondta az az állat, hogy örüljek, hogy a temető még megvan, mert csúszik lefelé, és fel fogják számolni!
- (csönd) – Én semmi másért nem jöttem ide, csak meghálálni – a maga férje volt az egyetlen, a szüleimen kívül, az egész életemben, aki – Én olyan helyzetbe kerültem, hogy visszanéztem, ki tett velem jót az életemben, és a szüleimen kívül csak a maga férje – Mért tagadja le? Szégyelli, hogy bátor volt, hogy egyszer jót tett valakivel, akit nem is nagyon ismert, aki csak kapus volt?! – (csönd) Nem tudtam, hogy maga még él-e – érdeklődtem a konzulátuson, mondták, ezt csak Magyarországon lehet kikutatni. – Erre idejöttem – hetekig hivatalokba jártam –

- végre valaki megsúgta, meg kell őket kenni – és megkaptam a maga címét. Minden stimmel. Maga volt az. Mért tagadja le?!
(Csönd)
- ÖREG Én határőr voltam. A román határon, ahol nem volt semmi. Behívtak határőrnek. Bizonyítsa be, hogy pufajkás voltam! Csak próbálja meg bebizonyítani! Majd tanúskodnak mellettem! Én nem fogok a bíróságon infarktusba meghalni, én nem fogok!
- FELESÉG Azokat megmérgezik, akik ott meghalnak, azokkal szagoltatnak valamit, attól van – vagy mérgezett gombostűvel –
- ÖREG Kussoljál már!
- FELESÉG Mér, te mondd, hogy tudnak mérgezni, nem te mondd? Hogy minket is lehallgatnának, ha lenne telefonunk, nem te mondd?
- ÖREG Nem is lesz telefonunk! – Másképpen is le tudnak hallgatni, de találják ki, törjék egy kicsit a fejüket. Irányított mikrofon, ami az ablakrezgést hallgatja le – van nekik olyan –
- VENDÉG (felnevet) Ezt is lehallgatják, amit mi most itt a konyhában beszélünk, mi?
- ÖREG Le.
- VENDÉG Maga komolyan – ?
- ÖREG Maga nem tudja, hogy itt mi van. Ott oldalt, ha kinéz, ott vannak még ilyen tízemeletesek – bármelyik ablakból ideirányítják azt a távmikrofont – már húsz éve bírtak ilyen csinálni, minket erről tájékoztattak akkor – azóta fejlődött a technika – erre van pénzük ezeknek – meg kell csinálják a rendőrállamot – tudja maga, hány titkosszolgálat van ma itt? Sose volt ennyi!
- VENDÉG Most itt demokrácia van – ott ülnek a maguk képviselői a parlamentben –
- ÖREG Azokat senki se választotta! Azok saját magukat jelölték, mind! Az mind ilyen mérnök, meg gépészmérnök, meg közgazdász! Azokat mind a nyugat pénzeli! Olyan törvényeket hoztak, törvénytelenül, hogy ellophassanak mindent! Árulók azok mind! Elárulták az eszmét, elárulták a dolgozó embert! Maga nem itt élt, maga nem tudja. Szétosztogatták maguk között a vagyont, és átjásztották a tőkésnek! A dolgozó nép vagyonát! Az összes pártot nyugatról pénzelik, a burzsujok, a fasiszták. Az összes pártot! Ha ötvenhatban tovább tart a dolog, már akkor ez lett volna!
- VENDÉG Hát talán szerencse, hogy maga már nyugdíjas, és csak másodnaponta jár el.
- ÖREG Mit csinállok én?
- VENDÉG Itthon ül, és eljár hétfőn, szerdán, pénteken –
- ÖREG Na most elárulta magát. Még hogy nem küldte senki! Cöcöcö! Honnét tudja, hogy én mikor és hova járok? Nem hallgatnak le, mi? Akkor maga honnét tudja?
- VENDÉG (nevet) Megfigyeltem – csak eddig nem csöngettem be – nem is volt még kész – nekem ez nagyon fontos – hogy megháláljam – már Amerikában erre készültem – idejöttem, leparkoltam – kiszámoltam, melyik a maguk ablaka – láttam magukat az erkélyen – láttam, mikor megy el – ezért jöttem ma, mert sose ment el hazulról, csak hétfőn, szerdán, pénteken – ma szokott jönni a lányuk is, nem? – gondoltam, legyen itt ő is, mikor én – (nevet) Nem kell ehhez titkosszolgálat, lehallgatás – (csönd) Nekem ez nagyon fontos, hát nem értik?
- ÖREG Maga ismeri a lányomat?
- VENDÉG Nem ismerem, csak láttam maguknál, az erkélyen.
- FELESÉG Ma fog jönni, a paprikás csirkéért –
- ÖREG Ült odalent a kocsijában naphosszat, és minket bámult?
- VENDÉG Mikor már meglett a címük – hátha felismerem magát az utcán is – nem ismertem fel – de az adatok egyeznek – és még intéztem, amit kellett –
- FELESÉG Papaaa, ki kéne hozni a fényképet a tisztaszobából, ami ott lóg, az esküvői kép –
- ÖREG Mit akar maga tőlem? Van magának házkutatási engedélye? Vagy csak a hamisított útlevelet adták magával? Meg a hamisított anyakönyvi kivonatot? Mi?
- VENDÉG Figyeljen ide. Én elhiszem, hogy maga nem emlékszik rám – talán azt a jócselekedetét is elfelejtette – még az is lehet – a nálunk kisebbekre nemigen emlékszünk, csak a nálunk nagyobbakra – én ezt elhiszem – de engem nem küldött senki! (csönd) Ott a grundon, a Templomtéren, ahol fociztunk, volt egy dilis pasas – a Nándi – emlékszik a Nándira? Svájcisapkában járt, bakancsban, olyan bőr rövidnadrágban, télen is, kockás ingben – a Nándi – dilis volt, de nem ártott senkinek – volt vagy negyvenéves, és beállt focizni közénk, velünk focizott, a sráccal – mi lett a Nándival, nem tudja?
(Csönd)

- VENDÉG Ne mondja, hogy nem emlékszik a Nándira! – Odamentem, ahol a grund volt, azt is beépítették – és volt ott egy szép lány – a Zsuzsa – a Manda Zsuzsa – nagyon szép lány volt, senki se mert járni vele, még a Brúnó se, csak mindenki szeretett volna – mindenki, hogy mondják magyarul, udvarolt neki – mi lett a Manda Zsuzsával? – sötétbarna szeme volt, szép hosszú haja, az is sötétbarna – gömbölyű lány volt, olyan kicsike, de hosszúak a combjai – mennyi volt, tizenöt éves? – de a mellei szép nagyok már – és mély hangja – cigizett – mi lett a Manda Zsuzsával?
(Csönd)
- FELESÉG Ez nem az a Zsuzsa, akit szentségteltél, hogy az is disszidált, még a hatvanas évekbe?
- ÖREG Fogjad be a szádat, mit tudod te!
- VENDÉG Ott olyan fák nőttek, nem tudom a nevüket, hogy ilyen hosszú vékony termésük volt, azt meggyújtottuk, és úgy szívtuk, mint a cigarettát – nem emlékszik?
- ÖREG Magát jól kitanították. Ismerem az ilyen módszereket. Maga sose focizott ott velünk, csak be-tanulta.
- VENDÉG Ki az isten küldene magához kémekeket most már? Egy nyugdíjas, nem csinál semmit, itt él ebben a lyukban, bámulja a tévét, hát mit akarnának magától?!
- ÖREG Tudja azt maga nagyon jól! Hétfőn-szerdán-pénteken eljárok, mi? Tudja azt maga jól! – Mondtam neked, hogy tudják, hát most itt van! Már tudnak róla! – Nem baj, csak tudjanak, akkor is meg fog maradni, én arról gondoskodom!
- VENDÉG Mit tudok én? Nem tudom, hova jár maga hétfőn-szerdán-pénteken – nem is érdekel – az a maga privát ügye –
- FELESÉG Megmelegítem aztat a mákos tésztát –
(*Feleség előveszi a frizsiderből a jénait, felrakja a gázra, alágyújt, visszaül kötni*)
- FELESÉG Felraktam aztat a mákos tésztát –
- ÖREG Én nem kérek.
- FELESÉG Hát őneki.
- VENDÉG Én nem kérek, köszönöm – nem azért jöttem –
- FELESÉG Azér csak egye meg –
- ÖREG Nem kér, hallottad!
- FELESÉG Azér az nem árt, ha meg van melegítve – kávé nem kér? Mi nem szoktunk már, csak reggel, sok tejjel –
- VENDÉG Nem, itt túl erős a kávé, mi nem ilyet szoktunk –
- ÖREG Hova járok én heti háromszor?
- VENDÉG Honnét tudjam?
- ÖREG Nem tudja, mi? Azt mondja, hogy nem tudja. (*nevet*) Kibabrálok én magukkal. Nem tudja!
- FELESÉG Hát könyvtárba.
- ÖREG Te fogjad be a szádat!
- FELESÉG Hát ha nem tudja, akkor mért nem mondd meg neki? Ha meg tudja, akkor mért nem mondd meg neki, ha úgyis tudja?
- ÖREG Te kössél, hallod? – Teli van a lakás szvetterrel. – Én sose hordok szvettert. Teli van velük a lakás. – Te kössél, és ne beszélj.
- FELESÉG Jó nézni, hogy' szaporodik. A szemek, szaporodnak. A gyárba is, zaj volt, por volt, négy gép között szaladgáltunk, de jó volt látni, hogy' jön ki a szövet – azt jó volt látni – most már rég le vagyok százalékolva – nézem, hogy' szaporodnak a szemek – jó nézni –
- ÖREG Folyton köt.
(*Öreg feláll, bemegy a szobájába, matat*)
- VENDÉG Hova ment?
- FELESÉG Nézi az ejrósportot –
(*Öreg kijön a szobájából, kezében valamit rejteget, megáll a konyha ajtajában*)
- ÖREG Megvan – ott van, a helyén – ide nézzen, maga.
(*Öreg felmutatja a boxert*)
- ÖREG A revolvert be kellett szolgáltatni – de azért van még – ez is tilos, de ilyet bárhol lehet kapni – idenézzen! –
(*Öreg megnyomja a rugót, a boxer közepéről kiugrik a penge*)
- ÖREG Nem fogok totojászni – érti?
- VENDÉG Nem rabolni jöttem – mi baja?

- FELESÉG Ugyan, Papaaa –
- ÖREG Kuss! (Csönd) – Maga ott Amerikában, focizott?
- VENDÉG Nincs ott foci, más van, amerikai futball, olyan, mint a rögbi – mostanában inkább a nők fociznak – nemigen közvetítenek meccseket –
- ÖREG Nem?
- VENDÉG Nem.
- ÖREG Mikor ment ki maga?
- VENDÉG Hát ötvenhét elején!
- ÖREG És a világbajnokságokat se közvetítik?
- VENDÉG Á! – Mostanában próbálkoznak vele, de az ott őket nem érdekli.
- ÖREG Maga nem látta az Albertéket?
- VENDÉG Nem.
- ÖREG Göröcs, Bene, Mészöly, Tichy, Solymosi, maga ezeket nem látta?
- VENDÉG Nem.
- ÖREG Sándor Csikar?
- VENDÉG Ő már volt, a Tichy is volt, mielőtt. Csak a válogatottba nem fértek be. Nem? A Machos néha befért, azzal mi lett?
- ÖREG Volt például egyszer egy magyar–svájci, nyolc-null, még a Göröcs Titi is lőtt gólt tizennyolc-ról, jobb rüsszettel, pedig nem szokott, azt se látta?
- VENDÉG Hogy láttam volna?
(Csönd. Öreg visszapattintja a kést, leül)
- ÖREG Maga ott kint mit csinált?
- VENDÉG Mondom, mérnök lettem – mi ötvenhatosok, kaptunk ösztöndíjakat – választhattunk, melyik egyetemre akarunk – akkor nagyon támogattak minket – egy évig nyelv, aztán az egyetem – az ott könnyebb, mint itthon – csak aztán munkát találni nem – sokáig szerencsém volt – akkor volt a boom, a hatvanas években – aztán a nyolcvanas években recesszió jött – most is tart – a céget, hogy mondják, buy out – kivették – megvették – a fejük fölül – minket meg kirúgtak – azért ott se lehet beleszólni az embernek a sorsába – szerencse kell – most jóideje nincs munkám – öreg vagyok – elmentem átképzésre – többször is – programming – brókörizés – voltak ott három diplomával, fiatalok, harmincasok is, állás nélkül – ott kapitalizmus van – van pénzem a bankban, nem halok éhen – a pension – hogymondják – a nyugdíj, az megvan – itt többet érne, ha idejönnék – az olyan háromszázezer –
- FELESÉG Háromszázezer? Az mennyi, havi húszezer? Az jó, abból ki lehet jönni, egy embernek.
- ÖREG Évi háromszázezer? Forint?
- VENDÉG Évi? Nem. Havonta.
- ÖREG Havonta háromszázezer? Forint?
- VENDÉG Persze. Az havi kétezer dollár. Nem olyan sok.
(Csönd)
- FELESÉG Havonta?
- VENDÉG Havonta.
(Csönd)
- VENDÉG Tudom, hogy maguk a tizedét se, ketten együtt – tudom – (nevet) Nem baj, majd meglátják, nem baj – direkt jó – (nevet) Gondoltam én, hogy maguk nem dúskálnak – gondoltam, ha van is kocsijuk, csak vacak lehet –
- FELESÉG Volt nekünk, de nem bírtuk – Varburg – szép nagy kocsí, a Varburg – kényelmes – himbál jobbra-balra, ahogy ül benne az ember – de minden drága, a benzin, a biztosítás, a sújtólég –
- ÖREG Súlyadó! –
- FELESÉG Aztat mondom, a sújtólég, az is drága.
- ÖREG Súlyadó!
- VENDÉG Viheder. Az a sújtólég. Viheder – Jókainál – Londonban egyszer, a hetvenes években, találtam egy antik bookshopot, és ott volt pár magyar könyv – Jókaiak, meg Mikszáthok – megvettem – elkezdtem megint olvasni magyarul – addig nem, addig amerikai akartam lenni – azt hittem, be kell illeszkedni – (nevet) pedig ott nincs is hova beilleszkedni, Amerikában! – és akkor elkezdtem olvasni – ez a szó nagyon tetszett, viheder – nem értettem, a szótárba se volt benne – szótárat is vettem, azt Törökországban, képzeljék, ott volt angol–magyar szótár – viheder – mondogattam, de a fejemben a szó helyén nem volt semmi, vatta volt az agyamban –

egy csomó magyar szónál vatta volt az agyamban – megijedtem – mindenhova elvittem a magyar könyveket magammal – Vernét is vettem magyarul, Egyiptomban egyszer, a Sándor Mátyást, mert magyar a hőse – és olvastam, magyarul – most megint, mikor elmicsodáltam, hogy idejövök, megint olvastam magyarul, hogy felfésüljem a magyaromat – ide nem hoztam magyar könyvet, gondoltam, itt veszek, de itt nem lehet kapni semmit magyarul – mért nincsenek itt magyar könyvek, Magyarországon? – csak az a szemét, ami mindenütt? – nem lehet Jókait kapni, Mikszáthot – a Jövő század regénye mért nincs meg? – viheder – Most is, megyek itt Pesten az utcán, és felfigyelek, ha magyar szót hallok, meglep – Volt egy idő, mikor a hatvanas években úgy éreztem, nem is éltem Európában korábban – és sose volt Magyarország, meg én benne, nem is létezett, csak kitaláltam – nem is volt múltam – furá volt – nem volt jó – Viheder – aztán kiderült, micsoda – damp – angolul damp, a viheder – poisonous damp – choking damp – csak angolul valahogy nedvesebb – nem sivít – viheder –

FELESÉG

Viheder? Mi az? Valami amerikai micsoda, szó?

VENDÉG

Bányalég. Jókainál. A Fekete gyémántokban. Szép szó. Viheder.
(Csönd)

FELESÉG

(feláll, elzárja a gázt) Akkor most kér? Mer meleg.

VENDÉG

Nem kérek, köszönöm – viheder –

FELESÉG

Ki fog húlni.

ÖREG

Nem kér, nem hallok?

VENDÉG

Ahogy senkivel se beszéltem magyarul, úgy éreztem, hogy nem is volt ország, ahonnét jöttem – nem is akartam, hogy legyen, amerikai akartam lenni – (nevet) mintha lenne olyan – az senkinek se a hazája, Amerika, csak hazudják – mindenki él a maga gettójában – ahogy bír – és mindenki megőrül a magánytól – elvettem egy igazi amerikai nőt, Denverből, az apja farmer – minek vettem el?! – (nevet) Amerikai családot akartam! A fiaim kétévesen leültek a tévé elé, és vége – amerikai idioták – nem értenek semmit – azt se tudják, Európa hol van, nemhogy Magyarország – nem olyanok, mint én – persze minek lennének olyanok, mint én? (nevet) Ott különben is tizenhat évesen elmennek hazulról, és kész – (nevet) Van ott egy szó-lás: okos ember az, akinek az apja immigráns – hát az én fiaim mégse okosak! – (nevet) Egyszer elmentem a nagyobbik fiamhoz, mikor született az unokám, látni akartam az unokámat, becsöngettem, be is engedtek, de azt ott nem lehet, hogy bejelentés nélkül – játszottam az unokámmal fél órát, túrték, aztán elmentem, hotelba, kivettem egy szobát – ott nem lehet bejelentés nélkül, nem úgy, mint itt – a feleségemnél maradtak, mikor elváltunk, otthagytam a házat, mindent – a feleségem se látja őket – minek? – megint férjhez ment, és elment Kazahsztánba és adoptált két gyereket – valami oroszok vagy ázsiaiak, most aztán amerikaiak lesznek – ott olcsó – magyarokat nem akart, elég voltam neki én – (nevet) Hogy legyen kiket babusgatnia! – Nem volt neki, akit szeressen, hát megvette őket! – (nevet) Na majd azok is leülnek a tévé elé, és elmennek a fenébe! otthagyják! – ő meg, ő vehet egy kutyát magának, ha szeretni akar valakit! (nevet)

(Csönd)

FELESÉG

Nekünk volt kutyánk – ott a házba – de ide nem lehetett, ugye – otthagytuk a szomszédéknál – a Papa aszonta, nem megyünk vissza, nem nézünk vissza, se nézünk vissza, csak előre – így mondod, Papa? – úgyhogy nem láttuk aztán a kutyát –

(Öreg feláll, bemegy a szobájába)

FELESÉG

Nagyon szerette, aztat a kutyát – aszongya, soha többé – mer ő hűséges – az a természete, hűséges –

VENDÉG

Igen –

FELESÉG

A kutyát még ma is sirassa, a kutyát – olyan keverék volt, korcs – a néni félt is tőle, pedig nem bántotta – olyan majdnem bernáthegyi – nem mi öltük meg a nénit, mi arról nem tehetünk, hogy oda lettünk kiutalva, a nénihez, de a néninek maradt egy szobája, mi ugye gyerekkel, nekünk lett kettő, ugye, szoba, de mi a nénit sose bántottuk, nem úgy, mint mások, a rendőröket akkor beköltöztették ilyen házakba, amiket elvettek, de a nénit benne hagyták a házába, ami volt neki, csak minket beleraktak – valahol muszáj volt lakni, nem? – gyerekkel! – és mi nem dolgoztattuk a nénit, ő lakott a cselédszobába, ahol neki régen, a múlt rendszerben a cselédje – kizsákmányoló volt a néni, de mi mégse bántottuk sose – hát meghalt hamar, de mi nem üvöltöztünk vele, nem vertük, mások verték, üvöltözték, ahova berakták őket, itak, eltüzelték a parkettát, azok elmaradott népek voltak, uninteligensek, de mi sose – na ak-

- kor ottan maradtunk a kutyával, mikor eztet kaptuk – de ide akkora kutyát nem lehet, állatkínzás –
(Csönd)
- VENDÉG Majd egy kertés házba – lesz kutya!
- FELESÉG Az egy nagyon okos kutya volt, az értett magyarul, az úgy szolgált, hogy még – a Papa vitte sétálni mindig, pedig ott kert is volt – mással el se ment – dobálta a Papa a követ, a gallyat, hát az úgy visszahozta, de másnak sose, a lányomnak se – Mi temettük el a vénasszonyt – Mi nem tehetünk róla, hogy minket pont hozzá utaltak be – Nagyon szép temetés volt, csak pap nem volt, az öregasszony aztat akarta, hát pap nem volt, de mi temettük el –
- ÖREG *(kijön a szobájából, megáll a konyhaajtóban)* Én sose húztam hasznót a rendszerből, soha. Mi hárman voltunk, két szobára, a néni egyedül, egy szobára, ez igazságos! Nem úgy, mint most, hogy százmillió palotákat húznak fel a burzsujok, a mi pénzünkből. – De majd úgyis államosítják nemsokára mindet, és akkor mindenki egyenlő lesz, és nem fog nagycsaláddal putrikban nyomorogni. – Nem marad ez így, ahogy most van, legyenek nyugodtak, elvesztik a palotáikat, üzenem nekik.
(Csönd)
- FELESÉG Kihűlt. Mondtam, hogy ki fog hűlni, a mákos tézsza. Melegítsem meg? *(csönd)* Megmelegítem. *(az edény alatt megint meggyújtja a gázt, visszaül, tovább köt)*
- VENDÉG A Lédát megmérgezték – megírták a szüleim, '59-ben, amikor már mertek írni, hogy megmérgezték a Lédát, a kutyánkat – miattam – a disszidensek rokonait zargatták valami állatok, még '57-ben megmérgezték a Lédát, de csak két év múlva írták meg a szüleim –
(Csönd)
- ÖREG Bántották maga miatt a szüleit? Bántotta valaki? Lett valami bajuk?
- VENDÉG Honnét tudjam, itt voltam? Nem lehettem itt! Nem írhatták meg akkor se, ha igen, nem? Minden levelet kinyitottak, nem? IKKA-csomagokat se küldtem, nehogy bajuk legyen belőle – De most, mikor láttam, hogy lebontották az utcát, most megértettem, hogy ebbe haltak bele! Én csak annyit tudtam, hogy új címük van, de azt nem tudtam, hogy lebontották a házunkat! Megölték őket, két öregembert, akik ott éltek le az életüket! Abban a házban, abban a kicsi kertben! Most fogtam fel! – Hogy ez nekik mit jelenthetett!
- ÖREG Mi építettünk! Lakások százazreit építettük, hogy az embereknek legyen hol lakniuk! Most nem épít senki az embereknek!
- VENDÉG Én mindig azzal a házzal álmodtam – képzelje, magukat is ilyen házba képzeltem! – mint amilyen volt nekünk! – azt képzeltem, hazajövök, és maguk egy olyan házban laknak – az én családom olyan házban lakik –
- FELESÉG Maga olyan házba lakik?
- VENDÉG Én nem, de maguk – erre maguk ilyen tízemeletes blokkban laknak – mint a Harlem szélén – az én családom egy ilyenben, rémes –
- ÖREG Milyen család, magának itt van a családja?
- VENDÉG Maguk az én családom! Nem értik? – Nem értik. *(felnevet)* Mikor kezdett leszállni itt Pesten a plane – a repülő – ott van az ember otthon, ahol várják – engem sose várt senki az airporton, sehol a világon – de ahogy Pesten kezdett leszállni, örültem, hogy itt várnak engem – maguk várnak engem! – maguk erről nem tudtak, de én tudtam, hogy mostantól maguk fognak várni engem! – nemsokára megtudják – és akkor úgy örültem – csak a lakást, azt nem így képzeltem – olyan házat, mint volt nekünk Kőbányán – nem ilyen szűk kis konyhát –
- FELESÉG Ottan kamra volt, ahol a Papa ül, de kivette, hogy jobban elérjünk –
- VENDÉG De majd lesz olyan ház – már néztem az advertissements, felhívtam párat, nem olyan drága – lesz olyan ház –
- ÖREG Milyen ház? Milyen konyha? Milyen család?
- VENDÉG *(a zsebében kotorászik, elővesz egy összehajtogatott papírt, kihajtogatja, az asztalra teríti)* Ez a draft – alaprajz – vázlat – Majd ilyen lesz – Fura, hogy most hotelban lakom, és Budára látok – Pesten! – de amíg ez a ház meglesz, addig is lehet egy ilyen házat rentolni – még nem volt időm – mindenhol a világon hotelekben laktam – egyik olyan, mint a másik, ha az ember nem néz ki az ablakon, ugyanott van, folyton ugyanott, egyedül egy hotelban – mindenhol ugyanott van az ember – börtön – solitary confinement – egyforma fehérgegerék, egyforma ketrecekben – csak nincs, aki megfigyelje őket – ez egy ilyen kísérlet – és ugyanazt a primitív angolt beszélnek mindenütt – borzasztó –

- ÖREG Nem értem, mit akar maga? Tőlünk mit akar?
- VENDÉG Meghálálni, hát nem érti?! A brave deed – nem azért, mert énvelem, hogy engem, hanem hogy tényleg tudok róla, egy jó cselekedet – ami biztos –
(kulccsörgés, aztán csöngetés)
- ÖREG Benne hagytad a kulcsot a zárban.
- FELESÉG Ez a lányom, a paprikás csirkéért –
(Feleség feláll, leteszi a kötést, kimegy, kinyitja az ajtót, bejön Nő: 35 körüli fáradt asszony szattyorral. Ha feltétlenül szükséges, itt lehet a szünet)
- NŐ Szia.
- FELESÉG Szia.
- NŐ (a szatyrot a frizsider tetejére teszi, benéz a konyhába, megáll) Szia – Jónapot.
- VENDÉG (feláll) Jónapot –
(Csönd)
- NŐ Mi van?
- FELESÉG Ez egy biztosítás, külföldi –
- VENDÉG Nem vagyok biztosító! –
- FELESÉG Hát akkor temetési, micsoda, vállalkozó –
- VENDÉG Dehogyan vagyok! – mérnök vagyok –
- FELESÉG Ő mentette meg a Papát, '56-ba –
- VENDÉG De nem, fordítva! – ő engem! –
- NŐ Mi van? Apu?
(Öreg szó nélkül bemegy a szobájába, becsapja az ajtót)
(Csönd)
- FELESÉG Ez az ember micsoda, vendég – ismer tégedet –
- VENDÉG Nem ismerem, csak láttam a kocsiból –
- NŐ Engem?
- VENDÉG Magát – én azért jöttem, hogy megháláljam – a maga édesapja rendes volt velem – megmen-
tett, '57-ben – csak nem akar emlékezni – vagy nem emlékszik –
- NŐ Apu?
- FELESÉG Elvált ember, papírral – van neki háza – biztos van kocsija is –
- VENDÉG Van, akkora, mint egy hajó – egy régi Oldsmobile – abba minden belefér, azzal szoktam köl-
tözni – a trunk nagyon nagy, minden belefér, ahova pakolni lehet, a trunk –
- NŐ Csomagtartó?
- VENDÉG Csomagtartó, az! – Rég beszéltem magyarul, itt se beszélek, nincs kivel – most ez jó maguk-
kal, évek óta nem beszéltem ennyit – angolul nem is szoktak beszélni – azok nem beszélget-
nek senkivel – ők kibírják – how are you doing, és vigyorognak, ez nekik a beszélgetés – én
magamban beszélek – mikor észrevettem, megrémültem, elmentem a szajkiatriszthoz, azt
mondta, ha nekem jó, csak beszéljek magamban nyugodtan – vegyem fel tape-re, hallgassam
le – azok józan emberek ott, a szajkiatrisztok – szóval csomagtartó.
(Csönd)
- NŐ Maga amerikai?
- VENDÉG Amerikai.
- NŐ És mit akar tőlük?
- VENDÉG Azért jöttem, hogy megháláljam, amit a maga édesapja nekem, velem – jöttek volna, hogy el-
vigyenek börtönbe, de a maga édesapja éjjel jött és szólt, úgyhogy elpucoltam, és disszidáltam.
- FELESÉG Hány gyereke van, mit mondott, kettő?
- VENDÉG Kettő – évek óta nem láttam őket –
- FELESÉG Nyugdíjba van – nem? – de nézd meg, jól tartja magát, nem?
- NŐ Hány éves maga, mint Apu?
- VENDÉG Ötvennyolc. Az édesapja pár évvel idősebb volt – (nevet) úgyhogy most is idősebb.
- NŐ Tízet nyugodtan letagadhat, többet is. Maguknál ott nem kopnak el az emberek olyan gyor-
san. Én harmincöt múltam – és kinézek, mint egy hatvanéves –
- VENDÉG Dehogyan! –
- NŐ És hogy akarja meghálálni?
- VENDÉG (nevet) Meglepetés – nagyon jól kitaláltam – magát vártam, hogy itt legyen –
- NŐ Engem?

- VENDÉG Magát – maga a lányok –
- FELESÉG El van válva – te is el vagy válva – van neked lakásod – neki van kocsija – te ki vagy kezelve – ő ki van kezelve –
- NŐ Anyuka, ne! Kérlek!
- FELESÉG MÉR, neked van állásod, lakásod – nem olyan öreg még – az hány év köztetek? – mit mondott, 56?
- VENDÉG 58.
- NŐ Anyuka! Kérlek szépen! – A micsoda megvan? a paprikás krumpli –
- FELESÉG Paprikás csirke. Mondtam neked tegnap a telefonba.
- NŐ Akkor paprikás csirke. Add ide, aztán megyek, sietek, annyi minden van még –
- VENDÉG Ne siessen – az édesapja ha kijönne, akkor én most rögtön – várjon, nem tart soká –
- NŐ Apuka az ejrősportot nézi. Apuka egész nap az ejrősportot nézi. Abba fog belevakulni, az ejrősportba.
- FELESÉG Ó, ez itt aszongya, ő nem nézi az ejrősportot ott kint.
- NŐ Apuka könyvtárba jár, meg az ejrősportot nézi – abba fog belevakulni – meg van örülve – mindenki meg van örülve – magának mi a foglalkozása?
- VENDÉG Mérnök vagyok – utakat építettem, hidakat mindenfelé a világon –
- NŐ Az jó. Sokat keres, mi?
- VENDÉG Most már egy ideje nincs állásom – de van nyugdíjam, végül is –
- FELESÉG Háromszázezer a nyugdíja, mondta. Havonta! Mi?
- NŐ Háromszázezer?
- VENDÉG Kétezer dollár, az annyi.
- NŐ Most már több, van ez a csúszó leértékelés.
- FELESÉG Nagyon jól tud számolni, ahhoz neki jó feje van, könyvelő.
- NŐ Mennyi most a dollár? 154? Akkor ez háromszáznyolcezer. Havonta. – Az évi – hárommillió-hétszázezer? – ennyi a nyugdíja? És befekteti?
- VENDÉG Nem, minek –
- NŐ Azt be kell fektetni! Mért nem fekteti be? Ha nekem ennyi pénzem lenne, én befektetném! Forgatni kell! Bankban nincs akkora kamat! Azt mondják, tőzsdeindexre lehet kint fogadni – az úgyis megy fölfelé – húsz év alatt meg lehet kétszerezni, kockázat nélkül! Négyeszereni! De itt még nem lehet.
- VENDÉG Igen? Én sose tőzsdéztem.
- NŐ Mért nem?
- VENDÉG Minek?
- NŐ És most maga haza van települve?
- VENDÉG Még nem, de –
- NŐ Tudja mi az üzlet? Figyeljen ide. Énnekem csak tőkém nincsen – de ha lenne – tudja, mi az üzlet? Vegyes kft, az jobban adózik, és például az ukránoknak lehetne eladni biztonságtechnikát! Azt most zabálják, tutti üzlet! Százszázalékos haszonnal lehet továbbadni nekik! Figyeljen ide. Lehetne csinálni egy vegyes tulajdonú céget, bankhitelt kéne kérni, de nem itt, mert itt a hitelkamat baromi magas, 35 százalék, plusz még a megkenés, a bankban – de ha maga, mint USA állampolgár kint kér hitelt – és vegyes vállalkozás – vagy be lehet off-shore jegyezni – az még jobb – fél év alatt meg lehet négyeszerzeni a tőkét – nekem ötleteim vannak, csak pénzem nincs – magának még nincs itt cége?
- VENDÉG Nincs.
- NŐ Figyeljen ide, vannak ezek a pilótajátékok – csak annak veszélyes, aki későn száll be – de aki idejében, az óriási hozamot kap, amíg megy fölfelé! – csak tudni kell kiszállni – és vannak ezek a befektetési jegyek, amiket le lehet írni az adóból –
- FELESÉG Van mákos tészta, ez itt nem kér, csomagoljak mákos tésztát? – Most meleg, most nem kér?
- NŐ Mit?
- VENDÉG Nem, semmit –
- FELESÉG Ki fog húlni – nem eszel mákos tésztát?
- NŐ Anyuka, ne! – És maga most jött vissza?
- VENDÉG Most – eddig nem bírtam – egy ideje nem kaptam munkát, ott az ember már negyvenévesen öreg – volt egy ember a kurzuson, volt három diplomája – néha elmentünk inni – neki meghalt a lánya, a vérében – rák – nem tudom, hogy hívják – ljukímia – az lett a lánya, kezelték,

de meghalt – azért ott is meg lehet halni – ő elmondta, hogy bosszút akar állni az emberiségen – mért nem találták fel a gyógyszert, ahelyett, hogy – mert ha lenne disarmament – hogy mondják – fegyverek helyett mért nem gyártanak gyógyszert? – mert akkor élne a lánya – és eszébe jutott, megfertőzteti magát AIDS-szel, és aki felelős a lánya haláláért, azt mindet megfertőzi – ezt a feleségével is megbeszélte, az bele is ment – tudósokat, meg dzurnalisztákat, meg politikusokat akart megfertőzni, bosszúból – én azt hittem, viccel, de nem viccelt – később mondta, az AIDS, az komplikált, inkább levélbombákat fog gyártani, és elküldi a felelősöknek – az Interneten rajta van a recept, hogyan kell levélbombát gyártani – és downloadolta a receptet a kompjúterébe, és elkezdte csinálni a bombákat, tehetséges volt, sok diplomája volt, okos pali volt, de hát nem volt munkája, már ő is elmúlt ötven, az ott már majdnem reménytelen – aztán kimaradt a tanfolyamról, nem tudom, küldözgeti-e a bombákat a felelősöknek – ez a bosszú, ez engem megfogott – nekem élnek a gyerekeim, de mintha nem is lennének – mindenkinek az élete tönkremegy, és ki a felelős? – gondoltam, én is bosszút állok, valakiken – csak hát kicsodán? – de akkor megfordítottam a dolgot, pozitívba, hogy ami jó volt, azt kell hogymondják, lajstromozni – és meghálálni, amíg még lehet – hát ezért – meg akarom hálálni az édesapjának. Hogy egyszer jót tett velem.

(Csönd)

FELESÉG (elzárja a gázt) Ha mégis kérsz, szóljál. – Ha mégis kér, szóljon.

NŐ Apu miatt jött vissza? Magyarországra?

VENDÉG Igen.

FELESÉG A Papa nem emlékszik – én nem tudom, akkor még mi nem találkoztunk, ugye, csak '58-ba –

NŐ Van itt családja, Magyarországon?

VENDÉG Van. Van családom. (nevet) Már mondtam a szüleinek, hogy ők az én családom, de nem értették.

FELESÉG Énnekem az öcsém, ugye, a te nagybátyád, annak a gyerekei, a te unokaöcséid – de eztet én nem ismerem, eztet itten – hacsak nem a felesége végett –

VENDÉG (nevet) A volt feleségem, az egy denveri farmer lánya – egy WASP – a volt feleségem révén! – ugyan –

NŐ Maga hogyan? egy amerikai nagybácsi akar lenni nekünk?

VENDÉG Amerikai nagybácsi? (nevet) Igen – Olyan.

(Nő leül az anyja helyére. Feleség a mosogatónál áll)

NŐ Nekem van egy lányom, gimnazista –

FELESÉG Tudja.

NŐ Honnan tudja?

FELESÉG Hát én mondtam neki. Szép lány. Te is szép lány voltál. Én is szép lány voltam.

NŐ Nem szeret tanulni – nem jól tanul – de ha mondjuk meg bírna tanulni egy nyelvet, külföldön – itt nem bír megtanulni, de kint rögtön megtanulna – tényleg szép lány – nem tudom, nincs nálam fénykép –

FELESÉG A tisztaszobába, a komódba van egy csomó – csak most a Papa nézi az ejrósportot –

NŐ Szép lány – ha mondjuk egy évig kint járhatna iskolába – vagy nyelvtanfolyamra – az már lenne valami a kezében – szép lány, fejlett, húszévesnek is kinéz, olyan modern lány, diszkó, minden, ezek a lányok ma fel vannak szabadulva, fel vannak világosulva – egy olyan feslő bimbó – szerintem az idős urakat is szereti, mert nincsen szegénynek apja – mert én elváltam, és neki apahiánya van – tudja, milyen ez –

VENDÉG Majd úgylis kijönnek hozzám valamennyien.

NŐ Kicsodák?

VENDÉG Maguk. Az édesapja, az édesanyja, maga, meg a lánya – ha más rokonuk nincs, akkor csak maguk – Fizetem.

(Csönd)

VENDÉG Ez a legkevesebb.

NŐ (feláll, az Öreg szobájának ajtajához megy, benyit) Apuuu, gyere már ki!

(kijön Öreg, egy aktatáska van a hóna alatt)

NŐ Apuuu, ez az ember – meghívott minket Amerikába!

ÖREG (mosolyog) Hogy nem küldte senki! Jó vicc.

NŐ Mi?

ÖREG Tudják ezek, kihez kell menni. Tudják ezek, kitől kell félni.

TARTALOMJEGYZÉK 1996

TÁRSADALOM, POLITIKA

- BÍRÓ BÉLA Mátyás, az antiös november 3
BÍRÓ ZOLTÁN, Sz. Szomorú stabilitás: Oroszország '96 elején június 10
BODÓ JULIÁNNA „Ha lehetne, már holnap visszamennék” január 8
CHOMSKY, NOAM beszélgetése Andrzej Lodińskival (ford. Pálfalvi Lajos) május 8
DALAI LÁMA Ezredvégi beszélgetés (ford. Bardi Teréz) augusztus 2
DESAI, ASHOK A közgazdaságtudomány ma (ford. Pusztai Dóra) december 17
ELSDORE, NICK Evergrün április 18
Semleg 1. október 18
Semleg 2. november 8
FOUCAULT, MICHEL A hatalom szeme (ford. Romhányi Török Gábor) október 3
GOMBÁR CSABA Felsővizseinken idegen lobogók szeptember 7
GRAHAM, THOMAS Újabb moszkvai jelentés (ford. Hetényi Zsuzsa) február 3
GRESKOVITS BÉLA Populista átmenetprogramok Magyarországon július 11
HAVEL, VÁCLAV Európa mint feladat (ford. Bojtár Endre) július 3
KOCHANOWICZ, JACEK Modernizáció felülről – egykor és most (ford. Szegő András) november 13
KOLAKOWSKI, LESZEK A baloldaliság öröksége (ford. Körner Gábor) május 15
KOVÁCS JÁNOS MÁTYÁS Liska-torzó január 15
LADÁNYI JÁNOS – SZELÉNYI IVÁN Vázlat az „esélyteremtő állam” elméletéhez december 9
LÁNYI KAMILLA Szociális piacgazdaság – nálunk, most? április 8
LENGYEL LÁSZLÓ A magyar állam tekintélyi válsága október 10
LUKÁCSY SÁNDOR Időszerűtlen gondolatok július 7
MAJOR IVÁN Külföldi tanácsadók (az) átalakulásban május 3
MÉRŐ LÁSZLÓ Ezredvégi beszélgetés április 3
NÁDAS PÉTER Ezredvégi beszélgetés március 3
NOVIKOV, ANDREJ Újra szenátus (ford. Laczházi Aranka) február 12
PETŐCZ GYÖRGY Európa, „Európa” március 9
PITHART, PETR Tükör előtt, tükör mögött (ford. Varga György) június 2
PLÉH CSABA Ezredvégi beszélgetés december 3
SZCZYPIORSKI, ANDRZEJ Ma minden csak árnyék (ford. Györfly Miklós) február 7
SZILÁGYI ÁKOS Mit ér a szuverenitás, ha orosz? szeptember 12
TILLMANN J. A. Más-világi megfigyelések augusztus 6
VIDOVSKY LÁSZLÓ Ezredvégi beszélgetés január 3
WOLF, GARY Behálózom McLuhant (ford. Pusztai Dóra) szeptember 3
ZIMMERMANN, WARREN A jugoszláv válság politikai (ford. Halász Judit) augusztus 13

VERSEK

- BALMONT, KONSZTANTYIN DMITRIJEVICS (ford. Galgóczi Árpád) december 43

- BODOR BÉLA április 30
BORBÉLY SZILÁRD május 26
BRODSZKIJ, JOSZIF (ford. Halasi Zoltán) június 20
BRÓKÉS ÁGNES január 39
CSENGERY KRISTÓF augusztus 35
DINIS, DOM (ford. Mohácsi Árpád) április 23
ENZENSBERGER, HANS MAGNUS (ford. Sallay Kornélia) március 23
FERENCZ GYÖZŐ augusztus 22
GÉHER ISTVÁN április 28
GERGELY ÁGNES február 17, október 25
HALASI ZOLTÁN szeptember 52
HÁY JÁNOS március 26
HORKAI HÖRCHER FERENC június 32
G. ISTVÁN LÁSZLÓ május 33, június 34
KÁNTOR ZSOLT február 35
KIBÉDI VARGA ÁRON december 24
KLEIST, HEINRICH VON (ford. Tatár Sándor) július 39
Középkori portugál költők (ford. Mohácsi Árpád) április
LASKER-SCHÜLER, ELSE (ford. Erdélyi Z. János) május 19
LERMONTOV, MIHAIL (ford. Galgóczi Árpád) február 27
LISSAUER, ERNST (ford. Kosztolányi Dezső) július 42
MÁNDY STEFÁNIA május 24
MARNO JÁNOS szeptember 24
MEOGO, PERO (ford. Mohácsi Árpád) április 22
ORBÁN JÁNOS DÉNES július 44
PÁRNICZKY MIHÁLY november 30
PAYER IMRE január 30
PETŐCZ ANDRÁS július 26
PONTE, PERO DA (ford. Mohácsi Árpád) április 24
POÓS ZOLTÁN július 24
RÁCZ PÉTER február 18
RAKOVSKY ZSUZA november 20
REJN, JEVGENYIJ (ford. Halasi Zoltán) június 22
RYMKIEWICZ, JAROSLAW MAREK (ford. Báthori Csaba) január 23
SACHS, NELLY (ford. Sallay Kornélia) november 35
SCHEIN GÁBOR március 34, november 22
TÁBOR ÁDÁM január 20, december 26
TANDORI DEZSŐ július 19
TATÁR SÁNDOR december 28
TÉREY JÁNOS október 34
TÓTH KRISZTINA május 23
VENCLOVA, TOMAS (ford. Halasi Zoltán) október 38
ZAGAJEWSKI, ADAM (ford. Báthori Csaba) január 22
ZALÁN TIBOR március 32

PRÓZA, SZÍNEMŰ

- BECKETT, SAMUEL Vázlat rádióra I; Lépések, forduló (ford. Polyák Béla) augusztus 37
BÍRÓ PÉTER Másodnapon január 24
BRYDAK, WOJSLAW Zsivaj (ford. Bojtár Endre) szeptember 33
FRIEL, BRIAN A romok között (ford. Kis Zsuzsanna) május 28
HAMVAI KORNÉL Utolsó ítélet október 25
HORVÁTH, ÖDÖN VON Mamuci halála (ford. Erdélyi Z. János) november 32
JANČAR, DRAGO Ugrás a Liburniáról (ford. Gállos Orsolya) április 32
KÓRÓSI ZOLTÁN Varjúháj március 13

TARTALOMJEGYZÉK 1996

- KRASZNAHORKAI LÁSZLÓ Egy mondat május 18,
Egy mondat december 23
KUKORELLY ENDRE Szép? január 17
Látogató április 35
MÁRTON LÁSZLÓ Adalbert menyegzője május 35
MUSIL, ROBERT Esetlen történetek (ford. Báthori Csaba)
február 20
NAGY ATILLA KRISTÓF Az a jel, hogy nincs jel
április 25
NÁDASDY ÁDÁM Angol keringő november 25
PROUST, MARCEL Cikk a „Figaro”-ban (ford. Lóránt
Zsuzsa) március 28
SAJÓ ANDRÁS Egy fajnélküli emlékezései június 24
VARGA VIKTOR G. M. naplója 1. július 27
G. M. naplója 2. augusztus 24
VEKERDY TAMÁS Régi történetek december 50
WINTERSON, JEANETTE A szex költészete (ford. Béres
Deák Rita) január 34
ZELEI MIKLÓS Az esztétika őrnagya szeptember 29

TANULMÁNY, PUBLICISZTIKA

- AUSTER, PAUL – EDMOND JABÈS Holtak könyve
július 47
BANGHA BÉLA A liberális-plutokrata elfejlődésről
március 50
BARCZA GYÖRGY Naplórészletek, 1938-1944
március 35
BÁTHORI CSABA Irodalmi bestiárium január 58,
március 58
BÁTKI, JOHN Levél Mátyás királynak április 36
BAUSINGER, HERMAN Az, ami emlékezetes (ford. Hámosi
Ágnes) március 55
BIBÓ ISTVÁN Joáb, vagy a kibírhatatlaná vált gyűlöletes
hűség története december 47
BOJTÁR ENDRE Tomasz Mianowicz / A hadiállapot: Egy
forgatókönyv részletei (Margináliák) április 47
BÖHRINGER, HANNES Nadrágseb (ford. Nádori Lída)
szeptember 53
CANETTI, ELIAS Hacsija doktor hirosimai naplója (ford.
Halasi Zoltán) december 56
DÁVIDHÁZI PÉTER Az apai név öröksége augusztus 45
GENCSEVA, ROSZICA Egy per poétikája (ford. Dér Csilla
és Krasztev Péter) június 47
GHEREA, IOAN D. Nominalizmus, realizmus és a bakák
felfofozása (ford. Zirkuli Péter) május 54
HALONEN, JYRKI Levél a Lenin Múzeumból június 56
JONAS, HANS Az istenfogalom Auschwitz után (ford.
Mezei Balázs) augusztus 56
JÜNGER, ERNST A totális mozgósítás (ford. Mezei Balázs)
február 53
LAUB, GABRIEL A gondolkodás jellemroncsoló (ford.
Bojtár Endre) október 46
LÁNYI ANDRÁS ...azért a kvíz az úr január 61
Amelyben dr. Jekyll mintha egy pillanatra Mr. Hyde-nak
adná át a szót március 61
Itt egy McDonald's étterem épül május 61
Lepkék és kukacok július 62
Búcsú a tizenkilencedik századtól szeptember 61
A jelentés november 61
LÉVI-STRAUSS, CLAUDE Faj és történelem 1. (ford.
Bojtár Péter) január 42
Faj és történelem 2. (ford. Bojtár Péter) február 37

- MACKIEWICZ, JÓZEF Büntény a Dráva völgyében (ford.
Pálfalvi Lajos) április 39
MARGÓCSY ISTVÁN Márton László / A nagy-budapesti
rém-üldözés és más történetek (Margináliák) január 52
Forgács Zsuzsa / Talált nő (Margináliák) július 56
Kornis Mihály / Kádár (Margináliák) október 52
MEZEI BALÁZS A vereség metafizikája február 49
Az önkorlátozó isten augusztus 51
MIANOWICZ, TOMASZ A hadiállapot: egy forgatókönyv
részletei (ford. Pálfalvi Lajos) április 47
PARTI NAGY LAJOS Biankó (Oldalvizek) február 61,
április 61, június 62, augusztus 61, október 61, december 61
PASZTERNAK, B., M. CVETAJEVA, R. M. RILKE
Levelezés háromszögben. Részletek. 1. (ford. Báthori
Csaba) május 41
Levelezés háromszögben. Részletek. 2. (ford. Báthori
Csaba) június 36
PERNECZKY GÉZA Éljen a kultúrfusi! október 41
POPPER, KARL RAIMUND Tudás és tudatlanság (ford.
Báthori Csaba) november 37
SOKAL, ALAN A határok áttörése (ford. Póth Irén)
november 43
Modern fizikai kísérlet a társadalomtudománnyal (ford.
Barabás András) november 44
STANDEISKY ÉVA gyűjtése: Hunok Londonban és Párizs-
ban május 57
Malájok Pesten május 58
Háromszor ugyanarról december 50
SZIGETHY GÁBOR K-vonal január 48
Anno, 1979 szeptember 56
SZILÁGYI ÁKOS Siralov földjén február 40
Széles margó (Margináliák) november 50
SZILÁGYI ÁKOS gyűjtése: Minta érték nélkül (ford.
Szilágyi Ákos) augusztus 30
Homo sovieticus(sexualis) (ford. Szilágyi Ákos) július 32

ILLUSZTRÁCIÓK

- TÉGLÁSY ZSUZSA fotói január
ANDRÉ GILL karikatúrái február
VALKÓ LÁSZLÓ fotografikái március
BORI BÁLINT grafikái április
JOHN BÁTKI grafikái május
OLEXA JÓZSEF grafikái június
EL KAZOVSKIJ ÉS KELEMEN KÁROLY grafikái július
A 19. század utolsó harmadában készült fotók, Margócsy
István gyűjteményéből augusztus
L. RITÓK NÓRA grafikái szeptember
FENYVESI TÓTH ÁRPÁD, GALÁNTAI GYÖRGY, az INCONNU
csoport, MÁTÉ GYULA, és a XERTOX grafikái október
TASSY BÉLA grafikái november
IFJ. RAVASZ LÁSZLÓ fényképei Bibó Istvánról december

A 2000 ESTEK VENDÉGEI

- PARTI NAGY LAJOS január
GULYÁS JÁNOS, GULYÁS GYULA február
MÁTÉ GÁBOR március
GOTHÁR PÉTER április
KENEDI JÁNOS május
JANÁKY ISTVÁN október
CSÁNYI VILMOS november

- NŐ Apuka, kérlek szépen!... Nem kell, most nem kell – ez valamit meg akar hálálni, Apuka!
(*Öreg beül a helyére, kinyitja a táskát, kivész belőle egy nagyalakú, keményfedelű füzetet meg egy tolltartót, leteszi az asztalra. Nő sóhajtva leül az anyja helyére*)
- ÖREG Tessék, itt van.
(*Csönd. Feleség az előszobában a paprikás csirkét pakolja a lányának nejlonszatyorba*)
- ÖREG Ezért jött, hát most nézze.
- VENDÉG Ez micsoda?
- ÖREG Ez a FÜZET.
(*Csönd*)
- NŐ Apuka, őt nem érdeklí! Nem kéne!
- ÖREG Ezért jött, tudom én. Akkor nézze. (nevet) – Tessék, lehet nézni.
- VENDÉG (*kezébe veszi a füzetet, kinyitja, nem érti*) Mit néznek?
(*Öreg nevet*)
- NŐ Még nem beszélt róla? – Úgy látszik, még nem beszélt róla. – Ez egy füzet, Apuka írja – jegyzetel – könyvtárba jár és jegyzetel – olyan emlékiratok. Hadd írja, nem? Nyugdíjas, ráér, nem? Nem árt vele senkinek. Sokkal jobb, mintha inna.
- VENDÉG Ez itt hol késsel, hol pirossal van írva –
- NŐ Vasas-színek! Az iskolában is mindig ilyen kétvégű ceruzám volt, egyik vége piros, másik vége kék – Vasas-színek!
- ÖREG Ezt a tollat kaptam, a jó munkámért, még hatvanötben – a pirosat én vettem – töltőtollak – patronosak – nehéz patronot kapni, de még lehet – olyan tinta kéne, ami sose fakul ki – azt mondták, ez sokáig megmarad – csupa golyóstollat árulnak, azt nem szeretem – azt is egy magyar találta fel, de ellopták tőle a tőkések, egy fillért se kapott érte.
- VENDÉG Igen – és?
- ÖREG Ezért járok könyvtárba – nem tudta? Na ne. Tudja maga. Hetente háromszor, emiatt járok könyvtárba. Ott vannak újságok, régiiek. Azokból kiírom – tudja ezt maga. Most a hatvanas években járok. Nemrég lőttük fel a Gagarint.
- NŐ Nem baj, hadd írja, ráér.
- ÖREG Neked fogalmad sincs! – Nem jó, ha az embernek ilyen a gyereke. Nem jó. – Ez meg fog maradni. Arról én gondoskodom. Most hazudnak. Mindenütt hazudnak. El akarnak törölni mindent, mintha nem is lett volna. De nem fogják eltörölni, mert ez megmarad.
- NŐ A szocializmus történetét írja apuka. A Népszabadságot másolja.
- ÖREG Csak ami fontos. – Már oda se adják, a könyvtárban, a példányokat, hogy óvják, azt mondják – mikrofilmen lehet csak olvasni – az oldalak széle sokszor lemarad – már most rejtegetik! – a nyolcvanas évekből bekötött példányok vannak, azt még kiadják – vakoskodok, az olvasószemüveggel nem látom – ezért haladok lassan – de meglesz – addig én nem halok meg –
- VENDÉG Az újságokat másolja? Ebbe a füzetbe?
- ÖREG Hogy megmaradjon, ami történt. Mindent ki fognak dobálni a könyvtárakból. El akarják törölni a múltat. Hát ezt nem engedem én. Mert ez a füzet megmarad.
- VENDÉG Igen – és mit ír pirossal?
- ÖREG Ami nálunk történt, az üzembem – amire emlékszem – ma még emlékszem, de nemsokára nem lesz, aki emlékezzék –
(*Csönd*)
- NŐ Hát ezzel ezzel tölti az idejét apuka. Jobb, mintha kocsmázna, nem?
(*Csönd. Vendég lapoz a füzetben*)
- VENDÉG És ezek a nevek késsel, pirossal? Meg itt számok is vannak –
- NŐ (nevet) Késsel a tisztességes emberek vannak írva, pirossal az árulók. És osztályozva vannak. Egytől ötig. Aki nagyon rendes volt, az kék ötös. Aki szemét áruló volt, az piros ötös. Érti?
- ÖREG Hogy megmaradjon. Fel legyen jegyezve. Itt minden fel van jegyezve. Mikor nem vagyok a könyvtárban, itthon dolgozom, akkor írom a pirosat. Vasárnap nincs könyvtár, és itthon se dolgozom. És napi nyolc órát dolgozom, munkanapokon. Háromszor nyolc, ahogy már száz éve követelte a munkásmozgalom.
(*Csönd*)
- FELESÉG Így adagokba rakom a micsodába, a tasakokba, hogy mély tudjad hűteni –
- ÖREG Paprikás csirke! Paprikás csirke! Szvetter! Szvetter! –
- FELESÉG Magának van olyan micsoda, mikrója?

- VENDÉG Kérem?
- FELESÉG Mikró. Van magának?
- NŐ Mikrohullámú sütő, azt kérdezi.
- VENDÉG Van.
- FELESÉG Neki is van, a lányomnak – pedig halálsugár van benne – mondom neki, melegítse tűzön –
- NŐ Jaj istenem, anyuka!
- FELESÉG Macskát is ölnek benne – belerakják, és a macska megdöglök a halálsugártól – mondta a rádió –
- NŐ Egy macska belefér, de egy ember hogy férne bele?!
- FELESÉG Kijön az a halálsugár – tudom én – ezt a csirkét, ígérd meg, hogy tűzön melegíted!
- NŐ Anyuka! – Jó, megígérem. Most jó?
- FELESÉG Nekünk nincs ilyen micsoda, mikró. A halálsugár végett –
- VENDÉG Ezek a kereszttek, a nevek mellett, ezek mik?
- ÖREG Jelek.
- VENDÉG Ezek halottak?
- NŐ Ezek már bejutottak a kommunista paradicsomba. A kékek. A pirosak, azok a kommunista pokolba jutottak. Érti? Ezzel szórakozik apuka. De hát kinek árt vele? – Csak a keresztnek nincs sok értelme – ha ez az utókorra marad, ez a füzet – addigra úgyis meghal mindenki, aki benne van.
- FELESÉG Galuska is van, külön – belerakom a nájlomba – de ígérd meg, hogy tűzön melegíted –
- ÖREG Galuska! – Szvetter, csirke, galuska!
- VENDÉG Sok száz név –
- ÖREG Kell, hogy nyoma maradjon, kik voltak a rendes emberek, és kik voltak az osztályárulók –
- VENDÉG Honnét tudni, hogy valaki osztályáruló?
- ÖREG Megérezni!
- NŐ Apuka személyzetis volt, ő csak tudja –
- VENDÉG Ha egy melós gyerek egyetememet végez, az micsoda?
- ÖREG Az tőle függ. Hogy mit csinál.
- VENDÉG Én mondjuk, ha ide bekerülnék, milyen színű lennék?
- ÖREG Én magát nem ismerem. Maga nem kerülhet bele. Én csak azt osztályozom, akit ismertem – Személyesen, vagy az újságból, vagy a tévéből –
- VENDÉG És maga az újságból másolja, a Népakaratból? Ami történt?
- ÖREG Népszabadság. A Népakarat '56-ban volt, egy ellenforradalmi lap –
- VENDÉG Kézzel másolja, amit írtak, régen?
- ÖREG A fontosat. Minden újságot ki fognak dobálni a könyvtárakból. Nem marad semmi. Ez a füzet, ez megmarad.
- VENDÉG Mondjuk összedől ez a ház, maga alá temeti –
- NŐ Apuka beköttei majd egyszer, azt mondta, ha kész lesz – impregnálja tűz meg víz ellen –
- FELESÉG A sírboltba, ami lesz nekünk, oda el lehetne temetni, mellénk, ott megmarad, aztán majd kiássák –
- VENDÉG Amerikában van egy szekta – egy egész vallás – azoknak van egy nagy hogyhívják, arkájjv – valami sziklás barlangban – aki valaha élt, annak mind ott van a neve – minden embernek gyűjtik a nevét, mikor született, mikor halt meg – az összes magyar is ott van, állítólag, aki valaha élt, minden magyar – ezek a mormonok – ha akarja, én összehozom velük, amikor kijön az Államokba – Salt Lake City – oda is elmehetünk –
- ÖREG Vallás, mi? Szekták! – ezt tudják kitalálni a népnek, a vallást!
- NŐ Apuuu, mi meg vagyunk hívva Amerikába! Meghívott minket! – Meghívott, nem?
- VENDÉG Igen. Én fizetem. Az utat, airplane-t, round-trip, oda-vissza, a szállodát – nálam nem lehet lakni, kicsi, meg nem is lenne jó –
- NŐ Kicsi a háza? Ott nagy házak vannak –
- VENDÉG Nekem nincs –
- NŐ Nincs háza? –
- VENDÉG Minek? Rentolni szoktam, studio-t – mi a neve – garzont, azt. Bérelem. Minek nekem ház? Csak teher –
- NŐ Ott mindenkinek van háza. Ott mindenkinek egy csomó tulajdona van. Magának még háza sincs?
- VENDÉG Minek? Nekem nem kell – és akinek háza van, az se az övé, mortgage van rajta – ott mindenki hitelbe veszi a házat, a kocsit – mindegy, lakbért fizetek, vagy mortgage-ot – ott az emberek többségének nincsen semmije –

- NŐ Ne vicceljen – kocsijuk van –
- VENDÉG Mert anélkül nem lehet élni – ami muszáj, hogy legyen, az nem tulajdon – az muszáj – az kényszer – mi az, hogy mortgage, magyarul?
- NŐ Nem tudom –
- VENDÉG Maguk is így élnek itt, hitelbe – az egész ország hitelbe él – hát Amerikában is – csak ott jobban –
- NŐ Hogyhogy nincs házuk?!
- VENDÉG Mert befizetnek valami keveset, cash, a többit fizetik részletben harminc-negyven évig – addig a banké –
- NŐ Jelzálog?
- VENDÉG Micsoda?
- NŐ Amit mondott, a margizs – nem? Én tanultam angolul – én még oroszul is tanultam – Nekem ne mondja, hogy ott nincs nekik házuk, sokemeletes házaik vannak –
- VENDÉG Nekem a ház piros téglából van, mint a mienk volt, Kőbányán – ott meg minden ház fából van, deszkából – minek nekem olyan?
- NŐ Hogyhogy fából?
- VENDÉG Hát úgy. Fából. Az összes város abból van. Pár gerenda, papírvékony válaszfalak, facsiszolatból, gipszből – még a cserepek is fából – négy hét alatt felhúzzák – kétszáz évig fenn tud maradni –
- NŐ Én láttam filmen New Yorkot, hogy lenne az fából?!
- VENDÉG Az is fából van. A felhőkarcolók nem. De az összes többi –
- NŐ Mikor ment ki maga, hogy még háza sincs?!
- VENDÉG '57 őszén már kint voltam. – Figyeljen ide. Ha maga kézzel másolja azokat az újságokat – az lassú –
- ÖREG Már a hatvanas években tartok –
- VENDÉG Könnyebb lenne beszkenolni – kompjüterbe, az egészet – aztán csinál egy file-t, oda kopizza a fontos cikkeket, a többit meg eldobja a trash-be – egy hónap alatt kész az egész – biztos itt is vannak már kompjüterek –
- NŐ Mi azzal dolgozunk, a teljes számvitel rajta van, a bérek, tébé, eszjéa, minden –
- VENDÉG Szkennner is kell hogy legyen –
- ÖREG Abból nem marad semmi, ami számítógépen van – az magától letörlődik –
- VENDÉG Hogyhogy letörlődik? – ötvenként új diszkettre át kell szévolni –
- ÖREG Nem marad semmi, csak egyvalami marad meg, ez be van bizonyítva, a könyv – eddig minden fontos könyv megmaradt! – és ez a füzet, ez olyan könyv lesz – és ha maguk ezt el akarják lopni tőlem, elkéstem – minden nap csinállok másolatot, mert van a könyvtárban olyan, hogy xerox, és azt elrejttem – az biztos helyen megvan! – nem olcsó, de másra úgyse költünk –
- NŐ Színes xerox, a kék meg a piros miatt – össze ne keverjék a mennyországot a pokollal, tudja? – apuka ott áll a kapuban, mint Szent Péter – osztályoz – kettes, kettes alá, csillagos ötös –
- ÖREG Az a nehéz, igazságosnak lenni – itthon, az itthon dolgozós napokon, akkor osztályozom őket – mert nehéz osztályozni – nehéz objektívnak lenni –
- NŐ Hogy mindenki a megérdemelt helyére kerüljön a kommunista jövőben –
- ÖREG Te egy elfajzott ember vagy – te hallgass –
- NŐ Én apukának egy osztályáruló vagyok, tudja?
- ÖREG Csak a pénz jár a fejedben, csak a harácsolás –
- NŐ Harácsolás?! Mit kaptam én? Hozományt se kaptam! Mikor férjhez mentem, egy sutfniba laktunk hónapokig, nem volt semmink, mert apuka egy puritán, és sose volt semmije! Ezért hagyott ott a férjem, mert hogy lehet ezt kibírni?
- ÖREG Ne fogjad ránk, az egy szakállas hosszúhajú volt, azok tettek tönkre mindent –
- NŐ Meg a mérnökök! – Apuka egy balfácán, tudja? Mindenki más megszedte magát a Kádár alatt, pláne ilyen pozícióban, apukának meg mije lett? semmije – ez a vacak panel, meg egy kiskert Horányban – az egy olyan kommunista fészek, mint a gödi – rémes hely – öklömnyi parcellák, belelógat egymás pofájába az elvtársak – a telken egy fabódé – rémes – oda járt ki a Wartburggal, mikor lett, csak vezetni se bírt megtanulni, az egy életveszély volt, minden sebváltás – és kapálgatott, meg főzte a pálinkát – vegyes pálinka – bűdös, mint az istennyila –
- ÖREG Sose árultam! Magunknak csináltam!
- NŐ Mondtam én, hogy árultad? – És jöttek az elvtársak a szomszédból, meg Pestről, és itták azt a

- vackot – az elvtársak – na aztán elmaradtak az elvtársak – elkurvultak az elvtársak – apukának leáldozott, ugye, akkor már nem kellett inni a pálinkáját – aztán Wartburg se volt már – folyton csak állt, így is belekerült legalább havi ötezerbe – tele van gazzal az a kert ott – ki se vihettek oda az osztálytársaimat, hát micsoda hely? – ha jártam egy sráccal, azt se vihettek ki oda, mondjuk kibumlizunk, stoppal, de ha meglátja azt a bodegát, hát rögtön lekonyul neki – na ezt tudta összekaparni apuka a családjának – mikor a Kádár alatt mindenki megszédte magát, főleg az elvtársak! – akkor is buliztak, most is buliznak, ugyanazok – aki nem bulista, az hülye – az én lányom bulizni fog, az én lányom nem lesz olyan hülye! – Nyalni kellett volna, apuka! – azok nyaltak, és górék is lettek – ma is azok a górék – És ha nekünk a férjessel rendes lakásunk lett volna, mikor a gyerek született, még mindig együtt lennénk!
- ÖREG Ne fogjad ránc, azt a szakállas hosszúhajút! Mindenféle bítekre jártál vele, az tett téged tönkre. – A veséjüket kellett volna levérni, rögtön.
- NŐ Mert farmerba járt, az volt a baj – apuka mindenkinek Mao-egyenruhát csináltatna – ő maga is olyanba szeretne járni – mert minek a cucc, azt mondja, járjon mindenki egyformán – anyuka hetekig talpal, amíg bír neki találni egy tréningruhát, amin nincsen reklám, mert reklámosat nem vesz föl apuka – az amúri partizán – mikor a farmer, ha mindenki abba jár, az legalább olyan Mao-egyenruha, nem? Egy örület –
- ÖREG Följelented apádat, ennél! – Te még hirdetést is feladtál, házasságít!
- NŐ Nem igaz!
- ÖREG Dehogynem, jött a szomszéd néni, az újságban látta, és a te számod volt! Ajánlkoztál! Hirdetésben!
- NŐ De nem, elírták!
- ÖREG Az a te számod volt!
- NŐ Az egy örült, az a néni, itt lakik kettővel lejjebb, egy csomó kivágott kép van az ajtaján, kint, odaragasztva, mert ami kép megtetszik neki, az újságban, azt kivágja – azt hiszi, az mind ő! hogy azok a képek mind őrá készültek! Az egy örült, Lollobrigidát is kivágta, pedig már öreg a Lollobrigida – azt hiszi, ő a Lollobrigida – és ennek hisz apuka!
- ÖREG Az a te számod volt, láttam!
- NŐ Sajtóhiba! Mondtam már! – Csak mert apuka nem bírta az állatot lenyúlni –
- VENDÉG Lenyúlni? Az mi? –
- NŐ Hát lenyúlni – lenyúlni –
- VENDÉG Elcsaklizni? –
- ÖREG Elzabrálni –
- NŐ Elzabrálni? Az mi? –
- FELESÉG Van kovászos uborka, már megérett – van mibe tenni? – A piacon százötven kilója – mintha hús lenne! – a kovászos uborka! – de a nyers uborka harminc – inkább elteszek, nem? – Kérsz?
- VENDÉG Istenem, hányszor megnéztük a Lollobrigidát, Királylány a feleségem, emlékszik? Naponta kétszer – Lollobrigida! (nevet)
- ÖREG Ezek most ilyenek – ezekben benne van a rossz – ezt őbelölük most nem lehet kiirtani, csak a testükkel együtt fog elhamvadni – de nem baj – most alámerül az Eszme – mindenki azt hiszi, el van temetve, elborítja a feledés – de az Eszme ott lent újjá fog születni – és feltámad – mert az embereknek megtisztul a vágyuk – és az Eszme is megtisztul odalent a salaktól, ami rákerült a gyakorlatban – nem is baj, hogy most alámerül az Eszme – néhány nemzedékre – az a szocializmus, amit csináltunk, az nem volt tiszta – az meg is érdemelte a sorsát – majd tiszta emberekkel fogják újratekenni – száz év múlva, szerencsésebb csillagzat alatt – az Eszme jó, csak elrontották az emberek –
- VENDÉG Miféle eszme az, amit csak elrontani lehet?
- ÖREG Csakis tiszta emberekkel – lesznek olyanok – direkt jó, hogy most mindenki láthatja, milyen a kapitalizmus – nem hitték, hát most láthatják – ez a nyomor, meg ami lesz még, a még nagyobb nyomor, ez jó – lesz még egyszer világforradalom – a sok rossz egyszer átcsap jóba – mert ez ilyen dialektikus –
- VENDÉG A Gorbacsov is itt van! Piros, ötös. Ez mi, akkor ő volt a legrosszabb?
- ÖREG Ott van a Gorbacsov. Itt megkapják a magukét. Sokan vannak benne.
- FELESÉG Most akkor melegítsem újra, a mákos tésztát?
(Csönd)
- VENDÉG Figyeljen ide, nekem mindegy, maga mit gondol – maga úgyse tudja, mi vár magukra – ahhoz

- képe, ami a világban van, ez itt egy boldog sziget, ez a Magyarország – a leggazdagabb negyven-ötven ország között van ez a Magyarország – maguknak fogalmuk sincs, mi van a világban – micsoda tülekedés – flesh, rettentő mennyiségű flesh – élőhús – taposás, könyöklés – tenyéri sperma, az van, falánk és gyilkos, csupa cethal minden egyes sperma – maguk itt veszekszenek – tudják, milyen jó az? – veszekedni valakivel! – adja isten, hogy magukat elkerülje, ami van a világban –
- NŐ Milyen világban? Ne mondja, hogy nincsenek gazdagok, az amcsik, meg a japánok!
- VENDÉG Amerikában senki se normális. – Csupa örültek – meg van engedve, ez a szabadság – az is csak slavery – a szlávok szabadsága – ott mindenki slave, rabszolga, hajtának, mint az állatok, és egyforma a házuk, a cipőjük, a nyakkendőjük – hajtának, amíg meg nem döglenek – és azt hiszik, ez nekik jó – elhitték a maszlago – és mindenki egyedül van – mindenki – az ember biologically örült – anthropologically – No exception throughout the whole history – no exceptions in the future either – your insanity is just one little sort of that – a primitive religion – the most primitive utopy – you are not able to face life – face human nature – you are cowardly people – Én voltam Japánban – tudja, mi van ott? Szexbabákat árulnak, artificial szőrrel, amit családanyák is vesznek, és felragasztják maguknak, a műszőrt, oda – háromféle vagina-mérettel adják a babákat, veszik, mint a cukrot – valami vegyszert kell önteni bele, mondják, jobb, mint az igazi – Vannak automaták, ahol iskoláslányok bugyiját lehet venni, ott a fényképük a csajoknak, a palik bedobják a pénzt, szagolják a használt fehérneműt, erre sül el a farkuk – A bárókban a csajok kitérítik a pinájukat, a palik fényképezik, de ez még semmi, a csajok kérik a nézőket, nyúljanak be, azok benyúlnak, és aztán a csaj papírtörülközővel letörli a palik kezét, full service – végig mosolyognak a csajok – a palik a metróban, ami zsúfolt, csakis ott fantáziálnak a nőkről, mert máshol nincs idejük, ezt kimutatták a tudósok – a kupikban ezért a szobák be vannak rendezve metrőkocsinak – vannak kapaszkodók, ülés, minden pont úgy – ott szopják le a palikat – örüljenek, amíg ez itt nem így van – Maguk nem tudják, mi a pénz – nem tudják, mi a kapitalizmus – nyugaton csak használják az embert – azt a részét, amiben a pénz van – ha a pinájában, akkor abban – ha a kezével tud rajzolni, akkor csak a kezét – mindenki kurva – mindenki azt adja el, amit használni bírnak belőle – ha már nem tudják használni, eldobják – engem is eldobtak, ki a szemébe – a feleségemnek is csak az voltam, manpower – mi az magyarul? – manpower – munkaerő! – a gyerekeimnek is az voltam, manpower – De itt nem ez van – én emlékszem – itt vannak haverok, itt lehet ülni, dumálni – itt segítenek az embernek, ez egy jó hely – A világban már sehol nincs ilyen – Maguk rontották el! Maguk!
- ÖREG A micsodát?
- VENDÉG A szocializmust! A hatvanas években mindenki szocialista volt, még Amerikában is – és maguk itt elrontották! '56-ban is, mindenki szocialista volt – én is, a melósgyerek – hatvan-nyolcban rontották el, mikor bementek Csehszlovákiába – illusion volt, lehet, de ma már illusion sincsen – csak a pénz! Az meg, a pénz, szétszedi az embert, cafatokra – (Csönd)
- FELESÉG Én kitalalom – még egyszer nem fogom felmelegíteni – (Feleség elkezd tányérokat, villákat, késeket előszedni, és az asztalra pakolja őket)
- NŐ Maga tulajdonképpen mit akar tőlünk?
- VENDÉG Már mondtam. Meghálálni. (Előveszi a tárcáját, kinyitja, kivesz belőle egy hitelkártyát) Kitaláltam pár dolgot, hogy lehetne – ez a magáé –
- ÖREG Mi ez?
- NŐ Úristen, hitelkártya! Rajta van a neved! Apuuu! Nézd! (nézik a hitelkártyát)
- VENDÉG Nem hitel – a credit card-ot, azt őnélküle nem lehet – ez egy debit card – de ugyanolyan jó – van nyitva neki bankszámla – tízezer dollár – úgy van rendelkezve, hogy ő is fölveheti – itt is lehet használni, a cash-machine-ben – Éjtém – automatic teller machine – csak itt forintot ad persze –
- NŐ Tízezer dollár – százötvennégyel – egymillió-ötszáznegyvenezer forint –
- VENDÉG Diet, ha kell – zsebpénz – azt úgy hívják, nem? – mikor kijönnek hozzám, hogy legyen, ha el akarnak valahova, nélkülem – a többit fizetem – majd elmegyünk ide-oda – megmutatom, ami ott jó – van pár érdekes város, meg van természet – a szállodát fizetem, az utazást fizetem – (elmosolyodik) Ezzel akar megvenni. Na vigye innét a mocskos pénzt.

- NŐ Apuuu! –
- ÖREG Menjek Amerikába – hagyjam abba a füzetet – ezt akarják – mert tudják, hogy fontos – le akarnak kenyerezni – el akarnak téríteni – *(nevet)* – hát tévednek.
- NŐ Apuuu, te meg vagy örülve! Ez másfél millió forint!
- ÖREG Akkor annyi.
- FELESÉG Most akkor mindenkinek adok, aztán akinek nem kell, az otthagyja –
- NŐ Ne haragudjon rá, majd megérti – majd én megmagyarázom neki –
- VENDÉG Én tudom, hogy amit ő tett, azt nem lehet pénzzel, hogymondják, viszonzni – de hát mi más lehetne? – hoztam volna ékszert, vagy mit?
- NŐ De neem! – Nagyon jó a pénz! –
- VENDÉG *(elővesz a zsebéből egy összehajtogatott papírlapot, kitergeti)* Ez meg egy ajándékozási okirat, itt csináltattam a közjegyzővel – ez is a maguké.
- NŐ Ez mi?
- VENDÉG Ajándékozási okirat. Az édesapja nevére. Autó. Azzal jöttem ide, lent áll a ház előtt – Németországban vettem – akkor jutott eszembe, amikor rent – rent a car – na – bérelni akartam, de nem bírtam, a németek azt mondják, itt minden kocsit ellopnak, ide nem lehet bérelni, vagy csak rosszat – úgyhogy vennem kellett egyet – akkor jöttem rá, hogy ezt kell –
- NŐ *(síkít)* Kocsi! Hol? Lent? Milyen?
- VENDÉG Hát Ford –
- NŐ Milyen Ford?! Skorpió!?
- VENDÉG Ha én azt tudnám – Ford –
- NŐ Milyen színű?
- VENDÉG Milyen is – várjon – talán piros? – azt hiszem –
(Nő felpattan, kirohan a konyhából, beront az anyja szobájába, nyitva hagyja az ajtót, kihajol az ablakon, visszakiabál)
- NŐ Hol áll vele?! Hol van!?
- VENDÉG Hát ott lent –
- NŐ Jöjjön ide, hol van, mutassa! –
(Vendég kikászálódik az asztal mögül, bemegy a szobába, kinéz az ablakon)
- VENDÉG Várjon – nem tudom, ezen az oldalon parkoltam-e le – de igen, onnét szoktam nézni az ablakukat – az ott, a bogárhátú Volkswagen mellett.
- NŐ Az egy Mondeo! Egy Mondeo! Mennyi volt!?
- VENDÉG Hát, mennyi – talán negyvenezer márka?
- NŐ Négymillió forint! Négymillió! *(kiszalad a szobából, beront a konyhába)* Apuuu! Négymillió! Egy Ford Mondeo!
- FELESÉG Neked is tálaltam –
(Vendég kijön a szobából, bemegy a konyhába, áll, mosolyog)
- NŐ Mért nem jött előbb, mire várt!?
- VENDÉG Nem lehetett – itt voltak az oroszok –
- NŐ Ugyan, jöttek már a nyolcvanas években – a hetvenes években – Mért nem küldött pénzt postán?! Meg is halhattunk volna közben!
- VENDÉG Nem tudtam a címüket – meg az olyan impersonal, személytelen –
- NŐ A kocsit, azt eladjuk – négymillió – veszünk belőle egy lakást – két szoba hall, jó helyen – Újlipótváros, vagy Bel-Buda – régebbi ház, de jó lakás – olyan hatvan négyzetméter – most a lakásárak éppen nem mennek fölfelé – lehet alkudni – kiadjuk – havi nyolcvanezer – öt év alatt bejön – úgy kell, hogy öt év alatt bejöjjön az ára – jó, hát öt év tíz hónap alatt, az se rossz – irodának most már nem lehet, az az idő elmúlt, de valami külföldinek – majd ő segít szerezni külföldit – kapcsolat kell – lehet nagyobbat is, ha hozzáadjuk azt a másfél milliót – akkor havi százezer! – százhusz! – *(Vendéghez)* Be kell fektetni – nem szabad használni a kocsit, amortizálódik, rögtön el kell adni – hat év múlva lehet venni még egy ugyanolyan lakást, és kiadni azt is – én felmondok! – Dehogyan fogok én ott melózni tovább! – majd azért bemegyek, majd ülök a csajokkal, kávézunk, cigizünk, dumálunk, csak dolgozni nem fogok – a csajok igen! *(nevet)* Ez a kocsi, ez teljesen új?
- VENDÉG Idejöttem vele Frankfurtból –
- NŐ Bejáratós?
- VENDÉG Ezeket nem kell bejáratni –

- NŐ Apuuu!
- ÖREG Nem ismerem ezt az embert. Sose láttam.
- NŐ Apuuu! – Mindegy, ne figyeljen rá, majd felfogja – biztos ő volt, aki magának szólt akkor – arany szíve van – rendes ember – biztos ő volt! Nem is lehetett más! –
- ÖREG Nem ismeresz te engem – fogalmad sincs, ki vagyok –
- NŐ Mindig szerették, a munkatársai –
- FELESÉG Féltek tőle –
- NŐ Szerették! –
- FELESÉG Én is aztat mondom, féltek tőle –
- NŐ Hát ez nem igaz – ez nem igaz –
- ÖREG Maga szépen elhajt azzal a kocsival –
- VENDÉG *(a zsebéből kivesszi a slusszkulcsot, a papírra teszi)* Én majd taxival megyek el –
- ÖREG Van magának pótkulcsa, a szállodában –
- VENDÉG *(kiveszi a másodkulcsot, az előbbi mellé teszi)* Bocsánat, igaza van – és a micsoda, az a valami, igazolvány, a kocsihoz –
- NŐ Forgalmi –
- VENDÉG Úgy hívják? *(a forgalmi is a papírra teszi, aztán visszaül a helyére, mosolyog)*
(Csönd)
- ÖREG Amit nem szolgáltam meg, az nekem nem kell – sose fogadtam el semmit – kínáltak lakást a Rózsadombon, nem kellett –
- NŐ Ugyan, és ez a panel miből lett? – a Rákoskerti házból – azt elfogadtad akkor, nem? – abból lett ez – azt lebontották –
- ÖREG Valahol kellett lakni! – gyerekek! – akkor nem volt más, csak az a ház – elég baj – úgyhogy vigye innét a kocsiját, meg ezt a valamit, műanyagot –
- NŐ Mindegy – mi elfogadjuk –
- ÖREG *(magához húzza a papírt, távol tartja)* Hozd már ide a szemüvegem.
(Feleség bemegy a tisztaszobába, az ajtónyitáskor hangosabb az Eurosport, kihozza a szemüveget, Öreg fölteszi)
- ÖREG Igen – ez az én nevemre szól – *(leveszi a szemüveget)* Akkor ezt csak én fogadhatom el – te nem – én pedig nem fogadom el – nem szolgáltam rá –
- NŐ Ja – adózni is kell utána – vagyis illetéket fizetni – mennyi az most ajándékozás után? Öt száza lék? Tíz? Húsz? Meg kéne nézni – a közlönyben – Jézusmária – egy vagyont kéne fizetni utána!
- VENDÉG Fizetem.
- NŐ Fizeti!
- VENDÉG Mire költsem a pénzemet? Nem sok, ottani mércével, de mire költsem? Azok ott zabálnak, isznak, nőkre költik, aztán joggingolnak, hogy lefogyjanak, és megint zabálnak, megint isznak – Amerikában nincs mire költeni – Idő sincs rá – Üres ott az élet – Itt majd veszünk, mi együtt, egy olyan házat, mint volt, nekünk, Kőbányán – kétszintes – nézzen ide, már levázlatoltam – ez a draft – én majd fent lakom, egy tetőtérben, az nekem elég, maguk meg lent, ott lesz legalább három nagy szoba – meg egy nagy konyha – ahol együtt lehet ülni – egy ház, rendes téglából – az alagsorban a mosógép, a fűtés, a kamra – és kertje is lesz – mindkét szinten fürdőszoba, vécé –
- NŐ Figyeljen ide – magának vannak gyerekei? Kire hagyja a vagyonát? És mi van, ha a gyerekei megtámadják? Ezt a mit, az ajándékozást? Ha maga meghal, akkor velünk mi van?
- ÖREG Maga minket meg akar venni?! – maga mit akar megvenni? – hogy szeressük magát, a pénzéért? – azt akarja, hogy mentsem meg, még egyszer?!
(Csönd)
- NŐ Bevallotta! – Hallja? Bevallotta!
- VENDÉG Igen –
- NŐ Másodszor is – ő volt, aki! –
- ÖREG Nem ismerem ezt az embert. Sose láttam. –
(Csönd)
- ÖREG Mit szólnának a rendes emberek – az öreg szakik – voltak öreg szakik – régi szocdemek – azok művelt emberek voltak, nem úgy, mint ma – azok verseket tudtak kívülről, Kiss Ferencet, Berdát, József Attilát, Jankovich Ferencet – azoknak az apjuk is szervezett munkás volt, még a múlt században – az nagy hagyomány volt – ők mit szólnának?

- NŐ Hol vannak azok már! – szakik!
- ÖREG Ők engem néznek – például mikor osztályozok, hogy ki volt rendes, ki volt áruló, és mennyire – akkor ők nézik, mit írok be – mert nem mindegy, hogy emberekről, akik valaha éltek, mi lesz leírva, mi marad fenn! – Az öreg szakik – mind meghalt már – de néznek engem – azt is tudták – azt is tudták – mikor közülük is – akkor – *(elfúl a hangja)* De én nem tudtam akkor – fiatal voltam – csak később – úgy néznek engem, mint mikor először kerültem be – mikor leszereltem – néztek – hát úgy néznek most is – lehet velük beszélgetni, most is, velük, ott szoktam, a szobában, meg lehet tudni sok mindent, utólag, még jobban is látni, ami történt, mint akkor – szoktam velük – nem is olyan halottak – hát én nem vagyok áruló! Sokan lettek árulók – a mérnökök, meg a jogászok – meg a lélek mérnökei, az írók! – azok mind árulók – ilyen árulások, mint az elmúlt tíz évben, ilyenek még a magyar történelemben nem voltak! – de nem lehet mindenki áruló. Úgyhogy én nem leszek áruló – minket most is néznek a szakik –
- VENDÉG Afrikában egyszer – volt egy pap – egy olyan wizzard – mágus – az biztos volt benne, hogy nélküle a Főisten nem találna ki semmit – semmi nem jutna az isten eszébe, talán a teremtés se – az volt olyan, mint maga –
- ÖREG Ugyan –
- NŐ Apuka gyűlöli a vallást – de én templomba járatom a lányomat – ha a többi is megy, akkor ő is menjen – Apuka, a kommunizmus kaputt, értsed meg már végre!
- ÖREG Én ott voltam a téren, '57 május elsején – félmillió ember volt ott! Félmillió! Sose volt ennyi ember felvonuláson, ebben a században, sose, csak akkor! A Nagy Imre-temetés '89-ben, az kismiska! Erről most nem beszélnek! El se lehetett férni a téren – fél évvel október hurok után! Azokat nem kellett oda kivezényelni, mentek maguktól! Erről most nem beszélnek! Erről volt akkor Híradó is – biztos elégették már azt is, mindent elégetnek! De én ott voltam! Ott akkor az egész ország hitet tett, a szocializmus mellett!
- NŐ Ugyan, apuka, érezték, hogy abban van a pénz! Mindig oda tüntetnek, ahol majd a pénz lesz!
- ÖREG Én kijegyzeteltem, azt is – egymilliót írtak, mintha félmillió nem lenne ugyanannyi! – oda mentem, lemértem – egy fő, az egy négyzetméter – pedig lehetne számolni hetvenszer hetven centivel, még lazán is számoltam! – és leléptem, a teret – aztán lemértem, mérőszalaggal – és az utcákban is tömeg volt, ott voltam, biztosítottam, nem messze a csizmától, amit addigra már leszedtek –
- NŐ Csizma?
- ÖREG Ami a Sztálin-szoborból maradt – *(Csönd)*
- VENDÉG Ugyan – én láttam egy csomó tüntetést meg forradalmat, a szegényeknél – sose tudták, minek örülnek, csak örülni akartak, akárminek – hogy együtt vannak, együtt kiabálnak valamit – fogalmuk se volt, mi lesz az egészből – mindennap új kormány – senki sem tud semmit – de mindenki lelkes – mint nálunk '56-ban –
- ÖREG Én tudom, hogy ezt a füzetet maguk már kicserélték – lehet, hogy nem maga, de valakik jöttek, és kicserélték – egy ugyanolyanra – azt hitték, nem veszem észre! – de nem baj, mert az archívumukban legalább megmarad – nincs az ott rossz helyen – és én ezt itt úgy írom tovább, mintha az eredeti lenne – a könyvtárban, nézem, fiatal lányok – szép, fiatal lányok – de senki se azt olvassa, amit kéne! – most senki – de majd azt fogják, azok a lányok is –
- FELESÉG Most már el kéne menni, késő van – a Papának fölmege a vérnyomása – föl tud neki menni –
- NŐ Anyuka! Ne!
- FELESÉG Most akkor eszik, vagy nem eszik? Te is – eszel, vagy nem eszel? Ha nem eszel, tudok csomagolni – de most már te is menjél, mert a Papa ideges, és utálja, ha itt vagy.
- NŐ Anyuka!
- FELESÉG Tégedet mindig utált, hát mit csináljunk? Mért nem lettél fiú? Úgyhogy vigyed a paprikás csirkét, meg van galuska is – mákos tészta nem kell! *(Csönd)*
- VENDÉG És én most mit csináljak? Menjek vissza, Amerikába? Mit fogok én ott csinálni?
- FELESÉG Hát az a maga dolga.
- VENDÉG Mi van ott? Nincs ott semmi! Dropouts, outcasts – mint én – emberi hulladékok – akiket kiköpött az industry – Tudja, mikor voltam én boldog? Az utolsó hónapokban – mikor kitálaltam, hogy meghálálom maguknak – milyen jó volt az a készülődés! – és hogy van nekem

- hazám – haza! – itt hátul, a tarkómban – volt egy világ – az enyém – benne magukkal – azt se tudtam, hogy maguk kicsodák – de megvoltak nekem – lehet adni! – nincsenek sehol a világon emberek, akiknek lehet adni! – és hogy maguk még élnek, az külön ajándék volt a mitől, a sorstól – mikor kiderült, már itt – Én nem tudtam álmodni, amiről akartam – a fiaimmal akartam álmodni, de úgy, hogy még kicsik – kis szöszik még – és nem olyan hülyék, mint amivé lettek – sose bírtam álmodni velük! – álltam mindig a prérin – a préri, az nem a Börharisnya, meg az Old Shutterhand, a préri, az a magyar alföld, csak hússzor akkora – állok a prérin, és nincs senki – borzasztó – Nyugaton ez van, áll az ember a prérin egyedül – Mikor volt a földrengés Elében – Los Angelesben – odarepültem, rögtön, ahogy láttam a tévén – hogy lássam, mivé lettek a hidak, az utak – amilyeneket építettem – hát semmi nem maradt belőlük! – amit én csináltam, az annyit ér – semmit – a hídverő Gerő Ernő, aki ellen felkeltünk, annak az élete pont annyit ért, mint az enyém (nevet), pont annyit – a Föld a ráncait simítja, olvastam valahol – Afrikában is, majd felrobbantják a hidakat, amit én nekik – mint Mostarban azt a hidat – láttam, milyen szép volt –
- NŐ Maga csak úgy, odarepült, Los Angelesbe? – hogy lássa? – a romokat?
- VENDÉG Hidak! Utak! Semmit sem érnek! Csak az emberek – akik valahol – amíg még itt vagyunk – Most mit csináljak? Nem tudom, még van hátra pár év – mivel töltssem?
- FELESÉG Csomagolok mákostésztát magának is – majd megeszi a kicsodában, a szállodában –
- VENDÉG A Marson is volt élet – most mutatták ki, négymillió éve – a Marson is volt élet! (nevet) (Csönd)
- VENDÉG Nem tudom, talán a zene – néztem a dzsessz-zenészeket, el voltak merülve – az jó, van nekik belső világuk – mit számít nekik bármi más – eszembe jutott, már korábban, fel kéne találni a kicsodát – electronic cymbal – elektromos cimbalom –
- NŐ Cimbalom.
- VENDÉG Elektromos cimbalom – talán jobb lehet, mint egy szintetájer – elektromos cimbalom – az magyar is –
- FELESÉG Várjon. –
(Feleség bemegy a szobájába, ott egy csomó szvettert kivesz a szekrényből, felnyalábolja, beviszi a konyhába, leteszi az asztalra)
- FELESÉG Ajándék – vigye el – én kötöttem –
- VENDÉG Minek ez nekem?
- FELESÉG A gyerekeinek – a szüleinek –
- VENDÉG Gyerekeim?! – Nincsenek! – Szüleim? – Meghaltak!
- FELESÉG Azér még jól jön nekik, csak vigye el –
- VENDÉG Vagy vegyek egy kutyát?
- FELESÉG A nénitől, Rákoshegyről, maradt egy olyan kerek izé – koffer – kerek.
- NŐ Kalapdoboz.
- FELESÉG Abba belefér – vigye mindet – maga is ajándékot, mink is ajándékot.
- ÖREG Szvetter!
- FELESÉG Hol lehet az a izé, kalapdoboz – nincs itten pinceresz – mosókonyha volt, közös, de teli van a cuccokkal pakolva – a szárítót beépítették – hol lehet – tíz éve, nem, több, még megvolt – nem láttad aztat a kalapdobozt, Papaaa?
- NŐ Megmutatom a képét! (beszalad az apja szobájába)
- VENDÉG (körülnéz) Ez a falvédő! – Ez a falvédő! (nevet) Milyen randa! Giccs. (végigsimít az asztal-lapon) Pozdorja. Még jó, hogy nem linóleum! (nevet) Mi a fenét csináltam volna magukkal, Jézusom? (nevet)
- ÖREG Most mindenütt a bűnözők vannak hatalmon, mindenütt – ami a SZÚ-ban van, az még réme-sebb – Jönnek, mint a sáskák, a nyugatiak – mindent letarolnak, aztán ha már nem maradt semmi, mennek tovább!
- VENDÉG Mert az oroszok nem ezt csinálták – mert a törökök nem ezt csinálták – a tatárok nem ezt csinálták –
(Nő kijön a tisztaszobából, kezében fénykép)
- NŐ Ez van, ezen látszik, milyen helyes – nézze, milyen szép a szája – itt még vannak rajta pörse-nések, de már nincs neki, jött az ingás ember, és áttettük az ágát, ahol nincsenek erőterek, az energiák, ahol az erővonalak nem metszik egymást, és elmúltak a kiütései – nézze!
- VENDÉG Ugyan már! –

- NŐ Figyeljen ide, ha apuka nem akarja, írasson új okiratot, a közjegyzőnél, nekem, én elfogadom – én elfogadom – miért, én vér vagyok a véréből!
- VENDÉG Neee –
- ÖREG Kurvák és stricik országa lettünk –
- FELESÉG *(a konyhaszekrényből nagy nejlonszatyrot vesz elő, kezd néhány szvettert belegyömöszölni)* Ide be-
le-
VENDÉG Sose hordok szvettert.
- FELESÉG A családja –
- VENDÉG A családom még kevésbé – a családom meztelenül szokott szaladgálni – még az utcán is – az
én családom, az egy ilyen szekta! *(nevet)*
- FELESÉG Meztelenül? Az utcán?
- NŐ Anyuka, ez csak viccel!
- VENDÉG De nem, komolyan – az én családom márcsak ilyen – Nyugaton mindenkinek van valami
heppje – sokan szaladgálnak meztelenül, főleg New Yorkban, még télen is.
- FELESÉG És nem fáznak meg?
- VENDÉG Soha! Az én családom, azok négerek, azoknak meleg a vérük, mint a majmoknak – mért, a
majmok is meztelenül szaladgálnak. – De ezt a falvédőt, ezt elvinném –
- FELESÉG Falvédőt? Azt nem lehet, az emlék –
- VENDÉG Azt, tetszik látni, elvinném –
(Csönd, Vendég nevet)
- NŐ Viccel! Mondom, hogy viccel!
- ÖREG Na most hordja el magát – amíg nem hozom a boxert –
- NŐ Apuka!
- ÖREG Ne kelljen kétszer mondanom –
- NŐ Apuka, öt és fél millió!
(Öreg felkapja a füzetet, a tollakat és bemegy a szobájába, csönd)
- VENDÉG *(mosolyog)* Milyen szerencse – még képes lettem volna, és – Jézus Mária! – Végre soha többé
– maguknak köszönhetem – *(nevet)* Lehet, hogy ezt akartam?
(Vendég összeszedi az asztalon levő képeket, iratokat, slusszkulcsokat, a zsebébe gyömöszöli őket.
• Felvesz egy szvettert, megszagolja, undorodva leteszi) –
- VENDÉG Hagyjam itt a debit cardot?
- NŐ Kérem –
- VENDÉG Úgyse tudják a pin-kódját – *(nevet)* Maguk aztán nem törik fel! *(kis tűnődés után a debit cardot*
is zsebre vágja) Hát, köszönöm a társalgást – jó volt – évek óta nem beszéltem ennyit
– ebből most évekig megélek – *(nevet)* Jó, hogy visszajöttem – végre tudom, honnan – és
hogy hova nem kell –
- NŐ De hát mi történt? Nem mentette meg Apuka?
- VENDÉG Hát – meg – meg – egyet megmentett, véletlenül engem, nyilván hogy aztán csinálhassa a
disznóságait, tiszta lelkiismerettel – ez lesz a magyarázat – egy jótett ide, sok rossztett oda –
egál – Amerikában van valami jó – a positive thinking – ott tényleg hagyják az utcán felfor-
dulni az embert – ott mindenki egyedül húzza ki magát a bajból – ez jó – erőt ad – *(nevet)*
Egyszer volt egy hálátlan melóm – felírtam a szoba falára, hány ezer dollár, így bírtam ki! –
Hát, csókolom – csókolom –
- FELESÉG A virág – mi legyen?
- VENDÉG *(nevet)* Az a maguké.
(Vendég el, csönd)
- NŐ Öt és fél millió – nem kellett nekem – miattatok! – tőletek ijedt meg! – mért vannak nekem
ilyen! – egész életemben! –
(Nő kirohan, bevágja az ajtót. Csönd. Öreg kijön a szobájából, körülnéz a konyhában, leül, csönd)
- ÖREG Na. Vidd innét a sok szemét szvettert.
(Feleség felnyalálbolja a szvettereket és beviszi a szobába. – Kulcscsörgés, jön Nő)
- NŐ Itt hagytam a paprikás csirkét –
(Öreg feláll, bemegy a szobájába, bevágja az ajtót, felerősíti az Eurosport hangját)
- FELESÉG *(bemegy a konyhába, szatyrokba pakol)* Itthagytad a paprikás csirkét – adok kovászos uborkát is –
- NŐ A kupakok, amikkel nyerni lehet, ötmilliót – hol vannak a kupakok?
- FELESÉG Megvannak – végigjártam a házat – nem mindenki adta oda –

(Feleség egy csomó kupakot szed elő a kredencből, azokat másik szatyorba rakja. Nő felveszi a szatyrokat)
 NŐ Majd jövök.
 (Nő kimegy. Feleség kiszedi a virágot a mosogatóból, a csokrot belegyömöszöli a szemétládába. Leöblíti a kezét, beletörli a kötényébe, leül az asztalhoz, maga elé húzza az egyik mákos tésztás tálat, megkóstolja)
 FELESÉG Hideg –
 (Feleség enni kezd. Eszik. Eszik. – Lassan elsötétül a szőn, lassan elhalkul az Eurosport hangja)

Vége

Tobias Wolff Jön! Jön!

Jean egyedül volt a moziban. Előtte kiengedte a nézőket, bezárta az ajtókat, és az aznap esti bevételt eltette a pénzeszsákba. Most még utoljára körbenézett, amíg arra várt, hogy megjöjjön a főnöke, és hazavigye.

Mr. Munson az első előadás után ment el korcsolyázni a Buena Vista-i új bevásárló- és szabadidőközpontba. Már vagy egy hónapja mindig ilyen korán ment el, és Jean először azt hitte, hogy a feleségét csalja, de aztán egy vasárnap délután meglátta a jégen, amikor lopni jártak a boltokba Kathy barátnőjével. Megálltak a pályát körbefogó domború üveglaknál, és nézték, ahogy Mr. Munson többször is nekimegy a falnak. – Aki kövér, minek korcsolyázik – mondta Kathy, és továbbmentek.

Mr. Munson általában este tizenegy körül ért vissza a moziba. Ennyit még sose kellett várni rá. Már majdnem éjfél volt.

A hátsó sorban valaki ott felejtett egy narancssárga kendőt a székén. A szék alatt egy félig lerágott sonkacsont hevert, meg egy üveg csípős szósz. A sonkacsonton még meglátszott, hogy mi volt: állati végtag, és ettől Jeant gyengeség fogta el, ahogy odanézett. Felvette a kendőt, az ételmaradékot pedig otthagytta, foglal kozzon vele Mr. Munson. Ha szól miatta, majd játssza a hülyét. Betette a kendőt a talált tárgyak zsákjába, és elindult a terem elejébe, közben jobbra-balra tekingetve végignézte a széksorokat.

A középső sorok egyikében talált egy napszemüveget. Egy Guccit. Bedobta a zsákba, és próbált tudomást sem venni róla, mintha talpig becsületes lenne, és nem lopná el a talált tárgyakat, meg ami csak mozdítható, de tudta, hogy a végén úgymint megtartja a napszemüveget, és ettől nevetségesnek érezte ellenállását. Pár sorral előbbre ment, aztán tehetetlenül megvonta a vállát, mintha figyelné valaki, és kivette a napszemüveget a zsákból. Nem illett rá. Túl keskeny volt az arca, az orra meg túl vékony. A szemüveg mindent elhomályosított, és folyton lecsúszott, de Jean mégis magán hagyta, míg szép lassan haladt a terem eleje felé.

Jobboldalt az első sorban, közel a falhoz, meglátott egy kabátot az egyik székre terítve. Végigment érte a soron, aztán megállt, és levette a napszemüveget, mert úgy döntött, hogy a kabát nem is kabát, hanem egy halott nő kabátban. Egy halott nő éjjélkor egyes-egyedül egy moziban.

Jean lehunyta a szemét, és halkán felnyűszített, mint egy alvó kutya. Nem volt meggyőző, ezért abba is hagyta; kinyitotta a szemét, kiment a sor szélére és onnan a termen át az előcsarnokba.

Elrakta a zsákot a talált tárgyakkal, aztán megállt a bejárat üvegajtójánál, és a forgalmat nézte az utcán. Valahányszor újabb kocsisor közeledett, előrehajolt, és saját tükröződő arcán át kereste Mr. Munson Toyotáját. Az üveg annyira bepárasodott leheletétől, hogy alig látott át rajta. Elkezdte figyelni a légzését, hogy milyen gyors és kapkodó. A kabátos játék jobban beijesztette, mint ahogy gondolta. Egy ideig még nézte az elhaladó kocsikat. Végül megfordult, és átvágott az előcsarnokon Mr. Munson irodájába.

Kulcsra zárta maga mögött az iroda ajtaját, de a csukott ajtóól úgy érezte, mintha csapdába került volna. Visszafordította a kulcsot, és nyitva hagyta az ajtót. Mr. Munson fróasztalától látta a kólaautomatát meg azt a sor plakátot, amelyek a jövő heti filmet hirdették. Az asztalon nem volt semmi, csak egy telefon meg egy kép Mrs. Munsonról, ahogy egy hótörasz mögött áll Munsonék korábbi lakhelyén – Minnesotában vagy Wisconsinban. Mrs. Munsonon anorák volt, és a hótörasz tetejére mutatott, hogy milyen magas.

Az írás eredetileg *Coming Attractions* címmel, a *Back in the World* c. kötetben jelent meg (New York: Houghton Mifflin, 1985).

A óról Jeannek eszébe jutott az apja.

Csend volt az irodában. Jean a fejét keresztbe tett karjára hajtotta, és lehunyta a szemét. Aztán szinte rögtön ki is nyitotta. Főlegyenesedett, az íróasztalon át odahúzta magához a telefont, és feltárcsázta az apja számát. Ott három órával előbbre járt, és az apja mély alvó volt, ezért hagyta a telefont hosszan kicsengeni. Először szorosán odanyomta a kagylót a füléhez. Aztán letette az asztalra, és úgy hallgatta, amíg bele nem szólt valaki. Jean újra felvette a kagylót. A mostohaanyja volt az, Linda, és hallózott: – Halló?... Halló?... – Jean le akarta csapni a telefont, de hallotta a félelmet Linda hangjában, mintha önnön félelmének visszhangja lett volna, és úgy érezte, hogy nem teheti. – Halló – mondta.

– Halló? Tessék, ki az?

– Jean – mormogta Jean.

– Gee-Gee? Te vagy az, Gee-Gee?

– Igen – mondta Jean.

– Szóval te vagy az – mondta Linda. – Atyaisten, jól megrémisztettél.

– Bocsnát.

– Hány óra van nálatok?

– Tizenkettő. Tíz perccel múlt tizenkettő.

– Itt hajnali három van, nyuszifül. Nálunk hamarabb van, mint nálatok.

– Tudom.

– Csak az jutott az eszembe, hogy talán azt hitted, hogy nálunk korábban van. Hú, várj egy kicsit, hadd térjek magamhoz. – Egy perc múlva Linda azt mondta: –Nna. Pulzus normál. Keringés rendben.

Egyébként hol vagy?

– A munkahelyemen.

– Helyes, apád mondta, hogy dolgozol. Gee-Gee dolgozik! A végén még igazi kis felnőtt lesz belőled, mi?

– Hát – mondta Jean.

– Na, ez tényleg szuper.

Jean bólintott.

– Bírom, ha valaki saját magára keres – mondta Linda. – Tizenöt évesen az ember már nem túl fiatal hozzá. Én tizenkét éves korom óta egyfolytában dolgozok.

– Tudom – mondta Jean.

Linda nevetett. – Te jószágos Isten, hogy micsoda helyek voltak! Mesélhetnék egy s mást.

Jean udvariasan belemosolygott a kagylóba. Észrevette, hogy mit csinál, és vágott egy pofát.

– Gondolom, az öreg morgómedvével akarsz beszélni – mondta Linda.

– Ha lehetne.

– Remélem, nem valami rossz hírt. Ugye nem kaptad be a legyet?

– Nem.

– És az öcséd?

– Tucker sem terhes – mondta Jean. – Még nem jár senkivel.

Linda ismét nevetett. – Nem úgy értettem. Azt kérdeztem, hogy van.

– Teljesen jól.

– És az anyád?

– Ő is jól van. Mind jól vagyunk.

– Akkor jó – mondta Linda –, mert tudod, milyen az apád. Nem bírja a rossz híreket. Ő inkább az a fajta, aki a jó hírekre vevő.

Jean az ujjával mutatta, mit csináljon Linda. Elnyomta a mozdulatot a kagylón, aztán azt mondta: – Ez igaz. – És tényleg igaz volt. Jean tudta ezt, tudta, hogy ha odajött volna az apja a telefonhoz, ő akkor is csak azt mondta volna, hogy jól van, és hogy Tucker meg anyja is jól van, mert ha mást mondana, megszné a szabályt. – Mindenki jól van – mondta még egyszer. – Csak rájött valami, hogy felhívjam, ennyi az egész.

– Hát persze – mondta Linda. – Nehogy azt hidd ám, hogy őrá néha nem jön rá.

– Mondd meg, hogy üdvözlöm – mondta Jean. – És bocsi, hogy felébresztettelek.

– Ugyan, ne csacsiskodj. Majd noszogatom, hogy írjon. Mindig készül rá, de a levélírás gond neki. Jobban szeret inkább elbeszélgetni az emberekkel. De azért megpróbálom, oké? És vigyázz magadra.

Jean lecsapta a telefont, és azt kiabálta: – Barom! – Dühösen hátradőlt a székében és keresztbe tette a lábát. – Hülye banya! – mondta. – Marharépa.

Addig folytatta, amíg ki nem fogyott a szitkokból. Aztán hazatelefonált. Tucker vette fel. – Tucker, mit csinálsz te ilyenkor? – kérdezte Jean.

– Semmit – mondta Tucker. – Már itthon kéne lenned. Anya azt mondta, hogy mostanra érsz haza.

– Neked pedig már ágyban lenne a helyed – mondta erre Jean. Női sikolyt hallott, aztán két lövést és harsogó zenét. – El sem tudom hinni, hogy te még fönny vagy – mondta. – Add anyát.

– Mi?

– Add anyát.

– Nincs itthon – mondta Tucker. – Figyelj, Jean.

Jean lehunyta a szemét.

– Egy bicikli van a medencében – mondta Tucker. – A mélyvíznél. Az ugródeszka alatt. Mrs. Fox azt mondta, hogy az enyém lehet, ha kiszedjük. Piros – tette hozzá.

– Tucker, hol van anya? Beszélni akarok vele.

– Elment Nick bácsival.

– Hová?

Tucker nem felelt.

– Hova mentek, Tucker?

Tucker még mindig nem felelt. Jean rendőrségi szirénák és kerékcikorgás hangját hallotta, és tudta, hogy Tucker már megint a tévét nézi. Róla teljesen meg is feledkezett. Jean belekiabálta a nevét a kagylóba. – Mi van? – kérdezte Tucker.

– Hol vannak anyáék?

– Nem tudom. Jean, most hazajössz?

– Nemsokára. Menj aludni, Tucker.

– Jó – mondta. Aztán elkészönt. – Szia – mondta, és letette a telefont.

Jean kivette a telefonkönyvet az íróasztalfiókból, de nem jutott eszébe Nick vezetékneve. Talán megvan valahol a száma a lakásban; sőt biztos volt benne, látta is, ott volt az anyja éjjeliszekrényén, vagy egy mágnessel odatapasztva a hűtőhöz. De ha megkérné Tuckert, hogy keresse meg, úgysem értené, és csak elkezdene sírni.

Jean felállt, és odament a bejárathoz. Egy kocogó, akinek fényvisszaverő csíkok voltak a melegítőjén, elügetett az előcsarnok ablaka előtt. A kólaautomata hosszan rázkódott és csörömpölt, aztán egy sissenéssel elhallgatott. Jean kezdett megéhezni. Elvett egy csomag tejkefés karamellát a büfé pultjáról, és visszament vele Mr. Munson irodájába, és csak rágta-rágta, amíg el nem fáradt az állkapcsa. A maradék karamellát a napszemüveggel együtt a tárcájába dugta. Aztán kivette a telefonkönyvet, és kikereszte az angoltanárnja, Mr. Hopkins nevét. Mr. Hopkins gépkocsivezetést is tanított, és Kathy azt mondta, hogy Hopkins a szó szoros értelmében rámászott, amikor a beállást gyakorolták. Jean utálta emiatt. Hogy lehet, hogy valaki úgy olvasson verseket, mint Mr. Hopkins, és közben kikezdjen Kathy-vel?

Mr. Hopkins száma nem volt benne a telefonkönyvben. Jean ide-oda pörgette a lapokat. Kiválasztott egy nevet, feltárcsázta a számot, és egy férfi rögtön fel is vette. Finom hangon azt mondta: – Igen. – Nem azt, hogy „Igen?“, hanem „Igen.“ Mintha számított volna a hívásra.

– Mr. Love – mondta Jean. – Remek hírem van az ön számára.

– Ki az? – kérdezte a férfi. – Tudja, mennyi az idő?

– Most érkezett a hír. Gondoltuk, szeretné rögtön hallani. De ha nem akarja venni a hívást, csak egy szavába kerül.

– Nem egészen értem, miről beszél – mondta Mr. Love.

– Akarja, hogy megszakítsam a hívást, Mr. Love?

Mr. Love nem felelt rögtön. Aztán azt mondta: – Nehogy azt mondja már, hogy nyertem valamit.

– Hogy nyert valamit? Az nem kifejezés, hogy nyert valamit, Mr. Love.

– Egy pillanat – mondta Mr. Love. – Idehozom a szemüvegem.

– Mr. Love van a vonalban, ugye? – kérdezte Jean, amikor Mr. Love visszaért a telefonhoz.

- Igen, hölgyem. Még mindig.
- Sosem árt az óvatosság – mondta neki Jean. – Itt most nem babra megy a játék.
- Még sose nyertem semmit – mondta Mr. Love. – Csak ország-várost. Az kölyökkoromban nagyon ment nekem.
- Gondolom, már tükön ül – mondta Jean.
- Mr. Love nevetett.
- Ön a hangjából ítélve nagyon kedves ember – mondta Jean. – Hova valósi?
- Mr. Love ismét nevetett.
- Maga szántsándékkal táncol az idegeimen.
- Jean azt mondta: – Van néhány állandó kérdés, amit szeretünk mindenkinek feltenni. – Elővette a tárcájából a napszemüveget és felcsúsztatta. Hátradőlt és a plafont nézte. – Szeretünk megismerkedni a nyerteseinkkel.
- Alig látok az izgalomtól – mondta Mr. Love – Jó, akkor mondom. Detroitban születtem és nevelkedtem. Pearl Harbor után bevonultam a haditengerészethez. Negyvenhat júniusában szereltem le, San Diegóban, aztán pár hétre rá ideköltöztem. Azóta itt élek. Ennyi.
- Jó. Eddig nagyon jó. A kora, Mr. Love?
- Hatvanegy.
- Családi állapot?
- Az nincs. Egyedül élek.
- Csak nem azt akarja mondani, Mr. Love, hogy már fél évszázadnál is többet leélt, és még sose hajtott a fejét a házasság igájába?
- Mr. Love hallgatott egy percig. Aztán azt mondta: – Elmondja végre, mi ez az egész?
- Még egy utolsó kérdés, Mr. Love. Aztán jöhetnek a nyeremények.

Mr. Love nem szólt semmit, de Jean hallotta a lélegzését. Megfogta Mrs. Munson fényképét, és arccal lefelé az írósztalra fektette. – Íme a kérdés, Mr. Love. Hazudok, lopok, és fűvel-fával összefekszem. Ehhez mit szól?

- Ó – mondta Mr. Love. – Szóval akkor nem is nyertem semmit.
- Nem, uram, nem. Azt kell mondanom, hogy nem.
- Mr. Love megköszönte a torkát, és azt mondta: – Nem értem.
- Átvágtam – mondta neki Jean. – Én már csak ilyen vagyok, mindenkit átvágok.
- Ezt értem. Csak azt nem tudom, hogy miért csinálsz. Mi értelme?
- Jean elengedte a kérdést a füle mellett.
- No, hát nem te vagy az első, aki csőbe húz – mondta Mr. Love. – És azt hiszem, nem is te leszel az utolsó.
- Igazából nem is fekszem össze fűvel-fával – mondta Jean.
- Meg kell tanulnod tekintettel lenni másokra is. Jársz templomba? – mondta Mr. Love.
- Nem, uram. Otthon még néha elmentünk, de itt nem. Egyszer húsvétkor. A pap még csak nem is prédikált. Benyomott egy kazettát, amin egy gyerekszülést lehetett hallani, bálnabúgással a háttérben. – Jean kíváncsi volt, mit gondol Mr. Love. De úgy látszott, nem gondol semmit. – Igazából nem is fekszem össze fűvel-fával – mondta még egyszer. – Csak az egyik tanárommal. Nős – tette hozzá.
- Nős! – mondta Mr. Love. – Szörnyű. Hány éves vagy?
- Azt mondja, csodálatos vagyok – mondta Jean. – Csodálatos és ellenállhatatlan. Egyfolytában bámult az órákon. Aztán azt vettem észre, hogy verseket frogat a dolgozataim hátuljára, és így kezdődött. Reménytelenül szerelmes belém, de én nem vagyok olyan hű de oda. Csak szórakozom vele.
- Te jó ég – mondta Mr. Love.
- Rettenetes vagyok vele. Totál szívtelen. Kigúnyolom a barátaim előtt. Utánzom. Még azt is, hogy milyen az ágyban, milyen hangokat ad, meg minden. Azt hiszem, nyugodtan mondhatnánk, hogy egy szemnyi gátlás sincs bennem. Ne kérdezze, hogy hol, de van rajtam egy tetoválás. Az, hogy, MAGASFE-SZÜLTÉS. Ez a mottóm. Meg hogy „Élj nagyon, halj meg fiatalon.” Amikor valami nagyon züllött dolgot művelek, mindig azt mondom: „Élj nagyon, halj meg fiatalon.” Talán így is lesz.
- Teljesen tanácstalan vagyok – mondta Mr. Love. – Nem is tudom, hogy ehhez most mit szóljak.
- Mr. Love hallgatott.

- Mondjon valamit – mondta neki Jean. – Hordjon le.
- Nem is ismerlek. Még a nevedet se tudom. Talán segíthetnék, ha tudnám a nevedet.
- Arra aztán várhat.
- Akkor nem tudom, mit mondjak.

Jean hallotta, hogy kattant az előcsarnok ajtajának a zárja. – Viszlát – mondta, és letette a telefont.

Levette a napszemüveget, és betette a tárcájába, aztán felállt, gyorsan megkerülte az asztalt, így láthatta, ahogy Mr. Munson két mankó között biceg az iroda felé, begipszelt lábát maga mögött húzva. A homlokán kötés volt. – Ne szólj semmit – mondta Jeannek. – Nem akarok beszélni a dologról. – Mr. Munson bebillegett mellette az irodába. – Csak egy kis baleset a jégen – mondta keserűen. – Csak a szokásos Munson-forma. – Kivette a pénzeszsákot a fiókból, ahova Jean szokta tenni, kinyitotta, előrehajolt a mankóin, és az asztalra szórta a pénzt. – Nesze – mondta. Anélkül hogy felnézett volna, odanyújtott egy ötdolláros Jeannek. – Kinn áll egy taxi.

- Taxi?

- Azt várod, hogy ilyen állapotban vezessek? Nézz rám, az Isten szerelmére. Kész roncs vagyok.

- Azért nem olyan vészes – mondta neki Jean.

- Csak dögvészes. Tájékp csata után, vagy nem is tudom. Leereszkedett a székbe, és a mankókat az asztalhoz támasztotta. – Pedig valaha jó voltam – mondta. – Tényleg nagyon jó. – Jeanre emelte a szemét. – Veled is rendes vagyok, nem? Sose kiabálok, ha elcseszelsz valamit. Egy szót se szólok, amikor becsempészed a kis barátnődet. Ne nézz rám így – mondta. – Próbáld úgy tenni, mintha sajnálnál.

T

ucker a földön aludt a tévé előtt. Jean kinyitotta a fotelágyat, és sikerült neki Tuckert úgy pizsamába bújtatni és ágyba dugni, hogy közben fel sem ébresztette. Aztán átkutatta az anyja szobáját Nick telefonszámaért. Nem találta meg, talált viszont egy újabb levelet az apjától. Jean leült az ágyra, és végigolvasta a levelet, közben a szemöldökét ráncolta apja cukormázás szavaira, néha egyet-egyet gúnyosan meg is ismételt. Még mindig szerelmes leveleket irkálnak egymásnak, mármint az anyja és az apja, pedig nincs rá joguk; most már, azok után, amit csináltak. Undorító.

Jean átment a szobájába. Egy ideig a *Silas Marner*-t olvasta, aztán levetkőzött, és odaállt a tükör elé. Szemügre vette magát. Oldalra fordult, és hidegen átnézett a válla fölött.

Újra szembefordult a tükörrel, és azt gyakorolta, hogyan vágjon szomorú, de mégis elszánt arcot. Aztán előszedte a tárcájából a napszemüveget, és felvette azzal a blúzzal együtt, amit a Bullock áruházban lopott a múlt hétvégén. Minden fényt leoltott, csak az íróasztala fölött lógó lámpa égett, hogy olyan legyen, mintha egy utcai lámpa alatt állna. A blúz félig rálógott meztelen combjára. Jean felhajtotta a széles gallért, lesütötte a szemét, és hagyta, hogy a szája szétnyíljon egy kicsit. – Egyfolytában rád gondolok – sutogta apja szavait – éjjel-nappal, drága szerelmem, édes egyetlenem. – Jean ide-oda mozgatta a vállát, ezzel csillogtatta a flittereket. – Drága kis lottyadtvalagúm – mondta. – Drága kis tésztafejem. – Elbiggyesztette a száját, és megrezegtette a szemhéját.

Tucker kiabált valamit a szomszéd szobából.

Jean odament az ajtóhoz. – Aludjál, Tucker.

- Anyát akarom – mondta Tucker.

Jean levette a napszemüveget. Tucker az ágyban ült, és vadul tekingetett maga köré, mintha nem tudná, hogy hol van. Jean odament, és leült mellé. – Anya mindjárt hazaér. – Tucker haja teljesen felborzolódt, úgyhogy Jean elkezdte lesimíthatni. – Akarsz egy pohár vizet?

- Anyát akarom.

- Figyelj, Tucker. – Jean tovább igazgatta a haját az ujjjaival. – Figyelj, holnap nagy-nagy meglepetés vár rád, de csak akkor, ha most alszol.

Tucker újra körbetekintett a szobában, majd ismét Jeant nézte. – Milyen meglepetés?

- Majd meglátod.

- Akkor, amikor felébredek?

- Persze, de előbb el kell aludnod. – Jean nekidőlt Tuckernek, ahogy a haját cirógatta, míg a gyerek végre engedett, és visszafeküdt.

- Becsszó?

- Becsszó.

Amikor Tucker elaludt, Jean felkelt, és kiment a házból. Nekitámaszkodott az ajtónak, a hidegtől csupa libabőr volt, és nézte a többi lakást. Mindegyikben sötét volt. Jean fázósan összehúzta magát, és végigment a durva fajárdán, le a lépcsőkön az udvarra.

A medencénél most is égtek a lámpák, nehogy valaki beleessen a vízbe, aztán kártérítést követeljen. Még mindig összehúzódkodva, egyik lábával kipróbálta, milyen a víz. Jéghideg volt. Mrs. Fox biztos kikapcsolta a fűtést. Ez rá vall, hogy nyáron bekapcsolja a fűtést, télen viszont kikapcsolja. Hülye banya. Még csak nem is az ő pénze. Jean szipogott, a karját dörzsölte, és újra bedugta a lábát a vízbe, most egészen bokáig. Megint a sötét ablakokat nézte körbe-körbe. Aztán leráncigálta a blúzá, hátrahajította, és beugrott a medencébe.

Összerándult a szíve, amikor beért a vízbe. Levegő után kapkodva elrúgta magát, és megragadta a lépcsőt. A válla nyilallt és görcsölt. Lábujjai fájdalmasan begöbültek, aztán elzsibbadtak. A lépcsőbe kapaszkodott, és várta, hogy elmúljon a zsidbadás. Felnézett. Egy repülő haladt át lassan az égen. Jean a gép fényének villogásához igazította a légzését, és amikor megnyugodott, egyre mélyebbeket lélegzett, míg sikerült olyan mély lélegzetet vennie, amit megfelelőnek talált. Ekkor ellökte magát, és alábukott a medence alján csillogó piros háromszögért.

Fájt a szeme. Mást nem érzett. Összezárt a ujjait a kormány körül, és megpróbált a biciklivel együtt ollózva elrugaszkodni, de az mintha félúton elnehezült volna, így Jean kénytelen volt elengedni. A bicikli hang nélkül ért le a medence aljára, csak a víz rezdült meg alig érezhetően. Jean teleszívta a tüdejét levegővel, és visszament a víz alá. Ismét megmarkolta a kormányt. Végigvonszolta a biciklit a csempézett fal mentén a szélre, ahol összegömbölyödött, és teljes erőből ellökte magát a medence aljáról. Dühödten kalimpálva, és szabad kezével a vizet lapátolva lassan elérte a lépcső csillogó krómját, és sikerült megkapaszkodnia a második fokban, mielőtt a bicikli visszarántotta volna.

Az utolsó csepp levegőt is kiengedte.

A bicikli egyre nehezebb lett. Jean felhúzta a térdét, és rálépett a legalsó fokra. Egy pillanatra megpihent. Aztán szabad kezével a korlát után nyúlt, lassan kinyújtotta a lábát, és a fény felé lökte magát, amely a víz színén csillogott közvetlenül felette. Érezte, hogy kezd kinyílni a szája. Nem, gondolta, de a szája így is kinyílt, és Jean kapkodta a levegőt, amikor a feje előbukott a vízből. Kiköhögte a torkából a vizet, és addig öklendezett a klóros utóízről, amíg majdnem elhányta magát. Égett a szeme.

Feljebb mászott a lépcsőn, ahol megtámaszthatta a csípőjét a medence szélén, és előrecsúszhatott egy kicsit. Elengedte a korlátot, és megtörölte az arcát. A karjában nem volt élet, de tudta, hogy a bicikli még megvan, mert a vállában és a hátában ott érezte a súlyát. Mindjárt kihúzza. Menni fog, csak szedje össze magát. De addig moccanni se tudott, csak feküdt, arccal a betonon, és hunyorgott, és érezte ahogy a testét átjárja a hideg levegő.

FORDÍTOTTA KOLOSZÁR PÉTER, SZERKESZTETTE (BARSZI BOGLÁRKA, KÁDÁR ANDRÁS, SÁNDOR BEÁTA ÉS SZÉKELY ÁGNES MEGOLDÁSAINAK FELHASZNÁLÁSÁVAL) GÉHER ISTVÁN

Dosztojevszkij Szibériában Hegelt olvassa, és sírva fakad

FÖLDÉNYI F. LÁSZLÓ

Négyévnyi kényszermunka után, 1854 tavaszán, Dosztojevszkijt a nagy ázsiai „északi lejtő”, Szibéria déli partjára, Szemipalatyinszkba helyezték, közkatonaként. A falunál valamivel nagyobb városnak 5-6 ezer lakója volt; a fele nomád kirgiz, akik többnyire jurtákban éltek. Az itteni lakosság alig-alig érzett közösséget az európai oroszokkal; „anyaországbelieknek” hívták őket, és gyanakvással figyelték valamennyiüket. Pedig a számuk egyre szaporodott; a Szibériába száműzöttek 1827 és 1846 között 159 ezerre nőtt.

Kopár homoksvatag vette körül a várost; sehol egy fa, egy bokor, mindenütt csak homok és bogáncs. A ház, amelyben Dosztojevszkij lakott, a város legsivárabb részében állt, a futóhomok közepén. Magas palánk vette körül az udvart, s a kapu olyan alacsony volt, hogy a látogatóknak mélyen le kellett görnyedniük.

Itt lakott Dosztojevszkij, egy tágas, de alacsony szobában, melyben egy ágy, egy asztal és egy láda állt, a falon pedig kicsiny, keretes tükör lógott. És itt barátkozott össze a helybeli államügyésszel, az akkor még csak huszonegy éves Alekszander Jegorovics Vrangellel, aki megismerkedésüktől kezdve több mint tíz éven át önzetlenül támogatta az író. Vrangelnak mesélte el elbeszélései terveit; neki szavalt el kedvenc költeményeit Puszkintól; és neki dúdolgatott ismert operaáriákat. Vallásról keveset beszélgettek; Dosztojevszkij istenfélő volt ugyan, de templomba nem járt, a papokat pedig nem szerette. Krisztusról annál lelkesebb elragadtatással szólt. S közben egyfolytában dolgozott: az *Emlékiratok a holtak házából* kéziratán, amelybe Vrangel is bele-belepillanthatott. Cserébe az államügyész is szerzett néhány könyvet. És rövidesen tanulni kezdtek, kitartóan, nap mint nap. Emlékiratában Vrangel nem árulja el a tankönyv címét. Egyedül szerzője nevét említi: Hegel.¹

Nem tudjuk, melyik könyvet rendelkezte meg Németországból Vrangel, aki egyébként még az *Augsburger Allgemeine Zeitungra* is előfizetett. Válasszunk hát mi magunk: a világtörténet filozófiájáról szóló előadásokat, amelyeket Hegel 1822 ősze és 1831 tavasza között tartott a berlini egyetemen – azzal egy időben, hogy száműzöttek tízezrei érkeztek folyamatosan Szibériába. Az előadások könyv alakban először 1837-ben jelentek meg, majd 1840-ben egy újabb, átdolgozott változat is napvilágot látott. Vrangel, előzetes lapozgatás után talán ezt a könyvet rendelkezte meg. Azért is elképzelhető, mert előadásaiban Hegel Szibériát is említi. Igaz, röviden. S e pár szót is csak arra tartogatja, hogy megindokolja, miért nem tér ki Szibéria

ismertetésére. Ázsia tárgyalását ugyanis e megjegyzéssel kezdi: „Először is ki kell kapcsolni az északi lejtőt, Szibériát. Kívül esik vizsgálódásunk körén. Az ország egész alkata nem olyan, hogy történeti kultúra színhelye volna, és a világtörténet sajátosság alakja lehetett volna.”² Elképzelhetjük Dosztojevszkij megrökönyödését, amint a fagygyertya mellett e sorokra bukkant. És elképzelhetjük kétségbeesését is, amint szembesülni kényszerült azzal, hogy odaát, Európában, amelynek eszméiért őt előbb halálra ítélték, majd száműzték, szenvedéseinek az égvilágon semmilyen értelmet nem tulajdonítanak. Hiszen e szenvedések Szibériában érték őt – abban a világban, amely nem része a történelemnek. Ezért, európai szemszögből nézve, megváltására sincsen remény. Dosztojevszkij joggal érezhette azt, hogy nem egyszerűen Szibériába száműzték, hanem a nem-létbe taszították ki. S innen legfeljebb a csoda válthatja meg őt – a csoda, amelynek lehetőségét azonban nemcsak Hegel zárta ki, hanem az egész korabeli európai szellem is. Az a szellem, amely hangzatosan elismerte ugyan Isten létét, de elvetette azt a gondolatot, hogy Isten nemcsak általános, hanem egyedi, személyre szóló parancsokat is adhat; az a szellem, amely a természeti törvényeket mindenek elébe helyezte, tagadva azt, amit Dosztojevszkij később úgy fogalmazott meg, hogy még a kétszer kettő eredménye ellen is lehet lázadni; és ugyanez a szellem mondott igent a modern jogállamra is, hangzóztatva annak korlátlan érvényességét, megfélemlítve közben arról, hogy magának a jognak a létrehozásához nincs feltétlenül szükség jogra.³

Könnyen lehetséges, hogy éppen akkor, amikor értesült arról, hogy kiszakadt a történelemből, amelyért pedig minden meghurcoltatást vállalt – hogy akkor született meg benne az a meggyőződés, hogy az életnek talán olyan dimenziói is vannak, amelyek nem rekeszthetők be a történelembe; hogy létezésének bizonyítéka nem korlátozható a történelemben való létezés ismerveire. Hogy az ember, ha valóban érzi és tapasztalja létezésének súlyát, akkor mintegy ki is szakad a történelemből, s ekkor ugyanaz a történelmen túli súly nehezedik rá Szemipalatyinszkban, mint Berlinben. S hogy előbb ki kell lépnie a történelemből, hogy egyáltalán látni lehessen a történelmi létezés határait és korlátait.

Ehhez azonban a csoda lehetőségét is el kell fogadni,

amikor is a tér és az idő kizárólagossága megszűnik. És ha még Hegel is megengedi, hogy földrésnyi területek leváljanak a történelemtől, akkor ez azt jelenti, hogy a történelem nem rendelkezik isteni korlátlanlansággal: valami olyasmi veszi körül, ami túl van a történelmen. Azaz: a szükségszerű a lehetetlennel határos, a természetes a természetfeletti, a jogszerű az önkényessel, a politika a teológiával. Ami pedig a határokon túl van, az a határokon belülre is átszivárog. Kirekeszteni csak olyasmit lehet, ami belülről érintett meg bennünket.

A történelemből való száműzetés érlelhette meg Dosztojevszkijben a csodába vetett hitet – de annak tapasztalattát is, hogy a világ újkori berendezkedése egy kegyetlen törvénynek engedelmeskedik. A *történelem azok előtt tárja fel saját lényegét, akiket előbb kiteszt magából*. Hegelnél, bár egy évtizeden át tartott előadásokat a történelemtől, egyszer sem fogalmazódott meg e gondolat. Dosztojevszkijnek ehhez nem volt szüksége egy évtizednyi gondolkodásra. A saját bőrén tapasztalhatta, hogy soha egyetlen korszak sem utasította el olyan fennhangon a szenvedést, mint éppen a felvilágosodással kezdődő kultúra – ám ennek eredményeként nem a szenvedést szüntette meg, hanem csupán leplezte, hogy ő maga is a szenvedésben gyökerezik. A titkolt, leplezett szenvedés akkor válik nyílttá, leplezetlenné, amikor a modern történelem hatókörének korlátai láthatókká válnak – mégpedig azok számára, akik kiszakadtak (vagy akiket kitesztottak) a történelemből. E belátás – valódi felvilágosodásként – nem szünteti meg ugyan a szenvedést, de lehetővé teszi, hogy a szenvedés, ahelyett, hogy elfojtva, belülről örölné fel az embert, egyfajta megváltáshoz: azaz belső egyensúlyhoz, egészséghez vezessen.

Talán éppen Hegel szigorú ítéletének olvasásakor írta Dosztojevszkij e sorokat: „ki mondhatja, hogy az elveszett lelkeket a legmélyebb rejtekükig kikutatta és kiolvasott belőlük mindent, amit a világból eltitkoltak? ... Úgy látszik; hogy a bűntevést nem lehet bizonyosra kész, adott nézőpontból megértéskelni, s hogy ennek a filozófiája nehezebb, mint képzeljük”.⁴ E lelkék elveszettek, írja Dosztojevszkij: „meg voltak fosztva minden állásuktól, vagyonuktól; a társadalomból kilököttek voltak, arcuk megbélyegezve, hogy ez a kirekesztésük örök időkre láthatóvá legyen rajtuk”.⁵ Az *Emlékiratokból* árad a dacos lázadás: a kitesztottak lázadása, akik ráadásul értelmét sem látják többé, hogy oda térjenek vissza, ahonnan kitesztották őket. Nem a politikai lázadás manifesztuma e könyv, nem is a morális felháborodásé, hanem az egész létezéssel való szembeszegülésé. Különösen pedig az a szekularizált történelemképpel, amelynek Hegel volt az egyik fő szószólója, és amely azt sugallta, hogy a szenvedés egyszer, még itt, a földi létezésben, végleg kiküszöbölhető lesz.

Azok nevében emel szót Dosztojevszkij, akik kívül rekedtek ezen az egyetemes örömnünnepén, és akiket már Schiller is arra kárhoztatott az *Örömdórában*, hogy sírva fussanak el a milliányi boldog ünneplő köréből. Schillernél nem bukkan fel annak gondolata, hogy azt, aki kívül rekedt, s aki, mégannyira igyekezzen is, nem talált baráttra, társra vagy hitvesre, a többiek magukhoz emeljék és segítsenek rajta. Ahelyett, hogy befogadnák s jó szóval lenné-

nek hozzá, száműzik és elkergetik. Ki a történelemből – hiszen ők, a boldogok és sikeresek alkotják a történelmet. Dosztojevszkij, miközben Hegelt olvasta, joggal érezhette úgy, hogy őfőle sem borul Schiller csillagsátra. Nem tehet hát egyebet, mint hogy sírjon maga is. De közben lázadjon is. A lázadás Bibliája ez a könyv. Nem a mindent megmagyarázó dialektika, hanem a szenvedés és a sírás tartja egybe; a belőle áradó remény, a csoda hite pedig a kétségbeesés mélységével egyenes arányban nő.

A Szibériáról szóló ítélet persze nem érthette váratlanul Hegel szemipalatyinszki olvasóját. A vádirat olyan alaposan, körültekintően és logikusan van előkészítve, hogy akár esztétikai élvezetet is nyújthatna – ha szebben, s főleg: emberibben lenne megírva. Íme az alapozás.

„Aki ésszerűen néz a világra, arra a világ is ésszerűen néz.”⁶ Vagy éppen nem néz, felelhette Dosztojevszkij, belepillantva a kis, keretes tükörbe, amely szobája falán lógott. A tükörből nem néz vissza senki sem. Próbáljunk csak farkasszemtel nézni önmagunkkal: tekintetünk egy idegen szemgolyóban mélyed el, amely azonban élettelelül mered a semmibe. Nemcsak kifelé nem néz, hanem befelé sem. Halott, merev, s ráadásul, ha hosszasan figyeljük, még kísérteties is. Hiszen nem tudunk elvonatkoztatni attól, hogy él; de tudásunk ezúttal nincsen összhangban a látásunkkal. Saját szemünk pillantását próbáljuk elcsípní, de helyette tudásunk kudarcát éljük meg. S ha továbbra is ragaszkodunk hozzá, hogy lássuk azt, ami nem látható – a tükörben lappangó elevenséget –, akkor könnyen Narcissuszsként végezhetjük: elevenségünk bizonyítékát a nem-elevenben próbáljuk fölfedezni. A kísértet-lét kerülőútián próbálunk eljutni az elevenséghez. A halottiban keressük az élet ismérvét. Amitől persze maga az élet válik halottivá. Élettelelenné, merevvé, kísértetiesé. Pedig eredetileg éppen az elevenségét akartuk szemügyre venni.

Hegel nevezetes kijelentése a világtörténet filozófiájáról tartott előadásainak elején hangzott el. Az ésszerűség ezeknek az előadásoknak az egyik leggyakrabban visszatérő fogalma. Egy zátonymezőre emlékeztet, amelyen nehéz nem fennakadni. Sőt Hegelnek mintha eleve ez is lenne a szándéka. A világtörténelmet úgy igyekszik megszerkeszteni, hogy csak az kerülhessen be a menetébe, aki vagy ami az ésszerűség zátonyán fenn tud akadni. Ha viszont valaki vagy valami sértetlenül elúszik a zátonyok között, ki a történelmen túlra, az ésszel bekeríthetetlen szabadság óceánjára, az Hegelből furcsa módon semmi-lyen ötmöt nem vált ki. Ahelyett, hogy boldog lenne, amiért egyes népek, korok vagy területek megúszták a katasztrófát, elkomorodik, türelmetlenkedni kezd, stílusa kapkodó, sőt néha kifejezetten ideges lesz, s végül kurtán-furcsán a feledés átkában részesíti őket. A túlélők lesznek a vesztesek.

Az önmagára ésszerűen visszatekintő világ csábító metaforája első hallásra olyan magától értetődőnek tetszik, mintha isteni kinyilatkoztatás lenne. Ám ha megnézzük, miféle gondolatok és előfeltevések környezetében hangzott el, akkor azt látjuk, hogy Hegelt elfojtások, babonás félelmek, sőt a lehető legésszerűtlenebb rettegések készítették arra, hogy ennyire elszántan kapaszkodjon az ésszerű-

ség mentőövébe. Mintha attól tartott volna, hogy egyébként elsodorná valami. Hegel, hogy rendszerezhesse (tehát ellenőrzés alá vonhassa) azt, ami életét körülvette, illetve megelőzte, *kitalált* egy történelmet, amelyet azután raszterként boríthatott rá az élet gazdagságára. Vagy hálóként a bekeríthetetlen sokrétűsége. Fegyverként pedig a filozófiát vetette be, ami a történelmet „nem hagyja meg olyanoknak, amilyen, hanem a gondolat szerint *rendezi be*, a priori történelmet *konstruál*”.⁷ A *kitalált*, *megszerkesztett* történelem valódi feladata azonban nem az, hogy „objektív” képet nyújtson a létezésről, hanem hogy megvédje *mérnökét* és *konstruktorát*, nehogy alámerüljön abba, ami megszerkeszthetetlen, eltervezhetetlen, vagyis nem engedelmeskedik az észnek és a belátásnak.

Mi a történelem? Hegel nem sokat árul el róla. Előadás-sorozata nyitómondata gyanúsán semmitmondó: „Hogy mi a történelem, a világtörténet, arról nem kell semmit sem mondanom; elegendő a róla alkotott általános felfogás.”⁸ Sőt önmagát nyugtatva, hozzátézi: „talán egyet is értünk benne”. E történelem filozófiáját kidolgozva különösen feltűnő, mennyire nem hajlandó semmi érdembit mondani magának a történelemnek az ismérveiről. Mintha babonás rettegés készítené arra, hogy *éppen* erről ne beszéljen. Dosztojevszkijnek már a könyv legelezésén olyan benyomása támadhatott, hogy Hegel az *elhallgatottak*, a *titokban tartottak*, a *leplezettnek* a filozófiáját kívánja előadni.

Hogy ezt megtehesse, be kell csuknia a szemét. Mert mit látna, ha nyitva tartaná? Hatalmas képet, végtelen változatosságot. Hiszen ott kavargó körülötte „mindaz, ami utat találhat az ember lelkéhez, és érdekelheti őt, a jónak, szépnek, nagynak minden érzése szóhoz jut, mindenütt célokra tűznek ki és követnek, amelyeket elismerünk, amelyeknek megvalósítását kívánjuk; reményünk és féltésünk tárgyai”.⁹ De miért nem szabad látni ezt a tarka nyüzsgést? Azért, feleli – megint csak gyanús gyorsasággal –, mert mindez *esetlegesség*. De azután mégis elárulja magát, egy rövid *utólagos kiegészítésben*: „A rossz konkrét képe legnagyobb egzisztenciájában a világtörténetben tárul szemünk elé. Ha a megtörtént részletek tömegét tekintjük, a világtörténet úgy tűnik, mint egy vágóhíd, amelyen egyéneket és egész népeket áldoznak; a legnemesebbnek és legszebbnek pusztulását látjuk. Mintha semmiféle igazi nyereség nem származott volna, s legfeljebb ez meg az a mulandó mű maradt volna meg, amely az enyészet bélyegét hordja homlokán, és nemsokára éppoly mulandó műnek adja át helyét.”¹⁰

A *vágóhíd* az, amit nem szabad észrevenni, olvashatta Dosztojevszkij. A világtörténelemről írva éppen annak legmélyebb sajátosságáról kell hallgatni. Az ésszerűség nevében kell eltekinteni a hűsbavágó tapasztalattól. A szenvedéstől, a haláltól, az ellenőrizhetlentől, vagyis mindattól, aminek az ember nem ura, hanem *kiszolgáltatottja*. „Az ész nem állhat meg amellett, hogy egyes individuumok sérelmet szenvedtek – írja Hegel –; különös célok elvesznek az általánosban.”¹¹ Hegel mindenekelőtt úrnak szeretné tudni magát – hiszen az úr állítólag boldogabb, mint a szolga –, ám ehhez az egész világot is kénytelen átrendezni: saját ízlésének és vágyának megfelelően. Hegel egész filozófiáját az ésszerűsége igyekszik alapozni.

Építményének legmélyebb alapjai azonban korántsem csak az ésszerűségnek engedelmeskednek. A győzelem és az ebből fakadó boldogság igencsak esendő vágya lappang a filozófiában. És a figyelmes szem, amilyen Dosztojevszkij is lehetett, a szenvedésnek, a halálnak, a kudarcnak és a veszteségnek a titkolt tapasztalatát is felfedezhette ebben.

Vágyak, ösztönök, félelmek, rettegések, elfojtások, megtagadások: ebből próbál kimagasodni a történelem *ésszerűsége*, egy görög szobor hófehérre csiszolt, megszelídített római másolataként. Teljesen persze nem tud kiemelkedni belőle. A lenti fortyogás – a mocsár – pedig a hajszárpereceken át lassan a márványt is átszínezi. A *Jogfilozófiában* Hegel azt írja, hogy a világtörténelem kívül esik az igazságosságon, az erényen, a jogtalanságon, erőszakon és bűnön, tehetségeken, a kis és nagy szenvedélyeken, a bűnösségen és az ártatlanságon. Vagyis mindenben, amit életnek nevezünk. Ezzel indokolja, hogy miért nem tartozik minden nép a világtörténelembe. De amelyik igen, az „boldogság és dicsőség részese, tetteinek végrehajtása sikeres lesz”.¹² A *boldogság*, a *dicsőség* és a *siker*: a *protestáns* Hegel szemében egyik csábítóbb, mint a másik. És a szenvedésnél vagy a halálnál mindenképpen vonzóbbak. Ám ha nem nyíltan, azaz szabadon nyilvánulhatnak meg, hanem *elfojtások* kerülő útján, akkor megsérülnek és megromlanak. És ha Hegel az *ésszerűségnek* rendeli őket alá, akkor ezt végső soron *félelemből* teszi. Görccsösen ragaszkodik a boldogsághoz, mert nem szívesen foglalkozik a boldogtalansággal; görccsösen áll a dicsőségek pártjára, mert nem óhajt tudomást venni a legyőzöttek szenvedéséről; és nem függesztené olyan állhatatosan a tekintetét a sikerre, ha titokban nem lenne meggyőződve mindennek, még az ésszerűségnek is a mulandóságáról.

Aki ragaszkodik hozzá, hogy mindenáron ésszerűen nézzen a világra, az előbb-utóbb az ésszerűtlenség áldozatául esik – gyorsabban és látványosabban, mint az, aki mindenekelőtt *szabadon* kíván élni. Az ész nem ura és *teremtője* a szabadságnak, hanem abból csupán *részese*. A *szabadság* a döntő; s az ész maga is ennek csupán egyik eszköze, de nem előidézője. A szabadság nem a boldogságnak, a dicsőségnek és a sikernek a függvénye, hanem annak, hogy az ember milyen mértékben képes önnön határolt létezésében megtapasztalni a határtalant. „Az eget az Úrnak egei, de a földet az ember fiainak adta”, olvasható a Zsoltároknak (115,16). Isten ugyan nem lakik az emberek között, de mindaz, ami nem égi (isteni), hanem földi (emberi), az mégis a végtelennel érintkezik. Isten – lévén végtelen – semmivel nem határos, így az emberrel sem; az embernek viszont, mivel véges, határai vannak, amelyek a végtelennel érintkeznek. Az ember saját határait megtapasztalva válik hát istenivé.¹³ Mindaz, ami ésszerű vagy ésszerűtlen, a határok között az; a *szabadság* viszont, ami az emberben egyedül isteni, túl van ésszerűn és ésszerűtlenül. Egyedül attól válik szabaddá, ami felülmúl (transzcendál) engem – abban találok rá önmagamra, amiben egyszersmind el is vesztetem magam.

A szabadságnak ezt az állapotát sokféle elnevezéssel illethetjük. Ésszerűnek azonban semmiképpen sem mond-

hatjuk. Hegel, amikor a világtörténetet, az istent és az abszolút szellemet közös nevezőre hozta, s az ésszerűségnek rendelte alá, akkor végső soron a szabadságnak fordított hátat. Az ésszerű szabadság nem szabadság. Ami ésszerű, az mindig határos; a szabadság viszont határtalan.

Isten nevében, de isteni szellem nélkül: ez jellemzi az ésszerűségen alapuló történelemszemléletet, amely a 18. század derekán felváltja a keresztény üdvtörténeti alapon frott világtörténelmeket. A történelemnek a hegeli értelmezése mindazt, ami „isteni”, olyasminek rendeli alá, ami az ember ellenőrzése alatt áll. Végső soron tehát kimondatlanul is a politika hatáskörébe utasít mindent – s ennek jele az is, hogy mindenre magyarázatot keres. Arra is, amire nyilvánvalóan nincsen magyarázat. Az újkori szekularizációs folyamatnak engedelmessé nem a politika mögött lappangó isteni határtalanságot keresi, hanem fordítva: az isteni határolhatatlanságot (vagyis, ami az emberi ész számára ellenőrizhetetlen) igyekszik minden adandó alkalommal politikai szempontok szerint értelmezni. A germán törzsekről írva Hegel például megjegyzi: közösségekben léteztek ugyan, de ez nem volt politikai állapot, és ezért „még a világtörténet körén kívül éltek”.¹⁴

Attól kezdve, hogy a 18. század második felétől minden kulturális és teológiai kérdés soha nem látott mértékben, egyre nyilvánvalóbban politikai színezetet kapott, maga a szabadság szenvedett sérelmet. Pontosabban (mivel ami határtalan, az nem sérthető meg) a szabadságról terelődött el a figyelem. A politikai megoldások kizárólagosságába vetett hitnek persze megvan a maga lappangó vallásos, teológiai színezete (ahogyan Donoso Cortés a 19. század közepén írja: nincsen olyan politikai kérdés, amely mögött ne teológiai kérdések rejlenének). Mivel azonban a teológiai (vagyis az isteni szabadságra irányuló) kérdéseket az irányíthatóság, ellenőrizhetőség kérdése háttérbe szorította, ezért a transzcendenciába vetett hit egyre erőteljesebbnek bizonyult.

Igaz, hogy Hegel történelemfilozófiájában – miként az egész mai nyugati kultúrában – az „Isten” legalább olyan gyakran visszatérő szó, mint az „ésszerűség”. De ez az istenfogalom inkább egy kulissza, amely mögé csupa olyasmiről beszélni, ami egyáltalán nem nevezhető isteninek. Annak a politikának, amely Hegel történelemfilozófiájából kihámozható, a fő ismérve az, hogy emberek csinálják, önerejükből, a vélt ésszerűség alapján (amit persze a politikai ellenfelek – a saját ésszerűségük alapján – ésszerűtlennek látnak) – de ezt minden olyan szempont kirekesztésének az árán tudják végrehajtani, amely ellenőrizhetetlen, megmagyarázhatatlan, „irracionális”. A politika Hegel korától kezdve nem csupán mindenre kiterjeszkedő emberi kezdeményezést jelent, hanem mindenütt érvényesülő kirekesztést, felosztást, szétaprózást, azaz elfojtást. Carl Schmitt szavaival: „A liberális polgárságnak... szüksége van valamiféle istenre, de az nem lehet aktív; uralkodót akar, akinek nincs hatalma; szabadságot és egyenlőséget követel, mégis az uralkodó osztályra kívánja korlátozni a választójogot, hogy a műveltség és tulajdon számára biztosítsa a törvényhozásra gyakorolható befolyást, mintha a műveltség és tulajdon jogot adna a szegények és műveletlenek elnyomására; eltérli a vér szerinti s a családi arisztokráciát, de hozzájárul a pénzarisztokrácia szegénytelen uralmához, ami az arisztokrácia leginkább buta és közönséges formája; sem a király, sem a nép szuverenitását nem kívánja. Mit akar egyáltalán!”¹⁵

Ha a véges dolgok mögül elvész a végtelenség és a transzcendencia, akkor szabadságról sem lehet többé beszélni. Az ésszerűségnek kiszolgáltatott Isten nem a szabadságnak, hanem a politikának, a hódításnak és a gyarmatosításnak az Istene. A szekularizáció ennek az újkori Istennek a vallása. A történelem pedig – Hegel szemszögéből nézve – a szekularizációnak a története. Dosztojevszkij joggal érezhette úgy, hogy Hegel nemcsak Szibériát (s vele együtt őt magát) tessékeli ki a történelemből, hanem az egész emberiséget próbálja misszionáriusként meggyőzni arról, hogy azt, és csakis azt lássa történelemnek, amit ésszerű rendszerének cenzúrája annak fogad el.

Szibériáról nagyon kevés szó esik. Ennek azonban egyszerű a magyarázata: a filozófus közvetlenül előtte tárgyalt Afrika, amely szerinte szintén kívül esik a történelemből. Afrika száműzését Hegel olyan *élvezettel*, szinte *költői ihlettel* hajtotta végre, hogy alkotói kedve a végére érezhetően kimerült. És amit Afrikáról elmond, az Szibériára éppoly érvényes. A kirekesztés és elutasítás oka mindkét esetben ugyanaz: visszarettenés attól, ami európai ésszel felfoghatatlan, félelem az érthetlentől, irtózás a sötétségtől. Ám éppen Hegel váratlanul fellángoló *szenvedélye* a legárukodóbb. Afrikát és Szibériát elutasítva csupa olyasmiről tagad meg, ami érezhetően belülről érintette őt meg – és amit később egy másik német, a Nuba-négek közé költöző Leni Riefenstahl olyannyira csodál és *nyíltan* vállal, igazságot szolgáltatva a fehérektől megtagadottaknak – mintegy bocsánatot is kérve Európa nevében. Hegel nem egyszerűen csak kizsákmányolja önnön érzelmeit, hanem saját sötét énjét tagadja meg – mindazt a borzalmat, rettenetet, szörnyűséget, amit bizonyára nem kellene ilyen hevesen elutasítania, ha nem a maga szívében bukkanna azok gyökereire. Az a szenvedély, amellyel az Afrikában állítólag fékezhetetlen kegyetlenkedéseket ecseteli, fáradhatatlanul újabb meg újabb eseteket, anekdotákat, rémisztő történeteket leírva anélkül, hogy közben bármi örömet, szépséget vagy bámulatra méltót fölfedezne – ez elsősorban arról árulkodik, hogy Hegel nem Afrikától félt (Berlinben biztonságban érezhette magát), hanem a saját ösztöneivel állt hadilábon. A szabadság élményétől fényévnnyire eltávolodott esendő filozófus azután – önterápiás célból – történelemfilozófiát, létmagyarázatot kovácsolt. Pedig lehet, hogy a szíve mélyén egyébre sem vágyott, mint arra, hogy – mint majd Rimbaud vagy Genet – ő is kimondhassa: néger vagyok.

Afrikában nem lehetséges történelem, szögezi le, de érve aligha állná ki az ésszerűség próbáját: „ez a magában tömörülten megmaradó aranyország, a gyermekország, amely az öntudatos történelem nappalán túl az éjszaka sötét színeibe van burkolva”,¹⁶ semmivel sem járult hozzá a műveltséghez. Mit utasít el itt egyetlen mondatban Hegel? *A fénylő aranyat, a gyermekkort és az éjszakát.* A tömör aranyat, amelyből még nem vertek pénzdarabokat, és amely vakít, mint a Nap; az éjszakát, amely ez esetben a tudatos belátást is felülmúlja, és amelynek sötétsége nem sokban különbözik a testen belüli sötétségtől; és végül a gyermekort, amikor a vágyak még szabadon fejlődhetnek és nyilvánulhattak meg, mintegy *paradicsomi* állapotban. Hegel némely pszichológus kortársa – például Gotthilf Heinrich Schubert, akinek Freud adózott később nagy elismeréssel, vagy Carl Gustav Carus, akinek *Psychéjét* Dosztojevszkij

Szibériában Vrangellel együtt le akarta fordítani! – bizonyára felfigyelt volna arra, hogy Hegel Afrikát elemezve visszaretent valamitől. Talán olyasmittől, amit később Freud – éppen a hegeli elfojtások felhalmozását észelve a kultúrában – analízisnek nevezett. Röviddel később, talán elszólásból, „paradicsominak” nevezte az afrikai állapotokat; de rögtön azután felülkerekedett benne a józan ész, hogy elutasítsa azt, amire pedig az ember a legjobban vágyik. Éppen a paradicsomi állapot az, ami nem tökéletes, mondja, mivel nem az ártatlanság az emberhez méltó állapot: „Csak a gyermek, az állat ártatlan (unschuldig); az embernek el kell követnie valamit (muss Schuld haben).”¹⁷

A paradicsomi állapot elutasítása mélyén az európai (értsd: ésszerű) gondolkodás számára megközelíthetetlen létformákkal szembeni értetlenség rejlik. Hegel úgy retten vissza a Paradicsomtól, ahogyan csak egy modern természettudós rettenhetne vissza attól a gondolattól, amely Dosztojevszkij úgy lenyűgözte: hogy Isten, ha akarja, azt is lehetővé teszi, hogy kétszer kettő öt legyen. Hegel visszatérően utal rá, hogy semmilyen módszer sincsen arra, hogy az afrikai természetbe behelyezkedhessünk, és azt átéljük – ezért ami érthetetlen, a szemében az nem csodaként, hanem mint vadság és féltelenség jelenik meg. A vérfürdők, a halottak mértéktelen (ésszerűtlen) tisztelete, az emberélet nem becslése, a varázslatok, a rejtélyes ceremóniák – mindez valóban riasztó lehet egy 19. század eleji európai professzor számára. De a mából visszatekintve éppilyen riasztó az is, hogy e professzor – az ésszerűség „tisztá” szempontjaira hivatkozva – voltaképpen egyebet sem tesz, mint azok, akik akkor már jó ideje fegyverrel gyarmatosították a „Paradicsomot”, részben ugyanazokra a keresztény elvekre hivatkozva, amelyekhez Hegel is árulkodóan sokat folyamodott. Végül soron *fegyverekkel és ésszel* igázták le azt, ami kisajátíthatatlannak és befogadhatatlannak bizonyult.

Ez a fizikai és elméleti erőszak annak a merényletnek az oldalhajtsa, amelyet a szellem rovására követtek el, határok közé kényszerítve a háttartalant. „Minden bűn és káromlás megbocsáttatik az embereknek; de a Lélek (pneuma – szellem) káromlása nem bocsáttatik meg az embereknek” (Máté, 12,31). Dosztojevszkijnek bizonyára eszébe jutottak e szavak Hegel Afrika-elemzését olvasva. A szellemet megsértve az ember a létezés isteni dimenziói ellen vétkezik, amivel értelemszerűen saját lelki egyensúlyát is veszélyezteti. A szekularizáció végső vesztese nem Isten, hanem az ember, akinek szelleme a trónfosztás kísérlete során észre és értelemre szűkül le.

Afrika és Szibéria heves elutasítása mögött Isten meggyilkolásának a titkos vágya lappang. Hegel annak a tévhitnek lett az áldozata, hogy képes megmagyarázni a megmagyarázhatatlant. Valójában persze nem ezt tette, hanem önmagát csonkította meg: az ismeretlenre, határtalanra és mértéktelenre irányuló ősi (és isteni) vágyat tagadta meg magában. Ha átlapozzuk az Afrikáról frott oldalakat, akkor egyfelől kivégzésre és megsemmisítésre ítélt négereket látunk, másfelől pedig egy lélekben megnyomrodott fehér embert, aki folyamatosan retteg. Retteg a tömör és vakító aranytól, a gyermektől, az éjszakától, retteg

a halottaktól, retteg azoktól a néger hősoktól, akik, ha megsértik őket, önmagukat ölik meg, retteg a fekete asszonyoktól, akik éppúgy képesek ölni, mint Kleist Penthesileája, aki a darabban afrikai elefántokkal harcolt (és akiket, nemsokkal korábban, 1795-ben *Filozófia a budoárban* című könyvében Marquis de Sade mértéktelenségük miatt leplezetlenül csodál, az európai fehér nők fölé helyezve őket), retteg a hóhéroktól, akik ott ülnek a néger királyok mellett, retteg azoktól a kiszámíthatatlan lényektől, akik éppúgy megszületnek és meghalnak, mint ő, de akik az élet elviselésének mégis gyökeresen más módját választják, retteg azoktól, akiknek vakmerősége határtalan, és akik képesek szenvedélyesen eltékozolni az életüket. És – meglepően türelmetlen, ingerült hangneme alapján ítélve – retteg saját rettegésétől is. Retteg hát mindentől, amit ésszel nem tud felfogni. A leginkább mégis Istentől retteg, annak ellenőrizhetetlen, az embert önmagából is kifogató szabadságától. Nem csoda, hogy a likvidáció végére jutva fellelegzik: „elhagyjuk most Afrikát, hogy később meg se említsük többé. Mert nem történelmi világrész.”¹⁸

A Feljegyzések az egérlyukból hőse 1864-ben ezt írta: „a világtörténelemről mindent el lehet mondani, mindent, ami csak eszébe juthat akár a legkuszább képzeletűeknek is. Csak egyet nem lehet mondani, azt, hogy ésszerű. Már az első szó a torkunkon akad.”¹⁹ Aligha kérdéses, mire gondolt itt Dosztojevszkij. Amióta elveszett annak egyetemes bizonyosságja, amit Csehov úgy fogalmazott meg a *Három nővér* legvégén, hogy lesz majd egyszer magyarázat mindarra a szenvedésre, amit átélünk a földön, azóta él az ember folyamatos félelemben és rettegésben. És azóta foglalkozik azzal, hogy, mint Hegel tette, történelmet *konstruáljon*, hogy az emberiség kiművelésének, végtelen fejlődésének a reményével vigasztalja magát. Az ésszerűségbe vetett görcsös hit az Isten hiánya okozta rettegésnek az elviselését szolgálja. S ha azután valaki, mint Dosztojevszkij vagy Nietzsche tette, rámutat e hit törékenységére, és leleplezi, hogy amit történelemnek neveznek, az többnyire konstrukció, szemellenző, önvédelmi mechanizmus, akkor minden darabokra esik: oda az ésszerűség, szertefoszlik a tudományok igazságába vetett bizalom, és nincs, ami kitöltse többé a száműzött Isten helyét.

Isteni cselnek is tekinthető, hogy Dosztojevszkij éppen Szibériában, ezen az isteni gondviselésből állítólag kirekesztett senkiföldjén bizonyosodott meg Isten létezésében és a transzcendencia nélkülözhetetlenségében. Amikor 1849 karácsonyán, december 24-én éjszaka, két nappal a kivégzési komédia után elindult Pétervárról, nemcsak az ünnepélyesen kivilágított házak közül vezetett ki az útja, hanem Európának is hátat fordított. Amikor pedig átkelt az Urálon, akkor mintha nemcsak a térből, hanem az európai (történelmi) időből is kilépett volna. „Szomorú volt az a perc, amikor átkeltünk az Urálon – emlékszik vissza egy négy évvel később frott levelében. – A lovak és a szánok belevesztek a hóbuckákba. Fergeteg dúlt. Kiszálltunk a szánokból, éjszaka volt és ácsorogtunk, várva, amíg kihúzkodják a szánokat. Körös-körül hó és fergeteg; Európa határa, előttünk Szibéria, s benne a titokzatos sors, hátunk mögött minden, ami elmúlt – szomorú volt, kicsordult a könnyem.”²⁰ És mégis: a levél folytatásából arra le-

het következtetni, hogy ez a titokzatos sors valami olyasmit tartogatott számára, amit odahaza, Európában talán nem kapott volna meg. A szenvedés és kétségbeesés mértéktelenné vált, és a határtalannak (az isteninek) a tapasztalatához vezette el. Alulról, ellenkező irányból – megkeverülve mindazt, amiben Európában lehetett volna része: „Hogy mi történt e négy esztendő alatt a lelkemmel, a hittemmel, elmémmel és szívemmel – nem mondom el. Hosszú lenne. De az állandó befelé fordulás, ahová a keserű valóság elől menekültem, meghozta a maga gyümölcsseit. Sok olyan vágyam és reménységem van most, amelyekről eddig sejtlemem sem volt. De ez így mind talány, s ezért hagyjuk.” Majd röviddel később: „Elégedett vagyok az életemmel.” Írja mindezt 1854-ben, száműzetése kellős közepén, talán épp egy olyan nap estéjén, amikor Vrangellel együtt megint Hegelt tanulmányozta.

Mi lehetett ez a talány?

Dosztojevszkij egy egész könyvet szentelt élményei elméselésére. Az *Emlékiratok a holtak házából* címet adta neki, ami azért különös, mert kizárólag élőkről esik benne szó, akiket ráadásul nem is készülnek kivégezni. A rengeteg arc, amelyet felvillant, nem halottaknak, hanem inkább elátkozottaknak a benyomását ébreszti az olvasóban. Olyan elátkozottakat, akiket nem egyszerűen Európából telepítettek át Szibériába (politikai ítélettel), nem is a történelemből kergették ki őket a történelmen kívülre (a

hegeli ésszerűség alapján), hanem az üdv birodalmából száműzték őket a Pokolba. E Pokol nem sokban különbözik Dante Poklától amellyel egy évszázaddal később Oszip Mandelstam vigasztalja majd magát, ugyancsak Szibériában. Dosztojevszkij a Pokol bibliáját írta meg e könyvében – azt a Bibliát, amelyről egy generációval korábban, a *Menny és Pokol házassága* végén William Blake azt közölte, hogy megvan a tulajdonában, s a világ, ha akarja, ha nem, úgymint meg fogja kapni tőle. S miért kell mindennáron egy biblia? Ugyancsak Blake válasza: „Az embernek kell, hogy legyen valamilyen vallása; ha nem Jézus vallása, akkor Sátán vallása, & Sátánnak emel majd templomot, őt nevezi Istennek, a világ fejedelmének; és elpusztít mindenkit, aki nem imádja Sátánt Istenként.” (Jeruzsálem)

A Poklot látjuk ebben a könyvben – kizárólag a Poklot. De ilyen színesen és sokrétűen nem lehetett volna megrajzolni, ha Dosztojevszkij nem lett volna bizonyos a Purgatórium, sőt a Paradicsom meglétében is. Igaz, egyetlen szó sem esik róluk. De az, ahogyan a Poklot elsősorban mint mértéktelenséget ábrázolja, azt mutatja, hogy Dosztojevszkij a végesben mindenekelőtt a végtelent kereste. Nem vitás, hogy zseniális pszichológus volt; de amit leír, a szibériai pokol, nem attól olyan felkavaró, hogy Dosztojevszkij jó megfigyelő, hanem hogy mindenben, ami körülhatárolt, fölfedezte a korlát-

Ö V A L A T T

Magyar író KARÁTSZON GÁBOR

Tavaszi végén, nyár elején fölhív egy kedves női hang (dolgozom mondjuk éppen), volna-e kedvem előadást tartani a Dunáról.
– Volna, volna – mondom én kissé vontatottan. Rosszat orrontva máris, de hát miért? Már megint történik valami!

– És kiknek? – kérdezem.

– A Dunabörzén – mondja ő. – A Dunabörzén – így. Nyilván, hogy van ilyen.

Egy ilyen előadást, na persze. Miért ne. Szoktam én előadásokat tartani. Majd novemberben, mondja a hölgy; messze van az még. Az ember nem nagyon hiszi, soha, hogy például a november is eljő.

– Azonban én tagja vagyok a Duna Körnek – mondom erre, kissé fölélnkülve. – Méghozzá vezetőségi tagja.

Magam elé szoktam tartani ezt a dolgot, ha úgy fordul a dolog; magam előtt tolom. Mint nem is oly régen azt: de hát én ültem '56 után. Jobb, ha tudják; nem árulok zsákba macskát. Legális szervezet, ugyan, ma már. Próba, szerencse; hát ha már nem is kellek nekik akkor. Nem kell még ezzel is vesződnöm.

– Fizetnének ötezer schillinget. Az Esterházyt szerették volna, de az Esterházy nem ér rá, elutazik, Berlinbe, állítólag; az írószövetség ajánlotta aztán magát.

Nem volt baj a Duna Kör, a kedves női hangot érezhetőleg nem zavarta. Mi iskolatársak voltunk egykor, itt meg itt.

– A Fábry Sanyi ajánlotta aztán magát, ő mondta, maga ismeri a Dunát, szokott evezni is.

Szoktam volt, igen; de amióta van a vízlépcsőrendszerrel ez a dolog, már nem járok ki a Dunára. Ezt nem tudom, mondtam-e; nem mondtam, azt hiszem. Rájöttem már azért, ezt jobb nem mondani.

Mert ezt végképp nem szokták érteni. Hogy: mi az, hogy „annyira fáj, hogy”. Magaddal tolsz ki, öregem, mondta egyszer egy idősebb úr fönt a Várban. Egy kiállítás nyitottam meg éppen; nagy hó, odabent villanylámpafény.

– Hisz’ régen mindig láttalak elhúzni a stég alatt. Mi van veled? Ja, hogy te sztrájkolsz... magaddal baszol ki, öregem.

– Majd küldünk felkérő levelet – mondta a kedves női hang.

DIE DONAU Internationale
Touristische Werbegemeinschaft

Bécs, 1996. június 3.

Igen tisztelt Karatson úr,

mint arról Önt a Magyar Turisztikai Szolgálat már értesítette, a 8. Dunabörze / 5. Welcome to Hungaria alkalmából első ízben rendezzük meg „A Duna – egy folyam igézete” témájú szimpóziumunkat. A résztvevőknek nem csupán technikai, gazdasági és politikai információkat szeretnénk nyújtani, hanem közelebb szeretnénk hozni hozzájuk a Dunának mint a költők (és hegedűsök) folyamának már-már legendás mítoszát is. Örülnénk, ha hajlandó volna foglalkozni ezzel a feladattal. Kérem, közölje velünk, tudna-e a javasolt témáról november 4-én délelőtt előadást tartani.

lant. Az istenit kereste, annak ellenére, hogy éppen ebben a könyvében viszonylag keveset használja e szót. De ezt fürkészte még ott is, ahol éppen az isteni hiánya volt a legnyilvánvalóbb. Isten megtalálásának a feltétele ebben az esetben: kizuhanni a történelemből, át a nyilvánvaló pokolba.

A Pokolból van megváltás. Sőt Dosztojevszkij szemében a megváltás nem is képzelhető el a Pokol tapasztalata nélkül. Vszevolod Szolovjovnak, a filozófus Vlagyimir bátyjának egy ízben ezt mondta: „Ó, nagy boldogság volt ez számomra: Szibéria, a kényszermunka! Azt mondják, szörnyű, felháborító, holmi jogos felháborodásról beszélnek... szemenszedett ostobaság! Csak ott kezdtem egészségesen, boldogan élni, ott értettem meg saját magamat... a Krisztust... az orosz embert, és ott éreztem meg, hogy én is orosz vagyok, az orosz nép fia. A legjobb gondolataim mind akkor támadtak, most csak visszajárnak, de korántsem olyan tisztán! Ó, bárcsak magát is kényszermunkára vinnék!”²¹ És egy másik ismerőse, Miljukov ezt jegyezte fel: „Dosztojevszkij ... hálás volt a sorsnak, amiért a száműzetéssel lehetővé tette számára, hogy alaposan megismerje az orosz embert, s ezzel együtt magamagát is jobban megértse.”²² És megváltásnak éli meg majd Raszkolnyikov is Szibériát: ottani élete „egy ember fokozatos megújulásának, fokozatos újjászületésének története. Ahogy átmegy egyik világból a másik világba, megismeri az előtte addig ismeretlen valóságot”, fejezi be a *Bűn és bűnhődés* Dosztojevszkij.

Ez különbözteti meg őt Hegeltől, aki pedig sokkal gyakrabban veszi szájára az „isten” szót. Hegel nem akar tudni egy másik, ismeretlen világról – egyes-egyedül a jelenlegi, ismert világnak engedi meg, hogy továbbfejlődhessen. Nincsenek szakadékok, amelyek át- meg átszabdalgják a léteezést; Hegel a sima, zökkenőmentes, azaz *mértékletes* átmenetek híve. Ezért alkalmazza olyan kitaratóan és makacsul a dialektika módszerét: a dialektika az ő kezében az adottban, a meglévőben való kényelmes berendezkedés eszköze, az ésszerűség fegyvere. Kierkegaard jegyzi majd meg a dialektikával kapcsolatban, hogy ez „agyrem, amely Hegelnél mindent megmagyaráz, és amely egyúttal az egyetlen, amit Hegel soha nem próbált megvilágítani.”²³ Nem csoda, hogy Hegel éppen ezt nem világította meg: a dialektika nála végső soron az elfojtásoknak, agyonhallgatásoknak az elősegítője. És, mint *mindent megmagyarázó* elv, Isten trónfosztásának az eszköze is.

Hegel nem ismeri a poklot. Egyrészt a sors Dosztojevszkijhez képest igencsak elkényeztette. Másrészt viszont elvben sem akart tudomást venni róla. Az ésszerűség nevében szekularizálódó történelemszemlélet mindenfajta transzcendenciától megfosztja az embert. Nemcsak Istentől, hanem az Ördögtől is – a Pokoltól éppúgy, mint a Paradicsomtól. Árulkodó, hogy Hegel éppen a történelemből ki-rekesztett Afrika tárgyalásakor érez késztetést arra, hogy meglássa a létezés pokoli vetületét. Afrikában csupa olyasmit vesz észre, ami Dante tollára kívánczozna. De éppen

Válaszát nagy érdeklődéssel várva, maradok baráti üdvözléssel a Duna menti Bécsből

Ursula Deutsch
főtitkárnő

Bécs, 1996. július 2.

Igen tisztelt Karátson úr!

fogadja szívből jövő köszöneteinket, hogy kérésünknek eleget téve hajlandó szimpóziumunkon a „mitikus” Dunán s a Dunával kapcsolatban szerzett élményeiről előadást tartani. Reméljük, hogy az 5000 schillinges honoráriummal egyetért. Kérem, küldje el nekünk a programfüzet számára rövid életrajzát, publikációinak jegyzékével együtt. Amennyiben a közeljövőben Bécsbe találna jönni, örömmre szolgálna, ha személyesen is elbeszélgethetnénk Önnel és dr. Würzl szekcióvezető úrral. Sort kerüthetnénk persze erre a beszélgetésre Budapesten is. Addig is szívélyesen üdvözlö Bécsből

Ursula Deutsch
főtitkárnő

5th Welcome to Hungaria Bécs, szeptember 6.
(piros-fehér-zöld, kis piros szívvvel is)

Igen tisztelt Karátson úr,

fogadja köszönetünket önéletrajzáért és a részletes publikáci-

ós jegyzékért. Kérem, küldjön további információkat a Duna Körrel.

Baráti üdvözléssel Bécsből

Ursula Deutsch
főtitkárnő

A baráti beszélgetésre végül is Budapesten került sor, valamikor augusztus vége felé. Túlzásfolt programjuk miatt Ursula Deutsch és kísérete csak jelentős késéssel érkeztek meg a szállodába. Föl-alá sétáltam az étterem üveghomlokzata előtt, a Vérmezőn s a Várhegyen legeletve tekintetemet; közben többször is bekukkantottam az étterembe, az eszpresszóba és a büfébe, ismeretlen megbízónőimet keresve. A személyzetből, érzésem szerint, szerintem érthető gyanakvást váltva ki: alighanem kirítottam a környezetből. Amikor aztán a kedves, elegáns Ursula Deutsch, a telefonbeli kedves, magyar hölgy s jó néhány magyar és osztrák úr (gondolom, mind az idegenforgalom köréből, Würzl úr, azt hiszem, nem volt közöttük) mégiscsak befutottak, nagy közös ebédre került sor (ami engem a pincérek előtt fényesen rehabilitált); egy magyar szállodalánc igazgatójának a vendégei voltunk.

Jól eldiskuráltunk a megnyerő Ursula Deutsch-csal. A Duna Kör természetesen ismét szóba került (én hoztam szóba, azt hiszem); s akármilyen legyek, ha valami megértés (fölsimerés?) egyszer csak meg nem csillant az Ursula Deutsch szemében.

– De hát a nagymarosi építkezést mégiscsak sikerült leállítaniuk – mondta aztán.

ezért számúzte a földrészt a történelemből. Az újkori civilizáció egyik alaptörvényének engedelmességet: kiküszöbölni a szenvedést az életből, de ezt akár a legnagyobb szenvedések árán is végrehajtani. (A huszadik század nagy bűntetteit a megváltás ideológiájának a nevében hajtották végre, a többség üdvére hivatkozva. Dosztojevszkij – teljes joggal – éppen a huszadik században látta a kultúra nagy fordulóját: „Minden a következő évszázadtól függ”, írta.)²⁴ Hegel, ahelyett, hogy legalább lélekben megpróbálta volna megérteni ezt az afrikai poklot (hiszen az éppúgy a létezés része, mint például a porosz államberendezkedés), irtózáttal fordul el tőle. Nem lehet beleérezni az afrikaiak természetébe, mondja; idegenek a tudatunktól, állítja – s ezzel mintegy fel is menti magát minden vizsgálódás alól. De ezzel magyarázható az is, hogy a Paradicsomról sem vesz tudomást – amit feltűnő módon szintén éppen a pokoli Afrikában pillant meg. A Pokol és a Paradicsom felteveli egymást; Hegel viszont egyedül a történelemmel kíván foglalkozni. Vagyis vizsgálólag egy olyan világállapot iránt tanúsít megértést, amelynek az a legjellemzőbb jegye, hogy a saját magára kényszerített korlátokat természetesen tartja, a határátlépés (az istenihez való közeledés) kísérletét pedig szíve mélyén természetellenesnek, sőt büntetendőnek. „Elmének, mely gyermekkorunktól annyi értelmetlenséget sajátított el – írja majd Lev Szesztov –, már védekezésre képtelen, mindent elfogad, csak azt nem, amittől mindig is óvták, azaz a csodát, más szóval, az ok nélküli történet... [pedig] a világ fejlődése egy csöppet sem természetes: az lenne a természetes, ha semmi se lenne – sem világ, sem fejlődés.”²⁵

Dosztojevszkij egy pillanatig sem vitatta, hogy Szibéria maga a pokol – annak minden borzalmával együtt. Ennek ellenére áldotta a sorsot, amiért Szibériába száműzték. Szünetelt tőle – de közben megváltásnak érezte, hogy kiszakadhat a történelemből, annak szürke ésszerűségéből. Előbb lefelé kellett zuhannia, hogy azután a szokásosnál magasabbra lendülhessen – azon rabtársaihoz hasonlóan, akik rejtélyes módon „valami kétségbeesést vesznek magukra, s az ilyen »kétségbeesett« néha maga kívánja a mihamarabbi büntetést, várja, hogy végezzenek már vele, mert már nehezebbre esik tovább viselni ezt a magára vett kétségbeesést.”²⁶

Regényeiben később Európát, a korabeli nyugati kultúrát, vagyis mindazt, ami az azóta eltelt időszakban mérvadóknak bizonyult, ugyancsak pokolként ábrázolta. Szibéria azonban attól volt pokoli, mert magában hordozta a szentség csíráit – a rettenet nyíltan és mértéktelenül törhetett benne felszínre. Európát viszont azért látta pokolnak, mert pokoli volt az elfojtás, amit a modern civilizáció magára erőltetett: a szentségnek, a szenvedésnek, a halálnak és a megváltásra való készenlétnek az elfojtása. A hétköznapiiban, a szürkében, a megszokottban, az átlagosban is észrevenni a poklot: ettől démoni (vagy angyali) pszichológus Dosztojevszkij. „Mindnyájan elszoktunk az élettől, többé-kevésbé mindnyájan nyomorékok vagyunk. Annyira elszoktunk, hogy néha szinte undorodunk az igazi, az »eleven élettől«, és épp ezért nem bírjuk elviselni, ha eszünkbe juttatják”, írja az egérlük la-

5th Welcome to Hungaria Bécs, 1996. szeptember 19.

Igen tisztelt Karátson úr,

engedje meg, hogy mint „A DUNA – EGY FOLYAM IGÉZETE” szimpózium vezetője először is megköszönjem Önnek, hogy 1996. november 4-én előadást fog tartani nekünk Budapesten. Ezzel kapcsolatban emlékeztetem Önt Frau Deutsch levelére, és arra kérem, 1996. október 3-ig küldje meg referátumának rövidített változatát az Internationale Werbegemeinschaft „Die Donau” címére. Az Ön érdekeit is szolgáló propagandamunka érdekében van szükségünk erre.

Mint hírt vettem, Ön neves tagja a Duna Körnek, a vezetőséghez tartozik. Egy Nagymarosról és a Duna Körrel folytatott vita azonban a Dunabörzén és a mi szimpóziumunkon természetlen (kontraproduktív = termékenységellenes) volna. Arra kérem tehát, hogy ezt a témát előadásában ne érintse („diese Thematik in Ihrem Vortrag nicht zu berühren”).

Végül pedig szeretettel meghívom november 3-án 17 órára a Hotel Novotelba, ahol az előadók megismerkedhetnek egymással, s maradok baráti üdvözlésekkel

dr. Anton Würzl szekcióvezető

Igen tisztelt Würzl úr,

először is köszönöm levelét.

Amely tulajdonképp meg is lepott. A Duna Kör Magyarországon már évek óta legális társadalmi szervezet, és megítélés szerint az utóbbi tizenöt év magyar társadalmában megle-

hetősen pozitív szerepet játszott. Abból a tényből azonban, hogy tagja vagyok e körnek, attól a perctől fogva, hogy az Önök szeretetre méltó megkeresése hozzám elérkezett, titkot nem csináltam, sőt udvarias gondosságból – noha kötelességre semmiképp se voltam – az Önök nevében eljáró magyar hölgynek nyomban megemlítettem, a Frau Deutsch felszólítására készített önéletrajzomban is megírtam, vele arról budapesti látogatása alkalmából beszélgettem is.

Amint Ön bizonyára tudja, sem biológus, sem vízépítő mérnök, sem politikus nem vagyok; író vagyok és festő, s a Duna kérdésével sem műszaki, hanem emberi és filozófiai szempontból foglalkozom. Az sem jutott eszembe, hogy, mint Ön írja, „vitát kezdeményezzek Nagymarosról vagy a Duna Körrel”, hiszen tisztában vagyok azzal, Önök nem erről kívánnak hallani; csodálkozom azonban az Ön felszólításán, előadásomban „ne érintsem a kérdést”. A művészet s a költészet szabad, ha nem az, akkor nem is létezik; és az utóbbi húsz év eseményei mindenestül odatartoznak a Dunának ahhoz a – Goethével szólva – érzelmi-erkölcsi történetéhez, amelyet elő szeretnék adni Önöknek. Szakmai fejtegetésektől tartaniuk nem kell; de elfogadhatatlannak tartom, ha meg akarják tiltani nekem, hogy közismert, tragikus eseményekről a maguk helyén említést tegyek.

Szívvelyes üdvözlésekkel
Karátson Gábor

Előadásom rövid vázlata

Goethe, Színtanában, a színek érzelmi-erkölcsi hatásairól

kója.²⁷ A színes szibériai pokollal áll szemben a szürke európai pokol – az a pokol, amely a huszadik században megjelenik Kafka és Beckett műveiben, Tarkovszkij *Sztalker*-ében, a gépesített és ettől személytelen pusztításban, és a technika okozta, végérvényesnek tetsző magafeladásban.

Luis Buñuel egyszer, félig tréfásan, azt nyilatkozta, hogy a hit egyetemessége századunkban azért szűnt meg, mert az egyház olyannyira eltűnt a Pokol állítólagos borzalmait, hogy azt többé senki nem vette komolyan. Ha most, az ezredvéghöz közeledve visszatekintünk a huszadik századra, akkor az egyházat talán fölmenthetjük e vád alól. Nem ő túlzott. A valóság az, ami felülmúlta az összes elképzelést a Pokolról. És ezzel el is szürkítette. Amitől még félelmetesebb lett, mint ameddig lángnyelvek, szuroktavak és vasvillák jelezték a közelségét. Az elől el lehet menekülni. De a szürkiséggel nem hadakozik az ember. A szürke pokol észrevétlenül minden képzeletet megelőz, és mindent, ami megálmodható, lehetővé tesz.

Mindent – beleértve saját megsemmisítésének lehetőségét is. Soha olyan magasrendűnek nem érezte magát az európai civilizáció, mint éppen most, a sokakban máris szorongást keltő évezredforduló idején. De soha nem is volt ennyire fenyegetett a léte. Mintha nem is az ezredfordulóhoz, hanem egy végső, ijesztő megmérettetéshez köze-

lednénk. Egy olyan apokaliptisz felé, amelyet aligha követ majd apokatasztázis. S ez annak jele, hogy Isten végleg elfordította rólunk a tekintetét. Érezzük ezt valamennyien. Soha ennyire nem volt önelégült az ember – olyan, mint egy magára hagyott felelőtlen gyermek, akinek végre mindent szabad. Am aki, ha esteledni kezd, szabadságával nem tud mit kezdeni, és félni, szorongani kezd.

Az esti szürkület, „a végtelen terek örök csendje” Pascalt még félelemmel töltötte el; a középpontját elvesztett világ hidege Nietzschét reszketésre bírta; és Heidegger, talán utolsóként, egy Istenbe vetette minden bizalmát, oly megkeseredetten, ami önmagában is jelzi reménye törekénységét. De mi már érzéketlenné váltunk a filozófusok félelmével, reszketésével és kétségbeesésével szemben. Bekövetkezett az, ami korábban elképzelhetetlen lett volna. Civilizációnk végleg megfelekedezni látszik arról, hogy léte olyasmiben gyökerezik, ami fölött egyáltalán nincsen hatalma és befolyása. Világi (elsősorban persze technikai) sikerei által azonban igazolva érzi magát. Örvend annak, ami pedig, mint Dosztojevszkij Hegel kijelentései, akár sírásra is bírhatná. Vagy legalábbis töprengésre: valóban a legjobb úton halad?

A siker érzése oly erős tud lenni, hogy akár Istent is le tudja tasztálni a trónjáról. E trónfosztás – a szekularizáció – nem látványosan, hanem észrevétlenül következett be. Istent a becsvágygal öltük meg – egy olyan becsvágygal, amelyben eredendően talán maga Isten is tetszését lelhet. És ez nem más, mint az, hogy mindenre megoldást kerestünk. E becsvágy pedig akkor csapott át hübriszbe, amikor már arra is megoldást kerestünk, amire pedig nyilván-

írt, és ezzel régi hagyományok örékek s egyúttal prófétának is bizonyult; az egyetlen olyan lehetőség képviselőjének, amelynek mentén a tájat a XX. században is még láthatja és átélheti az ember. Furcsa párhuzamok adódnak itt az ún. dunai iskolával, elsősorban annak legnagyobb képviselőjével, Albrecht Altdorferral, kinek a táj iránti érzéke szinte távolkeleti hatást tesz a szemlélőre. Dunai iskola, színek és táj – akár valami Világgömb. Ennek a látásmódnak a mélységes tragikumát viszont leginkább Hölderlin *A Duna forrásánál* című versében üti szíven az olvasót. A színeket Európában senki sem értette oly mélyen, mint Goethe, a tájat talán senki sem élte át oly mélyen, mint Altdorfer. Mindenesül közép-európai problematika ez, és sorsunk is, amely majd egykor a táj, az ún. „természet” láttán fog eldőlni, ha jóra, ha rosszra, ezen múlik a leginkább. Ebben a kérdésben, a reá adandó válasz keresésében gyökeredzik a közép-európai ember életének értelme is. Ide tartozik a magyar József Attila verse is, *A Dunánál*, a Duna partjain élő népek sorsszerű kapcsolatainak mélységesen emberi leírása. Egy régi kínai császár szerint Ég és Föld a tájban találkoznak össze a legtekélyesebben; az elmúlt tíz évben Égnek és Földnek ez az egysége súlyos, tán halálos sebet kapott. Bős–Nagymaros szenvedéstörténetének jelképes és ontológiai jelentősége van. Gyászolni emiatt: helyénvaló; még helyénvalóbb volna, ha a történelem ama tendenciáinak némi megértésére jutnánk, amelyek idáig juttatták a dolgokat. Hiszen ilyen folyók már csak Afrikában vannak, kiáltott fel egyik amerikai unokahúgom, amikor elvittem a három lányt evezni a Dunára. Abból a mélységesen meghitt természeti valóságból, amelyről Önöknek mesélni szeretnék, sok minden elpusztult már, részben

vagy teljesen. Költészetre és mágiára volna szükség, az emberi lélek szinte mindenestül elfeledett erőire, hogy kiengesztelhesük a természetet. Ennek híján a saját képességeinket sem fogjuk tudni kibontakoztatni; s már nem sok haladéknunk van a dologra.

5th Welcome to Hungaria

Bécs, 1996. X. 7.

Igen tisztelt Karatson úr!

Október 2-án érkezett levelével kapcsolatban szabad rámutatom arra, hogy az Internationale Touristische Werbege-meinschaft „Die Donau” olyan szervezet, amelynek a Duna menti államok a tagjai, köztük Szlovákia és Magyarország.

Köztudomású, hogy e két állam között a nagymaros-gabci-kovói kérdéskör miatt jelentős véleménykülönbségek vannak.

A Dunabörze rendezvénye az egész szervezetnek, tehát valamennyi tagjának szól. Nem kockáztathatunk tehát valamiféle konfrontációt a szimpózium idejére.

Mivel ragaszkodik ahhoz, hogy előadásában Nagymaros témájával foglalkozzék, mélységes sajnálatunkra nem fogadjuk el Önt előadóként.

Tisztelettel
dr. Anton Würzl

valóan nincsen megoldás. Vagyis amikor a transzcendencia is praktikus kérdéssé változott.

A mai civilizáció minden bizalmát a gyakorlati megoldásokba helyezi, s kimondatlanul is zárójelbe teszi mindazt, ami optimizmusát veszélyeztetné. Pedig a sok borzalom nem csupán működési zavar, hanem mindannak a visszája, amit a mai civilizáció oly látványosan csodál. Hegel az afrikai *hóhérok*ról írva a civilizáció hiányát vetette a négerek szemére; Dosztojevskij viszont, ugyancsak a hóhérok kapcsán, a civilizáció kifinomodására figyelte fel: „nem vettük még észre, hogy a legrafináltabb vérontók csaknem kivétel nélkül épp a legcivilizáltabb urak voltak...”²⁸ „A hóhérság csírája csaknem minden korunkbeli emberben ott lappang” – írja Szibériára visszaemlékezve; amikor pedig megjegyzi: „Különben a hóhérok jól élnek. Vannak gyerekeik, jól esznek, isznak”,²⁹ akkor szavai – a huszadik századra vonatkoztatva őket – apokaliptikus dimenziót nyernek. Joggal mondhatta Walter Benjamin, hogy „nincs olyan dokumentuma a kultúrának, amely ne volna egyben a barbárságnak is dokumentuma”.³⁰ Kizárólag Isten egykori imádatának hőfokával mérhető az az imádat, amellyel a magát még mindig makacsul keresztényinek tartó európai civilizáció az évezred végéhez közeledve a technikát bálványozza. És – a hegeli elfojtás mintájára – hagyta, hogy az eszköz céllá nőjön, s maga alá gyűrje a felhasználóját. Egy olyan világban vagyunk benne, amely kezd olyan hézagtalanná és totálisan ellenőrizhetővé válni, mint azt a Teremtő remélte. Is-

teni attribútumai vannak, noha éppen Isten egyre nyilvánvalóbb hiánya – vagy távolléte – jellemzi.

A huszadik század valódi győztese a technika. Az „istentelen”, azaz e világi eszköz „isteni céllá”, kizárólagos transzcendenciává változott: az embert kiforgatta önmagából. Olyan ravaszul győzte le őt, hogy még azzal az illúzióval is megajándékozta, hogy rabszolga volta ellenére győztesnek higgye magát. Ennek pedig az az ára, hogy megfélemedezett önnön lényé kozmikus voltáról. És ez a feledés az igazi pokol – az elszürkült pokol –, nem pedig a technika démonikus elburjánzása. Ez csupán következmény – az emberi szellem tragikus megsérülésének eredménye.

Buñuel a túlságosan kiszínezett Pokollal magyarázta a hagyományos hit megszüntét. A valódi pokol azonban egyáltalán nem olyan színes, mint a mesékben. Inkább természetesnek, józannak, magától értetődőnek látszik. Olyan, mint Hegel világa, amelybe Dosztojevskij Szibériából visszatért. Az egyetlen hely, ahová mehetett. Mentés minden varázstól. Amikor a Lét teljessége, a kozmikus Egész egy technikailag manipulálható világra redukálódik: ez a Pokol. Nem kellene hozzá ördögök, magasra csapó lángnyelvek és forró szurokkal teli tavak. Elég a feledés és az illúzió, hogy az embernek nem az isteni a határa, hanem a kézzelfogható, s hogy szellemének nem a lehetetlen a táptalaja, hanem a fölöttébb unalmas és észszerű lehetséges.

J E G Y Z E T E K

1. Vrangel visszaemlékezése: A. J. Vrangel: *Dosztojevskij Szibériában*. In: *Istenkereső, pokoljáró. Kortársak beszélnek Dosztojevskijről*. Budapest, 1968. 137–156.
2. G. W. F. Hegel: *Előadások a világtörténet filozófiájáról*. Ford. Szemere Samu. Budapest, 1979. 186.
3. Vö.: Carl Schmitt: *Politikai teológia*. Budapest, 1992. 6.
4. Dosztojevskij: *Emlékiratok a holtak házából*. Szabó Endre fordítása. Budapest, é. n. 24.
5. Uo. 18.
6. Hegel: id. mű, 18.
7. Uo. 13.
8. Uo. 13.
9. Uo. 20–21.
10. Uo. 751.
11. Uo. 32.
12. Hegel: *A jogfilozófia alapvonalai*. Ford. Szemere Samu. Budapest, 1971. 345. §
13. Georges Bataille: *Le Coupable*. In: *Oeuvres complètes*. Gallimard: Paris, 1973. 5. köt. 350.
14. Hegel: *Előadások a világtörténet filozófiájáról*, id. kiadás, 618.
15. Carl Schmitt: id. mű, 31.
16. Hegel: id. mű, 170.
17. Uo. 757.
18. Uo. 185. Hegel intelmei ellenére Afrika nem került ki a németek látómezőjéből. Nemcsak az 1885–1915 közötti német gyarmati uralomra kell gondolnunk, hanem az 1891-ben alakult Alldeutsche Verband nevű szervezetre is, amelynek célkitűzései között nem csupán Kelet-Európa leigázása, a zsidók Németországból való száműzése szerepelt, hanem Afrika nagy részének gyarmatosítása is. A szövetség tagja volt a
19. történelész Dietrich Schäfer, aki 1907-ben tette közzé *Weltgeschichte der Neuzeit* c. kétkötetes művét, amelyet nyíltan hatalmi szempontok szerint írt meg; Max Weber (1899-ig), és Heinrich Claß, aki 1914-ben kiáltványt írt, amelyben Afrika elfoglalására buzdít. (A kiáltványt 1341 értelmiségi írta alá, közöttük 352 egyetemi professzor.) Az 1936-os olimpián Hitlernek, miközben a néger Owens győzelmének volt kénytelen tapsolni, talán eszébe jutott Claß. Hiszen 1920-ban kezét csókolta neki, és „teure Schüler”-nek nevezte magát. (Vö.: Gerd Fesser: „Die Mutterlaue der Nazis”, *Die Zeit*, 8. 7. 1994.)
20. F. M. Dosztojevskij: *Feljegyzések az egéryukból*. In: *Elbeszélések és kisregények*. I. Budapest, 1973. 695.
21. Levél M. M. Dosztojevskijnek, 1854. február 22. In: F. M. Dosztojevskij: *Tanulmányok, levelek, vallomások*. Budapest, 1972. 450–451.
22. In: *Istenkereső, pokoljáró*, id. kiadás, 330.
23. Uo. 111.
24. S. Kierkegaard: *Félelem és reszketés*. Budapest, 1968. 68–69.
25. Idézi: Czesław Miłosz: *Das Land Ulro*. Kiepenheuer & Witsch: Köln, 1982. 87.
26. Lev Sesztov: *Dosztojevskij és Nietzsche*. Budapest, 1991. 274–275.
27. Dosztojevskij: *Emlékiratok a holtak házából*, id. kiadás, 129–130.
28. Dosztojevskij: *Feljegyzések az egéryukból*, id. kiadás, 785.
29. Uo. 689.
30. *Emlékiratok a holtak házából*, id. kiadás, 230., 232.
31. Walter Benjamin: *A történelem fogalmáról*. In: *Angelus Novus*. Budapest, 1980. 965.

Marsall László

HÁZTÁJI EGY BELVÁROSI LAKÁSBAN

Tíz éve kedvem támadt vésővel-kalapáccsal
a padló parkettáját fölszedgetni s rendben
tölgy-gerendákból ácsolt polcokon elhelyezni
a fél-köbölnyi pakkot jól kalotálva deszkán.
Aztán az ex-parketták pad-kopaszán vízhatlan
gyorsan kötő pasztát szétpepecseltem, kentem,
szórni rá virágföldet, tűzni be karót itt-ott.
Öntözők-vetek-nézek, fészkezek hüvelyesnek,
zöldbab lencse borsó izzó halogén fényben,
kúszómászó drágák, répa saláta bokros,
máris vízért óg-móg, öntözők szaporázva.
Motor-bűz, kén, szén, zérus, gépkocsi-lehelet nulla.
Eszmék mélyhűtőben, fagynak az „izmusok”, fáznak,
Főfej, Vezér, Fejfő borsika-köménymag pácban.
Háztáji: lakóházban most Szemiramisz kertje,
itt nincs Bank, trágya van, a macska besegít olykor,
Hívom a rá méltót ünnepi vacsorára,
koccintunk, mivelhogy kertavatás lesz, hacsak...

A hatalomról

LESZEK KOLAKOWSKI

Egy egykori angol miniszter, amikor a televízióban feltették neki a kérdést, hogy szeretne-e miniszterelnök lenni, némi csodálkozással azt mondta: „De hisz mindenki szeretne miniszterelnök lenni.” Ami engem egyébként meglepett, ugyanis egyáltalán nem gondolom, hogy mindenki szeretne miniszterelnök lenni; rengeteg ember van, aki korántsem álmodik ilyen pozícióról – nem azért, mert úgyszincs rá esélye, mert „savanyú a szőlő”, hanem azért, mert túl rémesnek találná ezt a munkát; sok idegesség, komoly felelősség, előre lehet tudni, hogy az ember szüntelen támadásoknak lesz kitéve, nevetség tárgyává válik, a legrosszabb szándékokat tulajdonítják majd neki és így tovább.

Igaz-e tehát, vagy nem, hogy mindenki hatalomra vágyik? Ez attól függ, milyen tágan értelmezzük a szó jelentését.

A legtágabb értelemben „hatalomnak” nevezünk mindent, ami lehetővé teszi, hogy kívánatos irányban hassunk a – természeti vagy emberi – környezetre. A kisgyermek, aki először tud egyedül felállni, vagy járni kezd, bizonyos hatalmat szerez a teste fölött, és láthatjuk, hogy ez örömmel tölti el. Bizonyára mindenki jobban szeretne inkább több, mintsem kevesebb hatalmat saját teste kontrollálható funkciói – mint például az izmok és ízületek működése – fölött. Amikor elsajátítunk egy idegen nyelvet, vagy megtanulunk sakkozni, vagy úszni, vagy megismerjük a matematika egy területét, azt mondhatjuk, hogy olyan képességeket szereztünk, melyeknek köszönhetően uraljuk a kultúra bizonyos területét.

Megengedett a hatalom ilyen tág értelmezése, ebből eredően formálódtak azok az elméletek, melyek szerint az emberi cselekvésekben minden alá van rendelve a hataloméhségnek. Minden motivációnk a hatalomvágyból ered. Bármire is törekszünk – valójában a hatalomra törekszünk. Ez az emberi élet energiaforrása. Az emberek gazdagságra vágyanak, mert a gazdagság hatalmat biztosít a dolgok fölött, és bizonyos – olykor jelentős – mértékben, a többi ember fölött.

Még a szexualitás is értelmezhető a hatalom kategóriái szerint. Talán azért, mert – úgy tűnik számunkra – birtokoljuk a másik ember testét, s ezáltal magát az embert; talán azért, mert birtokolva őt kizárunk másokat ebből a birtoklásból, és ekkor, mások megrövidítése által, az uralkodó megelégedettsége tölt el. A szexualitás természetesen az ember előtti természet műve. Ám ezen teóriák szerint a

természetet ugyanaz a vágy hatja át; csak épp az emberek esetében más, a kultúra által kialakított formákat ölt, de gyökerében ugyanaz.

Mi több, némi erőfeszítéssel még az altruista viselkedést is lehet így magyarázni: ha jót teszünk másoknak, azt azért tesszük, hogy ellenőrzésünk legyen az életük felett, vagyis, hogy részleges hatalmat szerezzünk fölöttük, még ha nem is vagyunk tudatában eme szándékunknak. Így hát ezen elméletek szerint az életben minden a hatalom keresésére irányul, más nem létezik, minden egyéb pedig önbecsapás.

Az ilyen elméletek szándékukban leleplezőek, látszólag hitelt érdemlőek, de valójában igen kevés dologra adnak magyarázatot. Minden olyan elmélet, amely az egész emberi viselkedést egyetlen motivációval magyarázza, vagy a társadalmi élet egészét egyetlen energiával, minden ilyen elmélet megvédheti magát, de ez épp azt mutatja, hogy mindezek filozófiai konstrukciók, melyek kevés dologra adnak magyarázatot.

Mert tulajdonképpen mit magyaráz meg nekünk, ha azt mondjuk például, hogy az embernek ugyanazok a motivációi, ha feláldozza magát felebarátjáért, vagy ha kínozza őt.

Ez azt jelenti, hogy nincsenek érvényes fogalmak, melyek segítségével értékelhetnénk a dolgokat, vagy megkülönböztethetnénk őket abból a szempontból, mi történik bennük, hisz mindig ugyanaz történik. Az utóbbi teória egyébként jól jöhet azoknak, akik szívesen mondják azt maguknak: nem kell, hogy lelkiismeret-furdalásom legyen a gazemberségeim miatt, hiszen mindenki ugyanilyen, és mindenkinél mindig ugyanarról van szó.

Hasonló szellemi kísértést fedezhetünk fel a keresztény gondolkodkozás – napjainkban ritka, de egykor jelentős – áramlataiban, melyek szerint bármit teszünk, mindig rosszat teszünk, ha hiányzik belőlünk az isteni inspiráció. Ha pedig jelen van bennünk az isteni inspiráció, akkor szükségszerűen jót cselekszünk. Ebből az következik, hogy ha nincs meg bennünk ez az inspiráció, akkor mindegy, hogy segítünk-e felebarátainknak vagy kínozzuk őket, úgyszintén a pokolra jutunk. Miként minden pogány odajutott, még a legnemesebb lelkűek is. Az ilyen teóriák mindig egyetlen álkulcsot keresnek, mely minden ajtót kinyit, mindent megmagyaráz. De valójában nincs ilyen álkulcs. A kultúra a különbözőség által, új szükségletek keletkezése, a régiek önállósulása által fejlődik.

Ez az írás a *Gazeta Wyborcza* 1996. IX. 7–8. számában jelent meg.

Nos hát, még ha ezek az elméletek – melyek szerint semmi sincs bennünk a hatalomvágyon kívül – naivak, és kevés dologra adnak is magyarázatot, senki sem tagadja, hogy a hatalom rendkívül kívánatos jó. Ám legtöbbször, ha hatalomról beszélünk, akkor az előbb említettélnél tágabb értelemben gondolunk rá – mégpedig arra a hatalomra, melynek alapja, hogy olyan eszközökkel rendelkezünk, melyek segítségével erőszakkal, vagy az erőszak fenyegetésével hathatunk az emberek viselkedésére, és szabályozhatjuk ezt a viselkedést az egyéni vagy kollektív uralmat gyakorló szándékai szerint. Az ilyen értelemben vett hatalom tehát valamiféle szervezett erőszak jelenlétét feltételezi, ami napjainkban az állam.

Vajon mindegyikünk vágyik-e a hatalomra ebben az értelemben? Bizonyára mindenki szeretné, ha mások úgy viselkednének, ahogy azt ő tartja helyesnek, tehát vagy az ő igazságérzetének megfelelően, vagy úgy, hogy az számára a legelőnyösebb legyen. De ebből nem következik, hogy mindenki szeretne király lenni. Miként Pascal mondja „Mert ki más boldogtalan amiatt, hogy nem király, mint a trónja fosztott király?”

Miután tudnivaló, hogy a hatalom birtoklása nagyon sokszor, habár nem minden esetben korrumpálja az embereket, mivel azok, akik hosszú ideig jelentős hatalommal bírtak, végül úgy érzik, hogy ez a hatalom természetből fogva jár nekik, miként a régi uralkodók hatalma isteni eredetű volt, s amikor elveszítik ezt a hatalmat, úgy vélik, hogy az kozmikus katasztrófa.

Mivel más részről a hatalomért való küzdelem a háborúk, valamint számos szerencsétlenség és szörnyűség forrása, megjelentek olyan gyermeteg, anarchikus utópiák, melyek mindegyik találtak egy hatékony gyógyszert; a hatalom teljes megszüntetését.

Mi több, ilyen utópiákat olykor azok hirdetik, akik a hatalom fogalmát a legtágabban értelmezik, például azt mondják, hogy a szülőknek a gyermekek fölötti uralma szörnyűséges zsarnokság. Ebből az következne, ha például a szülők megtanítják a gyermekeket az anyanyelvre, akkor zsarnoki erőszakot alkalmaznak, megfosztják őket a szabadságuktól, és legjobb lenne a gyermekeket állati sorban hagyni, hogy ők maguk találják ki maguknak a nyelvet és az egész kultúrát.

Létezik egy kevésbé abszurd anarchizmus, a politikai hatalomra vonatkozó anarchizmusra gondolok: számoljunk fel minden kormányt, adminisztrációt, bíróságot, az emberek pedig örvendezni fognak a természetből fakadó testvériségnek. Sajnos, vagy szerencsére, rendelésre lehetetlen anarchista forradalmat csinálni. Anarchia akkor keletkezik, ha valami okból széthullik minden hatalmi szerv és társadalmi kötelék, és senki sem ura a helyzetnek. Az eredmény az lesz, hogy egy magának osztatlan hatalmat

kívánó erő – és ilyen mindig akad – kihasználja az általános zűrzavart és erkölcsi romlást, s saját erőszakos rendjét kényszeríti az emberekre.

Ennek leglátványosabb példája természetesen az orosz forradalom volt, amikor a társadalom általános anarchizálódásának köszönhetően önkényuralmat vezettek be.

Az anarchia gyakorlatilag a zsarnokságot szolgálja. Nem, a hatalmat nem lehet felszámolni. Csak fel lehet cserélni egy jobb hatalmat egy rosszabbra. Vagy, ritkábban, fordítva. Sajnos nem igaz az, hogyha nem lesz politikai hatalom, akkor mindenki mindenki testvérévé válik. Az emberi érdekek a dolgok természeténél fogva ütköznek, nem véletlenül. Azt sem lehet cáfolni, hogy hordozunk magunkban valamennyi agressziót. Szükségeink és vágyaink a csillagos égig növekedhetnek. Így aztán, ha valami csoda folytán a semmibe tűnnének a politikai hatalom intézményei, annak eredménye nem az általános testvériség, hanem az általános öldöklés lenne.

Soha nem volt és nem is lesz a szó szoros értelmében vett népuralom. Sajnos, az ilyen hatalom technikailag kivitelezhetetlen. Csak különböző eszközök lehetnek, melyek segítségével a nép a hatalom körmére nézhet, és felcserélheti egy másik hatalommal.

Természetesen, ha a hatalom már a helyén van, akkor különféle korlátozásoknak engedelmessékedünk, és számos dologban már nincs választásunk. Nincs választásunk abban, hogy küldjük vagy ne küldjük iskolába a gyerekeket, fizessünk vagy ne fizessünk adót, hogy szerezzünk vagy ne szerezzünk jogosítványt, ha vezetni akarunk – és vonatkozik ez ezernyi más dologra is. Rendszerint a nép ellenőrzése sem tökéletes a hatalom fölött. A demokratikusan megválasztott hatalom is korrumpálódhat. Döntései gyakran ellentétesek a többség vágyaival. Egyetlen hatalom sem képes mindenki megelégedésére szolgálni. Azok az eszközök, melyekkel a nép a hatalom fölött ellenőrzést gyakorol, sohasem tökéletesek, de a leghatékonyabbak, melyeket az emberiség az önkényuralom megelőzésére eddig talált. Ezek a következők: megerősíteni a hatalom társadalmi felügyeletének eszközeit, az államhatalom területét annyira korlátozni, amennyi a társadalmi rend megőrzéséhez valóban szükséges. Ám az összes emberi tevékenység korlátozása egyenlő a totalitárius hatalommal.

Következésképpen a politikai hatalmi szerveket gyanakodva lehet és kell kezelni, a lehető legtöbbet ellenőrizni, és ha szükséges, akkor panaszkodni rájuk – és ez szinte mindig szükséges. Mindazonáltal nem kell panaszkodnunk magára a létezésére, a hatalom jelenlétére. Hacsak nem találtunk ki egy másik világot, amit már sokan megpróbáltak, de még senkinek sem sikerült.

FORDÍTOTTA ÉLES MÁRTA

2000 ESTEK

Elszántságunk töretlen: hagyományainkhoz híven az Úr 1997-dik esztendejében is illusztris vendégek faggatásával kívánunk hasznos, ámde szórakoztató elfoglaltságot nyújtani a tisztelt publikumnak.

A következő **2000** estet a hó harmadik csütörtökjén este 7 órakor tartuk (mint mindig), a Merlin Színházban (mint mindig), vendégünk pedig ezúttal a filozófus Bence György lesz (mint korábban még soha).

Rengeteg kérdést intézünk majd hozzá, például: ír-e még Marc Rakovski álnéven? – Mikor adott utoljára tanácsot a FIDESZ-nek? – Milyen érzés magánfilozófusból egyetemi tanszékvezetővé lenni? – Nem hiányzik-e a folyóiratszerkesztés?

Ne feledjék: mindenki(re) számít(unk), aki eljön. Tehát: találkozunk január 16-án – Gerlóczy utca 4., az emeleten!

SAJNÁLATTAL ÉRTEŚÍTJÜK KEDVES OLVASÓINKAT ÉS SZERZŐINKET, HOGY CSAK AZOKRA A KÉZIRATOKRA TUDUNK LEVÉLBEN VÁLASZOLNI, AMELYEKET KÖZLÉSRE ELFOGADUNK; LAPUNK ANYAGI HELYZETE ÉS A POSTAI KÖLTSÉGEK EMELKEDÉSE MIATT A KÉZIRATOK VISSZAKÜLDÉSÉT NEM TUDJUK VÁLLALNI.

